

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**HALIÇ BÜTÜNÜ İÇİNDE FENER-BALAT YERLEŞİMİNİN
KENTSEL TASARIM İLKELERİ VE GESTALT KURAMI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
HAZIRLAYAN: HARİKA DERMAN (PEYZAJ MİMARİ)

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL TASARIM PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI: Yrd.Doç. Dr. DİLEK AKTÜRK

İSTANBUL – MAYIS 2010

Harika Derman tarafından hazırlanan ‘‘Haliç Bütünu İçinde Fener-Balat YerleŖiminin Kentsel Tasarım İlkeleri ve Gestalt Kuramı Açısından İncelenmesi’’ adlı araŖtırmanın Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yüksek Lisans Tezi DanıŖmanı

Yrd.Doç. Dr. Dilek AKTÜRK

Bu alıŖma Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ŗehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiŖtir.

DanıŖman : Yrd.Doç. Dr. Dilek AKTÜRK (MS)

Jüri yesi : Prof. Dr. GlŖen ÖZAYDIN (MS)

Jüri yesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER (İT)

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAF LİSTESİ	v
RESİM VE ŞKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
HARİTA LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
1. KENTSEL MEKÂN - KENTSEL TASARIM KAVRAM ve İLKELERİ -	
GESTALT KURAMI	4
1.1 KENTSEL MEKÂN	4
1.1.1 Kentsel Mekânın Elemanları	8
<i>1.1.1.1 Meydanlar.....</i>	<i>9</i>
<i>1.1.1.2 Caddeler ve Sokaklar</i>	<i>12</i>
1.2 KENTSEL TASARIM	14
1.2.1 Kent Tasarım Araçları	16
1.3 KENTSEL TASARIM İLKELERİ	18
1.3.1 Karakter	19
1.3.2 Süreklilik ve Çevreleme	20
1.3.3 Kamusal Alan Kalitesi.....	22
1.3.4 Hareket Kolaylığı.....	23
1.3.5 Okunabilirlik	25
1.3.6 Çeşitlilik	26
1.3.7 Peyzaj	26
1.3.8 Morfoloji.....	27
1.3.9 Kentsel Tasarım İlkelerinin Önemi	28
1.4 GESTALT KURAMI VE KENTSEL TASARIM	30
1.4.1 Gestalt Kuramı	30
1.4.2 Gestalt Kuramı ve Kentsel Tasarım İlişkisi.....	31

BÖLÜM SONUCU.....	35
2. HALIÇ BÜTÜNÜ İÇİNDE FENER-BALAT YERLEŞİMİ	37
2.1 HALIÇ KIYI MEKÂNI	37
2.2 FENER-BALAT BÖLGESİNİN KONUMU VE MEKÂNSAL ÖZELLİKLERİ.....	42
2.2.1 Fener-Balat Bölgesinin Tarihsel Gelişimi	45
2.2.2 Fener-Balat Kıyı Yerleşimi Mekânsal Analizi	47
<u>2.2.2.1 Fener Balat Bölgesi Zemin Kat Arazi Kullanımı</u>	<u>47</u>
<u>2.2.2.2 Fener Balat Bölgesi Bina Yapı Tarzı</u>	<u>48</u>
<u>2.2.2.3 Fener Balat Bölgesi Bina Kat Adedi</u>	<u>48</u>
<u>2.2.2.4 Fener Balat Bölgesi Ulaşım</u>	<u>49</u>
2.2.3 Fener –Balat Bölgesi Kentsel Doku	49
2.2.4 Fener –Balat Bölgesi Mimari Özellikleri	51
2.2.5 Fener-Balat Bölgesinin Etkilendiği Planlama Kararları.....	53
2.3 FENER-BALAT BÖLGESİNİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	58
2.3.1 Fener-Balat Bölgesi Kültürel Yapısı	58
2.3.2 Fener-Balat Bölgesi Ekonomik Yapısı.....	61
2.3.3 Fener-Balat Bölgesi Sosyal Dönüşüm Projeleri	63
BÖLÜM SONUCU.....	65
3. KENTSEL TASARIM İLKELERİ VE GESTALT KURAMINA GÖRE HALIÇ, FENER-BALAT	66
3.1 HALIÇ BÜTÜNÜNÜN KENTSEL TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	66
3.1.1 Haliç Karakteri.....	66
3.1.2 Süreklilik ve Çevreleme	67
3.1.3 Kamusal Alan Kalitesi ve Hareket Kolaylığı	67
3.1.4 Okunabilirlik ve Çeşitlilik	68
3.1.5 Peyzaj	69
3.1.6 Morfoloji.....	69
3.2 FENER-BALAT BÖLGESİNİN KENTSEL TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	71
3.2.1 Fener-Balat Bölgesinin Karakteri	71
<u>3.2.1.1 Doğal Özellikler</u>	<u>71</u>
<u>3.2.1.2 Mimari Özellikler</u>	<u>73</u>

<u>3.2.1.3 Siluet</u>	74
3.2.2 Fener-Balat Bölgesinin Süreklilik ve Kapalılığı.....	76
<u>3.2.2.1 Kapalılık Sağlayan “Sokak Yapısı”</u>	76
<u>3.2.2.2 Süreklilik Sağlayan “Cepheler”</u>	76
3.2.3 Fener-Balat Bölgesinin Kamusal Alan Kalitesi.....	77
<u>3.2.3.1 Malzemeler ve Yüzey</u>	78
<u>3.2.3.2 Kent Mobilyaları</u>	78
3.2.4 Fener-Balat Bölgesinin Hareket Kolaylığı.....	79
3.2.5 Fener-Balat Bölgesinin Okunabilirliği	81
3.2.6 Fener-Balat Bölgesinin Çeşitliliği.....	82
3.2.7 Fener-Balat Bölgesinin Peyzaj Özellikleri	83
3.2.8 Fener-Balat Bölgesinin Morfolojik Özellikleri.....	84
3.3 HALİÇ BÜTÜNÜNÜN GESTALT KURAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ	87
3.4 FENER-BALAT BÖLGESİNİN GESTALT KURAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	91
BÖLÜM SONUCU.....	93
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	95
KAYNAKLAR.....	101

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1.1 Adapazarı'ndan meydan (www.mimdap.org)	9
Fotoğraf 1.2 Adapazarı'ndan meydan örneği (www.mimdap.org)	9
Fotoğraf 1.3 Rome döneminden kalan forum örneği (www.arkitera.com).....	11
Fotoğraf 1.4 Yerel karakterin parçaları kilise ve doğal peyzaj, İngiltere (DETR,2000)	20
Fotoğraf 1.5 Kamusal alanlarda kullanılan malzeme örnekleri (Sheffield City Centre Urban Design Compedium, 2003).	23
Fotoğraf 1.6 Sheffield şehir merkezinde kullanılan döşeme örnekleri (Sheffield City Centre Urban Design Compedium, 2003).....	24
Fotoğraf 2.1 1920 Haliç (BİMTAŞ)	42
Fotoğraf 2.2 Balat çarşısından görünüm	44
Fotoğraf 2.3 Balat Senti yol örneği.....	50
Fotoğraf 2.4 Fener-Balat Bölgesi cephe örnekleri.....	51
Fotoğraf 2.5 Fener-Balat Bölgesi yapı örnekleri	53
Fotoğraf 3.1 Haliç morfolojisinin incelendiği hava fotoğrafı (Google Earth)	71
Fotoğraf 3.2 Fener-Balat Bölgesi mimari görünümler	74
Fotoğraf 3.3 Fener-Balat Siluet (BİMTAŞ, 2007).....	75
Fotoğraf 3.4 Fener-Balat Bölgesi süreklilik sağlayan cepheler.....	77
Fotoğraf 3.5 Biçimsel yaklaşımın kapalılık ilkesine göre Haliç (Önem,Kılıçarslan, 2005)	87
Fotoğraf 3.6 Biçimsel yaklaşımın devamlılık ilkesine göre Haliç (Önem, Kılıçarslan, 2005)	88
Fotoğraf 3.7 Biçimsel yaklaşımın yakınlık ilkesine göre Haliç (Önem,Kılıçarslan, 2005)	89
Fotoğraf 3.8 Benzeşme ve ayrışma ilkesine göre Haliç (Önem,Kılıçarslan, 2005)	90
Fotoğraf 3.9 Fener semtinden görünüm	91
Fotoğraf 3.10 Fener semtinden görünüm	92
Fotoğraf 3.11 Benzeşme ilkesine göre Fener semtinden görünüm	93

RESİM VE ŞEKİL LİSTESİ

Resim 1.1 Antik Yunan'da agora'nın düşünülen yapısı (www.arkitera.com)	10
Şekil 1.1 Kentsel mekânlar içinde geçişlerin sürekliliği.....	21
Şekil 1.2 Görsel imaj ve parçaları.....	31
Şekil 2.1 Haliç'in tarihsel süreç içinde kimlik oluşumu (Önem, Kılıçarslan, 2005).....	41

Şekil 2.2 Fener Senti'nde siluet (Çelikzincir, 2006).....	52
Şekil 2.3 Balat Senti'nde siluet(Çelikzincir, 2006)	52
Şekil 3.1 Fener-Balat Siluet	75
Şekil 4.1 Fener-Balat Bölgesi Okunabilirlik Değerlendirilmesi	99

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Kentsel Tasarımın Boyutları ve Bileşenleri (Konuk, 1999).....	16
Tablo 1.2 Kentsel Tasarım ve Gestalt Kuramı İlişkisi.....	34
Tablo 4.1 İncelenen Kentsel Tasarım İlkeleri Ve Çalışma Alanında Ele Alınış Şekli.....	96
Tablo 4.2 Gestalt kuramı ve Kentsel Tasarım ilişkisi.....	96

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1 İstanbul'un çekirdeği tarihi yarım ada ve Haliç yerleşimi (Google earth)	37
Harita 2.2 Tarihi yarım ada siluetini destekleyen tepe oluşumları (BİMTAŞ)	38
Harita 2.3 Fener-Balat Bölgesi genel yerleşim planı (BİMTAŞ, 2007)	43
Harita 2.4 15yy-18yy arasında Fener-Balat Alan Kullanımları (Bimtaş, 2007)	46
Harita 2.5 1939 Prost planı (BİMTAŞ, 2007)	54
Harita 2.6 1990 İstanbul tarihi yarımada koruma nazım imar planı (BİMTAŞ, 2007)	57
Harita 3.1 Haliç Bölgesi topografik yapısı (BİMTAŞ,2007)	66
Harita 3.2 Fener Bölgesi yolun ayrımını gösteren plan (Çelikzincir, 2006)	80
Harita 3.3 Fener-Balat Bölgesi Kentsel doku-Pervetitch Haritası (BİMTAŞ, 2007)	86
Harita 3.4 Fener-Balat Bölgesi Kentsel doku	86

ÖNSÖZ

Kenti kent yapan en önemli öge, kentleşme olgusunun gelişiminde kendini gösteren insanlardır. Kent ruhunu, o kentte yaşayan insanların davranışları ve yaşayış şekilleri oluşturur. Kentsel mekanı daha yaşanabilir yapma çalışmaları, sosyal bir varlık olan insanın mekan içindeki memnuniyeti, kentsel tasarımın ortaya çıkış nedenidir. İnsan için kentsel mekanı şekillendirme amacı ile ortaya koyulan ilkelerin Haliç bütünü içinde ele alındığı bu tez çalışmasında, yardımlarından dolayı sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Dilek AKTÜRK'e, Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER'e teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada, İstanbul metropolü için küçümsenemeyecek bir rekreasyon potansiyeline sahip olması ve yanlış kullanımlar sonucunda yıpratılmış, tarihi, mimari ve kültürel değerlerinin belirli bir plan ve program kapsamında, kentsel tasarım ve kentsel tasarımın şekillenmesinde etkisi olan Gestalt kuramı ilkeleri doğrultusunda incelenmesi ve düzenlemeye alınması, Haliç ve çevresinin tarihi ve bugünkü durumunun araştırılması amaçlanmıştır. Haliç bütünü içinde bu ilke ve kavramların değerlendirileceği çalışma alanı olarak Fener- Balat Bölgesi seçilmiştir.

Çalışma dört aşamada yürütülmüştür. Birinci aşama kentsel mekânı ve kentsel mekânın en iyi şekilde oluşturulmasında etkili olan kentsel tasarım ve ilkelerini kapsamaktadır. Bununla birlikte kentin en önemli bileşeni olan kullanıcıların kentsel mekân içindeki algılarının şekillenmesinde etkisi olduğu düşünülen Gestalt kuramı ele alınmıştır.

Çalışmanın ileri bölümlerinde çalışma alanı olan Fener-Balat Bölgesi Haliç bütünü içinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca bölgenin mekânsal özellikleri, tarihsel gelişimi ve etkisi altında kaldığı planlama kararları irdelenmiştir. Elde edilen veriler Gestalt kuramı ve kentsel tasarım ilkelerine bağlı kalınarak incelenmiştir.

Son bölüm ise sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Ortaya koyulan hipotezler bu bölümde özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Kentsel Mekân, Gestalt, Kentsel Tasarım İlkeleri, Fener-Balat, Haliç*

INVESTIGATION OF THE USE AND URBAN DESIGN PRINCIPLES OF CONTEXT OF GESTALT THEORY OF FENER-BALAT DISTRICT IN THE ENTIRE HALIÇ REGION

ABSTRACT

In this study, Istanbul as a metropolis that can not be underestimated for a recreation having the potential to be and misuse as a result of attrition has been the historical, architectural and cultural values specific plans and programs within the scope of urban design and coastal-use regulations in accordance with principles of investigation and regulation to be taken into the Golden Horn and the environment, and present the history of aimed to investigate the situation. In entire Golden Horn area, we chose Fener- Balat district as the study place to evaluate those principles and concepts.

The study has been carried out in four phase. The first phase includes urban space. Urban space in the best way to be effective in creating urban design and urban design principles. Urban design principles contained in some of the semantic concept of perceptual dimensions were investigated. However, the most important part of cities is people who are shaping city concept with their perception. All this argument show the importance of Gestalt perception theory on the city and urban design. Working with the workspace in subsequent sections of the Fener-Balat District has been taken in all the Golden Horn. Spatial characteristics of the region remained under the influence of historical development and planning decisions are evaluated.

Last chapter contains evaluation and abstract of hypothesis studied.

Key words: *Urban spaces, Gestalt Theory, the Urban Design Principles, Fener-Balat, Golden Horn*

GİRİŞ

İstanbul'un tarihi çekirdeğinin bir parçası olan Haliç kıyı yerleşimi geçmişten günümüze İstanbul metropolünün geçirdiği gelişmeler doğrultusunda birçok değişime uğramıştır.

Haliç yerleşimi; üzerinde birçok alt merkezin birbirine bağlantısı ile oluşan fiziksel konumu nedeni ile kıyı kullanım fonksiyonlarının gelişebileceği potansiyele sahip bir alandır. Bu alt merkezlere, tasarım kriterleri doğrultusunda getirilebilecek kullanım önerileri ile merkez fonksiyonların arasında bir bağlantı kurulması amaçlanmaktadır. Fiziksel yeniliklerle beraber Haliç içinde alt merkezlere getirilebilecek tasarım ve kullanım önerileri bu alt merkezlerin kendi içinde bir konseptte sahip olmasını sağlamaktadır. Sahip oldukları bu konsept ile bir anlam kazanan bu alt bölgelerin fonksiyonlarının birbirine bağlanması ile tüm Haliç kıyısı boyunca bir bütünlük sağlanması mümkündür. Bu bütünlük Haliç yerleşimin İstanbul içindeki vurgusunu arttırırken, merkezlerin bu bütünlük içinde taşıdığı özellikleri ile kültürel değişime katkı sağlanması düşünülmektedir.

Marmara Denizi ile bir yarımada ve aynı zamanda doğal bir liman oluşturan Haliç, İstanbul için önemli bir çekim merkezi ve kıyı kullanım alanıdır. Tarihi süreç içinde etkin kullanıma maruz kalmış özel bir oluşum olması bağlamında, üstlendiği fonksiyonlar açısından önemli bir kentsel alandır.

Tarihi süreç içinde farklı etnik grupların toplumsal ve kültürel yaşamlarının birleşme noktası ve İstanbul'un önemli bir yerleşim alanı olan Fener ve Balat Semtleri bugün, çıkan yangınlar, alt yapı yetersizliği, büyük ticari unsurların taşınması, belediyelerin yanlış uygulama kararları gibi sebeplerden dolayı etkinliğini kaybetmiştir. Fener-Balat Bölgesi; anıtsal yapıları, sivil mimari örnekleri ve panoramik görüntüsü ile gerek kent silüetine katkısı gerekse turistik açıdan sahip olduğu potansiyel ile yüksek değere sahip bir kentsel alandır. Ancak ulaşım yollarından semtlerin algılanamaması, otopark sorunu, potansiyelinin etkin bir şekilde kullanılamaması gibi nedenlerden bölge çekiciliğini kaybetmiştir.

Yurtiçi ve yurtdışı destekli üzerinde birçok rehabilitasyon projeleri hazırlanan Fener-Balat Bölgesi'ni, özellikli ve etkin bir merkez haline geri döndürmek amacı ile ilk olarak akılcı planlama ve tasarım kararlarının alınması ve bunların sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Giriş bölümünde belirtildiği gibi Haliç, geçmişten günümüze kadar hem fiziksel özellikleri, hem taşıdığı kültürel özellikleri ile İstanbul'un geçmişini günümüze kadar taşıyan ve günümüzde de eski İstanbul yansımalarına sahip karakterli bir alt merkez konumundadır. Bu sayılan özellikler ile Fener-Balat Bölgesi'nin Haliç içinde kendine özgü bir karakteri bulunmaktadır. Bu kapsamda Haliç kıyı yerleşiminin tarihi gelişimi ortaya konacak, tarihsel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak mevcut kullanımı irdelenecektir. Haliç kıyı kullanımı kapsamında bulunan Fener-Balat Bölgesi'nin güncel durumu ortaya konarak, gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmekte olan tasarım, kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri kapsamında bölgenin kentsel özellikleri değerlendirilecektir. Bunlarla beraber kullanıcıların Haliç bütünü ve Fener-Balat Bölgesi içindeki algılarının ne şekilde olabileceğini değerlendirmek amacıyla Gestalt'ın algılama ilkelerinden yararlanılacaktır. Bu ilkeler doğrultusunda ortaya çıkan kentsel tasarım ilkeleri aracılığı ile Gestalt kuramının kentsel tasarım üzerinde ne derece etkili olduğu ortaya koyulacaktır.

Çalışmanın amacı, bütünün bir parçası olan Fener-Balat Bölgesi'nin kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda oluşumu ve Haliç içindeki potansiyelinin ortaya konması ve Haliç'in anlam bütünlüğü içinde ne gibi değişiklikler meydana getirebileceğinin gözlenmesidir. Bununla birlikte Fener-Balat Bölgesi'nde yapılan analiz çalışmaları ile elde edilen verilerin kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda, yaşanabilir ve etkin yerler yaratılması için değerlendirmeler yapılmasıdır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmanın kapsamını; Haliç bütünü ve Haliç'te yer alan Fener-Balat Bölgesi'nin tarihi süreçteki oluşumu, bugüne kadarki gelişimi, taşıdığı karakteri ve bu veriler doğrultusunda yapılan değerlendirmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Fener-Balat Bölgesi'nde yapılmış olan analiz çalışmalarıyla bölgenin günümüzdeki durumu ortaya konularak, potansiyeli gözler önüne serilmiştir. Bölgede yapıların sahip olduğu özgün mimari karakterin gelecekte varlığını sürdürebilmesi, bölgenin kullanım potansiyelinin artırılması ve kentsel tasarım ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi ile bölgede yürütülen çalışmalarda bölgeye etkin bir kullanım sağlanmak istenmektedir. Ortaya konulan kentsel tasarım ilkeleri ile yapılan incelemelerin ardından, görsel algının değerlendirilmesi için Gestalt kuramının

ilkelerine bağlı kalınarak bir inceleme yapılmıştır. Buradaki amaç kentsel tasarım ilkelerinin kullanıcı algıları göz önünde bulundurularak ortaya çıktığını göstermektir. Tez çalışması kapsamında İstanbul ölçeğinden Fener Balat ölçeğine kadar inen bir çalışma çerçevesi içerisinde, tasarımın ortaya koyduğu ilkeler kapsamında bölgeye getirilecek genel tasarım önerileri ve mikro ölçekte tasarımı gerçekleştirilmesi gereken alanların vurgulanması, fonksiyonel ve estetik açıdan iyileştirilmesi için alınması gereken tasarım kararları değerlendirilecektir.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın, belirlenen amacını ortaya koyarken Fener-Balat'ın Haliç bütünü'nün, Haliç bütünü'nün ise İstanbul'un parçası olduğu göz önüne alındığında daha etkin bir sonuç elde edilebilir. Makro ölçekten mikro ölçeğe doğru yapılan incelemelerde Fener-Balat Bölgesi'nin bütün içindeki rolü ortaya konmuştur. Araştırma alanının incelenmesinde genel kabul görmüş kentsel tasarım kriterlerinden ve görsel algının değerlendirilmesi için Gestalt kuramının ilkelerinden yararlanılmıştır. Bulguların sentezlenmesi ve yorumlanması ile ortaya çıkan sonuçta bölgedeki tasarım ve fonksiyon önerileri değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar ile Fener-Balat Bölgesi'nin Haliç içindeki önemi ve getirilecek tasarım, fonksiyon önerileri ile Haliç içinde Fener-Balat'ın üstlenebileceği en iyi rol ortaya konulmuştur.

İlgili kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler, yerinde gerçekleştirilen arazi etüd-analiz çalışmaları, incelemeler, durum-analiz-sentez çalışmaları, görsel belgeleme çalışmaları ve literatür taraması ile tezin teorik çerçevesi oluşturulmuştur. İzleyen aşamada İstanbul metropolü içerisinde önce Haliç bütünü, ardından Fener-Balat Bölgesi'nin mekânsal ve kültürel özellikleri, kent bütünündeki yeri, anlamı ve değeri vurgulanmıştır. Daha sonra tasarım kriterleri değerlendirilmiş, bölgedeki doğru ve yanlış tasarım yaklaşımları irdelenerek alan bütünü içinde gerekli görülen kararlar ve Fener –Balat Bölgesi için getirilebilecek tasarım önerileri incelenmiştir.

1.KENTSEL MEKÂN - KENTSEL TASARIM KAVRAM ve İLKELERİ - GESTALT KURAMI

1.1 KENTSEL MEKÂN

Kentsel mekânın oluşmasında amaç, sosyal bir varlık olarak ele alınan insana yaşam konforu sağlamaktır. İnsanların iletişim ve etkinliklerine zemin oluşturması açısından kentsel mekânlar, bu konuda çeşitli işlevlerin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçlardır. Bir kent, kentsel mekânlarının niteliğiyle kolayca ölçülebilir; bu mekânlar kent toplumuna ayna tutar ve yerel kültürü, yaşanan zamanı yansıtır, kentlilerin sosyal ve ekonomik durumlarıyla ilgili bilgi verir. Kentsel mekânlar aynı zamanda, yerel kimliğin ve toplumsal niteliğin önemli bir bileşenidir; bu mekânlar eğitici bir rol ve ekolojik bir anlam yüklenirler. Fakat, günümüzde gelişmekte olan kentlere bakıldığında, özellikle merkez bölgelerdeki ortak mekânlar, kentin kalbi olma özelliğini yitirmiş, ticari işlevlerin ağırlık kazandığı bir görünüm kazanmışlardır (Baştürk, 2000). Üstlendiği bu ticari işlev rolü ile mekânın bulunduğu yerel bölge ile ilgili, kullanıcılara ışık tutacak ekonomik sosyal ve kültürel yansımalar yok olmuştur. Büyük ticaret fonksiyonlarının yer aldığı bu mekânlarda, kullanım yönünden mekân canlılığını kaybetmese de, farklı kesimlerden birçok kullanıcıyı uzun süreli olarak çekmesi, bölgedeki yerel halkın özelliklerinin arka planda kalmasına neden olmaktadır.

Bir çevrenin kendine özgü kültürel, tarihsel, toplumsal ve ekonomik karakteristik özellikleri vardır. Bu özellikler, mekânın çevresiyle birlikte düşünüldüğünde bir bütünlük oluşturur. Bu bütünlük, çeşitli etkenlerin mekâna yansınmasıyla pekişir. Bu etkileşimde araç insandır. Çevreden aldığı uyarıları dış mekâna yerleştirir ve yaşadığı mekâna yansıtır (Tunbiş, 1987). Mekândaki en canlı öge, mekânı kullanan ve mekânı yaşayarak değiştiren insandır. Kentsel mekânlar, insanların iletişim ve etkinliklerine zemin oluşturmak açısından, bu işlevlerin gerçekleştirilmesini sağlayan en önemli araçlardır. Kentsel mekân duyurular ve duygular yoluyla algılanır, kavranır ve kişiye has, subjektif olarak yorumlanır. Böylece kentsel mekân ile kişi arasında duygusal bir bütünleşme kurulur. Kentsel mekân, insan yaşantısının öznel ve psikolojik süreçlerinin geçtiği, duygusal algı ve deneyimlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüştüğü yer halini alır (Aydemir ve diğ., 2004). Bu durum göz önüne alınarak

kentsel mekânın en önemli etkileşiminin kullanıcısı ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Ashihara; kentsel mekânı, “kentlerde yerleşim birimleri arasında kalan tüm alanlar diye tanımlamakta ve bu alanları çatısız mimari (architecture without a roof) olarak adlandırmaktadır” (Pardorokes, 1992). Kentsel mekânlar çoğunlukla, mekânı çevreleyen binaların cepheleri ve şehrin zemini ile belirli bir form olarak ortaya çıkarlar (Baştürk, 2000). Rob Krier, kentsel mekânın; çeşitli cephelerle geometrik olarak sınırlandırılmış alanlar olduğunu söylemekte, onun başarılı bir kentsel mekân olup olmadığını, geometrik karakterinin okunabilirliğine bağlamaktadır (Akça, 2007). Bir kentsel mekân; temel olarak, kapalılık kalitesi, mekân organizasyonunun kalitesi ve içinde oluşan aktiviteler gibi etkin özellikler ile ayırt edilmelidir.

Jean Cousin'e göre; “kapalılık; belli sınırlarla tanımlanmış bir mekânda insanın kendini rahat ve güvenli hissetmesinin temelleri, insanın içgüdüsüne dayanmaktadır. Bunun etkinliği kapalılık kalitesini belirlemektedir.” İnsan, kapalı ana rahmindeki rahatlık ve güvenliğini, hayatının her döneminde arar ve yaratır. Çocukken masanın altında saklanma güdüsü buna en belirgin örnektir (Pardorokes, 1992). Bu yüzden kentsel mekânı sağlamada en önemli faktör “kapalılık” olgusudur (Çınar,1996).

Mekân organizasyonunun kalitesi; nesnelerin mekân içinde yerleştirilmesinin yanında; heykel, su elemanı ve ağaçlar gibi vurgulama sağlayan, odak noktası özelliği gösteren ve mekânı hatırlanabilir yapan öğeleri içerir. Bu öğeler, meydana odaklanmayı ortaya koymak ve mekâna hayat vermek için kullanılabilir (Baştürk, 2000). Bu noktada karşımıza çıkabilecek bir diğer kavram da “estetik” olmaktadır. Mekânda objelerin yerleşimi estetik anlayışından hareketle ortaya çıkmıştır. Yerleşimin planlı bir şekilde ortaya çıkarılması sonucunda ortaya çıkan estetik, mekân kullanımını destekler ve çekiciliği arttırarak kullanıcıların mekândan haz almalarını sağlar.

Kentsel mekân içerisinde, organize edilmesi gereken dört ana kavram vardır: Mekân, anlam, iletişim ve zaman. Bir bölgenin peyzaj düzenlemesinden bir odanın içindeki mobilyaların tasarımına kadar, farklı amaçlar için, bireylerin ya da grupların isteklerini, ihtiyaçlarını ve değerlerini yansıtan farklı kurallara göre tasarlanan mekân, bir 'mekân organizasyonu' olarak, sosyal ve fiziksel mekân arasındaki benzeşimi ya da bunun eksikliğini ortaya koymaktadır. Mekâna, fiziksel açıdan ifade kazandıran malzemeler ve diğer karakteristikler ise, daha çok mekânın sahip olduğu 'anlam' ile ilgilidir (Baştürk, 2000).

Mekânın düzenleniş şekli, onu oluşturan yapıların biçimsel ve işlevsel niteliği, çevrenin planlama anlayışı, kentsel estetiğin korunmasıyla beraber mekânın kent boyutunun bir parçası olarak ele alınması ve aktivitelerin kazandırılması gibi özellikler kentsel mekâna anlam kazandırması ile ilgilidir (Susmuş, 1999).

Çevresinden aldığı etkileşimler, kentsel mekânların niteliğinin oluşmasında en büyük etkendir. Herhangi bir yapı grubu kendi içinde iyi bir estetik görünüm oluşturmuş ve amacına uygun düzenlenmişse, simgesel, tarihi ve kültürel bir değer taşıyorsa böyle bir yapı grubunun çevrelediği bir kentsel mekân, nitelikli bir mekândır ve kullanıcılarda hayranlık uyandırır (Susmuş, 1999). Bu duygu estetik kavramının oluşmasında etkilidir. Kullanıcıların gözünde hayranlık duygusu uyandıran bir mekân, estetik açıdan ulaşılmaması gereken noktayı yakalamış bir mekândır. Bu da mekân içinde organize edilmesi gereken kavramlardan “anlam”ı etkilemektedir.

İnsanların yaptıkları tercihler ve mekân içerisindeki davranışları, yaşam tarzları içerisinde temsil ettikleri kültür, değerler ve dünya görüşünün bir yansımasıdır. Mekân içinde kullanıcıların “iletişim”i ile gerçekleşen bu yansımalar iletişim kavramının mekân içindeki etkisinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İletişimin mekân içinde gerçekleşmesi “aktivite”ler yardımı ile gerçekleşir. Aktiviteler, insanları yaşam tarzlarını ve kentsel mekân içerisindeki etkileşimlerini anlamada yardımcı olabilirler.

Kentsel mekân içerisinde mekân, zaman, anlam ve iletişimin organizasyonunu etkilemede yaşam tarzı, temel değişkenlerden biri olarak görülmektedir. Farklı kültürlerin ve alt kültürlerin aksettirdiği farklı yaşam tarzları ile farklı ırk, etnik köken, din, sınıf ve gelir düzeyi gibi karakteristiklere sahip farklı grupları bir araya getiren kentsel mekânlar, bu grupların mekân içerisindeki etkileşiminin sağlaması açısından önemli bir göreve sahiptir (Baştürk, 2000).

Farklı kullanıcıların aynı mekânı kullanırken birbirleri üzerindeki etkileşimlerinin kaynak olması ile sosyal değişim meydana gelir. Çok uzun süreç gerektiren sosyal değişim, bu süreç içinde kentsel mekân içinde birçok fiziksel değişim meydana gelmesine neden olur. Sosyal değişimin en önemli faktörü olan süreç, mekândaki fiziksel değişime etkisi nedeniyle “zaman” kavramının mekân organizasyonu içindeki önemini ortaya koymaktadır.

Kentsel olayların, aktivitelerin gerçekleştiği kentsel mekânı; kentliler kullanır ve ondan yararlanır (Aydemir ve diğ., 2004). Kapalılığı sağlamış olan kentsel mekân; belirli bir amaca hizmet etmelidir. Eğer bir mekân için, bu özelliklerden herhangi biri

yeterli derecede güçlü ise, bu özellik tek başına ‘kentsel mekân hissi’ni oluşturabilir (Baştürk, 2000). Mekân oluşumunda bu özelliklerin en öne çıkanı “kapalılık” olgusudur. Mekânı, koyulan ve algılanan sınırlarla tanımlar. Aktiviteler ise alana yüklenen anlam ile mekân oluşumunu destekler.

Açık alanların özellikli bir tanımı olan kentsel mekân, temelde mimari mekânla doğrudan ilişkilidir (Aydemir ve diğ., 2004). Kentsel mekâna büyük ölçüde şekil veren ve onu tanımlayan, mimari mekândır (Baştürk, 2000). Kentsel mekân her şeyden önce, bir mekân olmasından dolayı sınırlanan bir boşluğu ve sınırlayan öğelerin oluşturdukları bir olguyu ifade eder. Bu nedenle, kentsel dış mekân temel olarak iç mekâna benzer. Buda, kapalılık özelliğinin mekân oluşumundaki önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Kentsel mekân ve mimari mekân, aralarındaki süreklilik nedeniyle, aynı anlamda tanımlanabilir mekânlar olmalarına karşın, modernizm ile birlikte mimari mekân yapısal ve algısal olarak yalıtıma uğramış ve birbirlerinden bağımsız yapıların mekânı karakterine bürünmüştür. Bağımsız binalara gösterilen ilgiye karşın binalar arasında kalan mekânların nitelik ve organizasyonu büyük ölçüde şansa bırakılmıştır ve kent mekânları, planlamadan arta kalan mekânlar karakterine bürünmüştür (Aydemir ve diğ., 2004). Bu noktada önemli olan, mimari yapıların, kendi iç mekânlarında olduğu kadar, içinde buldukları ve dış cepheleriyle formunu oluşturdukları kentsel mekânla uyumlu bir bütünlük oluşturmalarının gerekliliğidir. Geleneksel, endüstri öncesi kentlerde görüldüğü gibi, dış mekân, sınırlayıcı elemanlar (bina duvarları) tarafından, bir iç mekân birimi (oda) oluştururcasına tariflenmelidir (Çınar, 1996).

Toplu yaşam sonucu bir dizi ortak ve kişisel gereksinimler doğmuştur. Uygarlık türü, gelişmişlik derecesi, kültür yapısı ve yönetsel yaptırımın etkisiyle kentlerde bu gereksinimleri karşılayan niteliksel ve niceliksel düzeyleri, zaman içinde farklılaşan birçok yapılanmış veya yapılanmamış alanlar, mekânlar ortaya çıkmıştır. Kentin toplumsal yaşamının özellikleri sonucunda ortaya çıkan dinlenme, eğlenme, kültür, eğitim, sağlık, ticaret, spor, yönetim, ulaşım, kamu hizmetleri, altyapı hizmetleri gibi gereksinimleri karşılayan uzmanlaşmış alanlar ve yapılanmalar donatımları oluşturur. (Susmuş, 1999).

Kentsel mekân, “kent binalarla tanımlanan, fakat dışında kalan, kent arazisi üzerinde kurulu, kentlilerin kullandığı, kentle ilişkili olayların yer aldığı alanların tümüdür” diye ifade edilmektedir. Bu alanlar; parklar, konut çevresi, oyun alanları, kamusal açık alanlar, merkez kent meydanları, cadde ve sokaklar, alışveriş

merkezleri vb. yerlerdir (Aydemir ve diğ ., 2004). Kentsel mekânlar arasında sürekli bir ilişki vardır.

Kevin Lynch kentsel dış mekânı; “toplumun erişimine açık, insanların aktiviteleri için düzenlenmiş açık alanlar olarak açıklar.” Lynch’e göre kentsel dış mekânın açık olabilmesi erişilebilirliğe bağlıdır. Önüne set çekilmiş bir su şeridi veya akşamları kilitlenip kullanılması engellenen bir açık alan kentsel mekân olamaz (Susmuş, 1999). Kentsel mekânın erişilebilirliği mekânın karakterinin oluşmasında etkilidir. Erişilebilirlik kavramı kullanım faktörünü desteklemektedir. Kullanılan bir kentsel mekân kullanımda edindiği fonksiyona göre bir aktiviteye, dolaylı olarak bir karaktere sahip olmuş olur. Bu hem mekân oluşumunda hem de mekân karakterinin güçlenmesinde etkilidir.

Kentlilerin sosyal iletişim alanı olan ve dış mekânı oluşturan dinlenme, eğlence, spor ve alışveriş gibi fonksiyon alanlarıyla birlikte sokaklar, caddeler ve meydanlar gibi tamamlayıcı mekânlar, yapılaşmayı birleştirici özelliktedir. Bu mekânlar, insan-çevre etkileşiminde ve insanın yaratıcı yeteneği üzerinde etkin bir rol oynamaktadır (Çubuk, 1982). Sokak ve caddeler gibi fonksiyon alanlarını birleştirici özelliği olan kamusal alanlar da kentsel mekânlar arasındadır. Bu mekânlar birleştirici özelliği ile bir karaktere bürünmüşlerdir. Başlıca fonksiyonları birleştirici özelliği olmasının yanı sıra sokak yada cadde mekânı içinde yer alan ticaret ve buna benzer farklı fonksiyonlar, bu mekânları birleştirici karakterinin dışında karşıladığı ihtiyaçlar doğrultusunda farklı bir kimliğe bürünebilmektedir.

Kentsel mekân üzerinde çeşitli çevresel boyutlar etkilidir. Bu çerçevede sosyal ve ekonomik boyutlar, doğal çevre boyutları, fonksiyonel boyutlar ve estetik boyutlardan söz edilebilir (Susmuş, 1999). Kentsel mekânlar; içerisinde ekonomik, sosyal, kültürel, politik, dinsel, eğitim, spor gibi etkinlikler barındırdığından çok boyutlu olarak nitelendirilebilir.

1.1.1 Kentsel Mekânın Elemanları

Rob Krier, kentsel mekânların iki ana elemandan oluştuğunu vurgulamaktadır. Meydanlar ve cadde/sokaklar başlıkları altında topladığı bu elemanların çalışmasını, aynen bir ev içindeki "koridor-oda" işleyişine benzetmektedir. Kardeşi Leon Krier ise, bu sınıflandırma ve işlevsel benzeşimden yola çıkarak tanımlamayı bir derece ileri götürerek; meydan, cadde/sokak ayrımını, düğüm noktaları ve dağıtım alanları

şeklinde vermektedir. Düğüm noktaları meydanlar, dağıtım alanları ise (cadde/sokak) insan ve taşıtları ulaştırma görevindedirler (Çınar, 1996).

Belirli niteliklere sahip yol mekânları, değişik eylem ve boyutlarla tariflenebilen belirli odaklarla, yani meydan mekânlarıyla birleşerek yerleşme dokusunu oluşturmaktadırlar. Kentsel mekânın, insanlar arasındaki algı farklılıklarını içeren ve insanlar arası ilişkilere olanak tanıyan “sosyal çevre” kapsamında değerlendirilmesi de, bu mekânların tasarlanmasında temel ilkedir.

Meydan ve sokak/cadde biçimleri, kentsel mekânın temel elemanlarıdır ve özellikleri tanımlanmış kentsel bir bütünlüğün oluşmasında, kompozisyonun kurulmasında etkindirler. Bu tanımları biraz açmak için gerek işlevsel, gerekse biçimsel olarak meydan ve cadde/sokak kavramı yakından incelenmelidir.

1.1.1.1 Meydanlar

Kentsel mekânın insanlarla etkileşimi açısından en önemli özelliği, kent meydanlarında ortaya çıkmaktadır. Meydan, Rob Krier'e göre, bireylere, istemli ve istemsiz hareketlilik sağlayan, içinde sürekli ve yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok, durma imkânı veren ve hareketliliğe zorlamayan mekânlardır, hareketlerin kaynaştığı ve kenetlendiği noktalardır. Meydanlar, caddelerin tam aksi bir özelliğe sahiptir. Merkezidir ve süreksizlik etkisi hâkimdir. Meydan, daha çok kentsel bütünlüğe caddelerle bağlanan kentin önemli mekânsal değişkenidir (Çınar, 1996). Meydanların kapalılık etkisi, meydanı çeviren yapıların yüksekliği ve yapılar arasındaki mesafenin oranı ile ifade edilmektedir. Kapalılık etkisinin bir başka ifade biçimi de meydan mekânının merkezi ile meydanı çevreleyen binaların en üst noktaları arasındaki bakış doğrularının, meydan zemin düzlemiyle yaptıkları açı ile verilmektedir (Aydemir ve diğ., 2004).



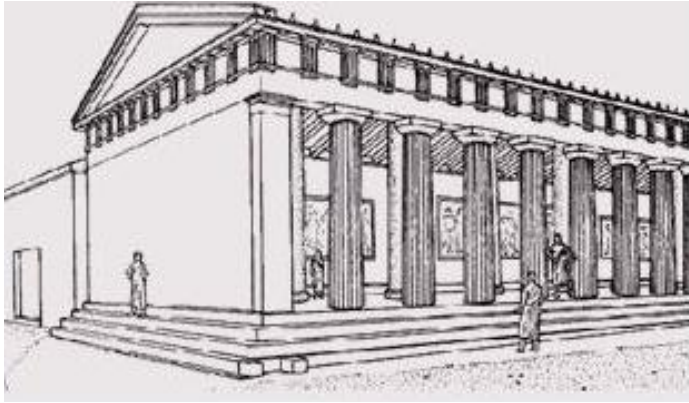
Fotoğraf1.1.Adapazarı'ndan meydan örneği
(www.mimdap.org)



Fotoğraf1.2 Adapazarı'ndan meydan örneği
(www.mimdap.org)

Kentsel mekânlar içerisinde yer alan meydanların kullanımındaki amaç, insanlar arası ilişki ve iletişimi sağlamaktır. Kentsel mekânların düzen ve uygulamasındaki amaç ise, en önemli öge olan insan gereksinimleri ve niteliklerinin amacına, işlevlere uygun olarak yorumunun yapılabilmesi ve bu yorumun mekânsal düzene kavuşturulabilmesidir. Bu biçimlendirme, tarihin her döneminde, o dönemin özelliklerine bağlı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır (Baştürk, 2000).

Meydanın ilk örneği, eski Yunan şehirlerinde “agora” olarak görülmektedir. Başlangıçta tamamiyle geniş bir yol mekânı biçiminde olan ve insanların toplanmasına imkân veren bu mekânlar, M.S.5.yy 'da ticaret ve imalatın serbest hale gelmesinden sonra, pazar alanı olma niteliğine kavuşmuştur (Baştürk, 2000).



Resim 1.1 Antik Yunan'da agora'nın düşünülen yapısı (www.arkitera.com)

Roma döneminde meydan, “forum”, sadece kullanıcı gereksinimi, bireysel ilişkiler ve ticaret gereksinimine yeterli olacak bir açık alan olmaktan çok, kendisini çevreleyen binaların izlenmesi ve algılanmasına olanak sağlayabilecek bir ön alan niteliğini ve işlevini üstlenmiştir. Eski Yunan kentlerinde, belirli büyüklükteki ve insanın kavrama sınırları içindeki kentlere karşılık, Roma kentlerinde, politik olarak daha büyük alanlara yayılma ve kontrol etme isteği, fiziksel mekâna anıtsal bir ölçek kazandırmıştır (Çınar, 1996).



Fotoğraf 1.3 Rome döneminden kalan forum örneği (www.arkitera.com)

Roma imparatorluğunun yıkılmasıyla, Batı uygarlığı çökmüş, kentsel yaşamdan kırsal yaşama doğru bir dönüş yaşanmıştır. Daha katı bir toplumsal ve politik örgütlenmenin çerçevesini çizen kentlerde, yapıların anıtsı ve heykelsi baskınlığından uzak dış mekânların ön plana çıktığı bir kentsel doku oluşumuna gidilmiştir (Çınar, 1996). Meydan, dünya ve din işlerinin görüldüğü, gereksinimlerin karşılandığı toplantı alanları özelliği kazanmıştır (Baştürk, 2000).

Ortaçağ'da Doğu İslam kentinin en önemli özelliği ise; kentsel dış mekânların sosyal yaşantı bağlamında, bireysel ve toplumsal kullanımlara yönelik olarak avlu-sokak ve avlu-meydan biçiminde organize edilmesidir. Burada kent hayatı her yönüyle dinle iç içedir ve bu dini faktör her zaman için kentin merkezinde inşa edilen, etrafı ticari bir karmaşa ile çevrili büyük bir cami tarafından desteklenmektedir. Cami yalnızca ibadet mekânı değil, aynı zamanda kentin güncel haberlerinin konuşulup tartışıldığı bir buluşma yeri, bir tür "forum"dur. (Çınar, 1996).

Rönesans döneminde meydanı çevreleyen yapılar arasında yönetim ve otorite ile ilgili yapılar yer almıştır. Ortaçağın mütevazı, organik meydan mekânı ve öğelerine karşın, Rönesans meydanlarında ticaret, dini merasimler ve yönetimle ilgili olarak geometrik düzen esas olmuş, simetri, belirli bir aksa bağlı geometrik düzen, kurguyu yönlendirmiştir. Bu dönem meydanları, yaşam aktivitelerinin devam ettiği, insanların bir araya geldiği, haberleştiği ve sosyal ilişkilerin kurulabilmesinde önemli rol oynayan açık mekânlar olma görevi üstlenmişlerdir (Baştürk, 2000).

20. yy. içinde kentsel alanlardaki işlevsel değişimler, fonksiyonalist şehircilik ve zoning anlayışı, meydan mekânlarının değişik biçim ve işlevlere cevap veren mekânlar olarak düzenlenmesine neden olmuştur (Çınar, 1996). Burada amaç, sosyal, psikolojik ve kültürel bütünleşmenin gerçekleştirilmesinde önemli rolü olan bu

alanların kaybettikleri değerlerini geri kazandırmak ve kullanıcı yoğunluğunu arttırmaktır.

1.1.1.2 Caddeler ve Sokaklar

Sokaklar, caddeler ve yollar, insanların üzerinde yaya olarak veya taşıt ile hareket ettiği kentsel izlerdir. Yol mekânı, kentlerin en önemli dış mekânları olup, kentsel dokunun da temel ögesidir. Yollar yapı adaları arasında, kentliye ve kente hareketlilik sağlar ve değişik işlev alanları arasında bağlayıcılık görevi görürler. Yol mekânı, insanı, belirli iki doğrultudan birinde hareketliliğe iter (dinamik mekân) (Aydemir ve diğ., 2004). Yol mekânı boyunca yapıların üstlenebileceği benzer fonksiyonlar, kentsel anlamda kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde değerlendirildiğinde, fonksiyon bütünlüğü ile yol mekânının üstleneceği karakter, yol mekânının birleştirici fonksiyonunun önüne geçebilmektedir.

Sokak/cadde, sürekli aksa dayalı, açık ve süreklidir. Yerel dokunun belirleyicisi olduğu kadar, yerelin ötesinde tüm kenti bağlayan bir düzen elemanıdır. Yollar, topografik koşullarla beraber insanın çevre imajında değişen yoğunlukta "bölgeler" yaratırlar (Çınar, 1996). Bölge yaratabilme özelliği ile yol ve cadde mekânlarının sınırlayıcı özelliğe sahip olabilecekleri söylenebilir. Bu özellik ile kent imajının oluşumunda etkileri çok yükündür. Bölgeler kavramı kentsel imajın oluşumunda en vurgulayıcı özelliktir.

Cadde veya sokaklardaki mekânsal kapalılık etkisi, yoğun bir sosyalleşmenin oluşmasında önemli bir rol oynar. Kapalılık etkisi, meydanlarda olduğu gibi; sokağın iki yanındaki binaların yüksekliği ile binalar arasındaki mesafenin oranı ile ifade edilmektedir. Yol mekânı onu sınırlayan (çevreleyen) yapıların fiziksel özelliklerine (renk, yükseklik, biçimlenme özelliği vb.) göre olduğundan farklı algılanabilir. Bu tür özellikler, tasarım aşamasında, elde edilmek istenen mekân özelliklerinin daha da vurgulanması ya da etkinin artırılması/azaltılması için araç olarak kullanılabilir (Giritlioğlu, 1991).

Sokak, imajı kolay bir formdur. Uzunlamasına bir gelişme olmasına rağmen düzgün bir hat olmak zorunda değildir. Eski yerleşmelerde dar veya geniş açılar, eğri hatlar, sokakta kapalı perspektifler yaratarak görünüşü daha ilgi çekici kılmışlardır. Yapıların yüzey ya da kütle etkisi yapar biçimde sokak boyunca yer alışlarının sokağın görsel karakterine etkisi vardır. Bugün ise sokak; yapıların dağılması ve artan motorlu trafik nedeniyle, mekân olarak kaybolmuştur. Çağdaş kentlerde, insan

yaşamıyla bütünleşmiş elemanlar olma özelliklerini yitirmişlerdir. Kentlerin her geçen gün aşırı büyümesi ve motorlu araç sayısının büyük ölçüde artması bir anlamda, plancılarının ve trafik mühendislerinin cadde ve sokakları tamamen bir trafik arteri olarak ele almalarına neden olmuştur (Aydemir ve diğ., 2004).

Yol mekânının tarihçesinin insan topluluklarının oluşmaya başladığı döneme kadar uzandığını söylemek olasıdır. İnsanların hareketliliği ve birbirleriyle karşılıklı ilişki ve haberleşme gereksinimine bağlı olarak yol mekânının ilk örnekleri patikalar olarak görülmektedir. Zaman içinde insanların konut ihtiyacı ile artan yapılaşma, hem kent planının oluşturulmasında, hem birleştirici özelliğinin artmasında yol mekânının önemini arttırmıştır. Artan yapılaşmaya paralel olarak artan kullanıcı yoğunluğu yol mekânını sosyal anlamda kullanışlı hale getirmiş ve iletişim ortamı yaratması nedeni ile sosyal açıdan öneminin artmasına neden olmuştur. Tarihsel gelişim içerisinde yol farklı yapılaşmalar ve farklı karakterler ile karşılaşılmaktadır.

Yunan şehirlerinde, özellikle koloni şehirlerinde ızgara sisteminin kullanıldığını görülür. Birbirini dik açı ile kesen cadde ve sokakların oluşturmuş olduğu bu sistem eğimli ve dalgalı topografyaya sahip şehirlerde kullanılmış, merdivenli yollar yapmaktan çekinilmemiştir. Romalılarda ise; yollar birbirine dik bir ağ oluşturacak düzende yapılmıştır fakat bu sistem düz arazilerde uygulanmıştır. (Giritlioğlu, 1991). Ortaçağ döneminde yol mekânı oturlan konut mekânının bir devamı olarak kabul edilmiş ve bu esasa bağlı olarak, oturma işlevinin uzantısı olarak kullanıma elverişli mekân düzenleri kurulmuştur. Sokak inşasında doğaya uygunluk ve sürekli değişen yol perspektifleri anlayışı aranmıştır (Çınar, 1996).

Rönesans döneminde, ticaretin gelişmesi, yerleşmeler arası mal taşımacılığının başlaması, gümrük sınırlarının serbest bırakılması, Ortaçağ şehrinin kapalı sınırlarının dışına taşan kentleşme hareketleri ve sosyal yapıdaki değişime bağlı olarak yol dokusu ve yapısı da değişime uğramıştır (Çınar, 1996).

20. yy' da, işlevlerde ve işlev alanlarında görülen farklılaşmalara bağlı olarak yol mekânları yeni boyutlara ulaşmıştır. Zamanımızda hızla ilerleyen motor gücü kullanımına bağlı olarak bu mekânlar şimdiye kadar kazanmış oldukları anlam ve kullanım çeşitliliğini yitirmiştir. Günümüzde bu mekânların boyutu "yol mekânı" olma niteliğini kaybetmiş, modern sokak bir ulaşım aracı haline gelmiştir.

1.2 KENTSEL TASARIM

Yaşanabilir kentsel çevreler oluşturulmasında planlama ve kentsel tasarım eylemleri önemli araçlardır. Birbirinden farklı olan bu iki kavram, birbirini tamamlayan bir bütünü ifade etmektedir. Planlama ve kentsel tasarım eylemleri arasında kurulması gerekli çok boyutlu ilişkiler bütünü anlamlı çevreler oluşturulmasının ön koşuludur.

Kentsel tasarım, politik, sosyal, yönetsel, ekonomik ve fiziksel yapısı sürekli değişim içinde olan kentsel ve kırsal alanların yapıları çevresinin farklı kullanımındaki bina gruplarının ve bunları besleyen yaya hareketlerinin ve servislerinin ve bunlar arasındaki mekânların tasarım eylemidir. (Karaman, 1999) Hızlı ve düzensiz kentleşme sonucunda ekonomik yaklaşımların ve toplumun yapısının değiştiği bu dönemde, doğal çevre ve tarihi çevre üzerinde, aşırı talep sonucunda büyük bir baskı oluşmuştur. Bu baskılarla ilgili yasalar ve yetki dağınıklığı birleşince, kentsel mekânlarda daha fazla uyumsuz yapılaşma oluşmaya başlamıştır. Planlama ve tasarım sistemi ise bu değişim baskısını karşılayamamakta ve kentsel mekânda bir karmaşa yaratmaktadır. Bu karmaşa olumlu ya da olumsuz olarak tanımlansa da kentlerin kimliğinde önemli bir değişim sağlamaktadır (Özer, 2008).

Genel olarak, fiziki yapının oluşum kararlarını içeren planlama eylemi, fiziki yapıyı şekillendirme sanatı olarak tanımlanabilecek kentsel tasarım çalışmalarına önemli girdiler sağlamakta, yönlendirici olmaktadır. Planlama ve kentsel tasarım arasındaki bu bütün-parça ilişkisi kentsel tasarım eyleminde farklı bir anlam kazanmaktadır. Optimal büyüklük ve bütünlükteki kentsel alanlarda, gerçekleştirilmesi gerekli kentsel tasarım çalışmalarında, parçaların bütünlüğü önem kazanmaktadır. Planlama ve kentsel tasarım eylemleri arasında kurulması gerekli ilişkiler, kentsel tasarım eyleminin bütününde kurulamamakta, kentsel tasarım çalışmaları dar kapsamda ele alınmaktadır (Kaplan, H.ve diğ., 2003).

Kentsel tasarımın bir disiplin olarak algılanması 1950'li yıllara dayanmaktadır II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kentlerinin yeniden inşa edilmesine yönelik çalışmalar, kentsel yenileme projelerinin yapılması ve sosyal değişim süreci, kentsel tasarımı kentsel alanların düzenlenmesinde yeni bir mesleki etkinlik olarak gündeme getirmiştir. Böylece fonksiyonel, estetik çevrelerin yaratılmasında görev üstlenen, kullanıcının gerçek ihtiyaçlarına yanıt ve çözüm arayan, değişimi ve gelişimi yönlendiren bir disiplin olarak düzenleme alanında yerini almaya başlamıştır. Türkiye'de 1970'li yıllardan bu yana Türkiye'ye özgü kentsel tasarım anlayışının yaratılması için üniversitelerde çalışmalar yapılmaktadır. Son yıllarda kentsel

tasarımın gelişimi açısından akademik faaliyetler ve kentsel tasarım uygulamaları yoğunluk kazanmaya başlamıştır. (Çetiz, 2000)

Kentsel tasarımın bir kavram olarak ortaya çıkmasından bir disiplin olarak algılanmasına kadar geçen süreçte; kentsel tasarımın tanımına ve ölçeğine ilişkin farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bazı gruplar kentsel tasarımı büyük ölçekte bir mimarlık çalışması gibi tanımlarken bazı gruplar da kentsel tasarımı fiziksel ağırlıklı kent planlaması olarak nitelendirmişlerdir. Bugün kentsel tasarım, kentsel mekânda bir tasarım faaliyetinin ötesinde, ülkenin, bölgenin, kırsal alanların, metropolün ve bütünlük arz eden farklı ölçeklerdeki mekânsal düzenlemeleri ve uygulamalarını birleştiren, bütünleştiren bir temel disiplin olarak tasarım meslekleri arasında yerini almaktadır.

Kentsel tasarım; mimarlığın, peyzaj mimarlığı ve kent planlamanın birleştiği noktadadır. İçeriğini mimari ve peyzaj mimarlığının tasarım, çağdaş planlamanın çevresel yönetim ve sosyal bilim geleneğinden alır. Kent formunun algılanabilir beşeri özellikleri ile ilgilenir. Mimari tek bir bina ve bina kompleksi tasarlayabilir. Fakat bütün bu kamusal değişiklikler parçacıdır. Yapılanmış çevre ise bunların hepsini içermektedir. Kentsel tasarım, bunların birbirleri ile ilişkilerinin oluşturulmasında, ekonomik, sosyal ve hukuki olarak, formal ve kamusal bir organizasyondur. Kentsel tasarımın ilişkili olduğu meslek grupları sadece planlama ve tasarım meslekleri ile sınırlı değildir. Mimar, kent plancısı, mühendis, girişimci, ekonomist, hukukçu, kamu yöneticisi, politikacı, kent coğrafyacısı, kentsel tasarım sürecinde farklı rolleri üstlenen mesleklerdir. Bu gruplarının katkısı sahip olunan formasyon, yetenekler ve rol alınan aşama ile sınırlıdır (Lang, 1994)

KENTSEL TASARIMIN BOYUTLARI	Mekansal	Morfolojik	Anlamsal	Görsel	Algısal	Sosyal	Fonksiyonel	Sürdürülebilir
	Spatial	Morphological	Contextual	Visual	Perceptual	Socail	Functional	Sustainable
BAZI KAVRAMLAR	Açık Mekan	Bina çizgileri	Karakter	Boşluklar	Savunabilirlik	Erişim	Altyapı	Enerji
	Yol Hiyer.	Yoğunluk	Koruma	Görünüm	Ayirt edicilik	Karma kullanım	Konut ölçüleri	Düzenleme
	Yerleşim Dokusu	Plan	İçerik	Gelişme boyutu	Kapalılık	Yaşam kalitesi	Yaya ulaşımı	Peyzaj
	Kent Yoğunluğu	Sokak dokusu	Çevresel kalite	Yerel stil	Mekan	Kamu sağlığı	Konut tipi	Ekolojik
	Topografya	Bağlantılar	Komşuluk etkisi	Kütle	Çeşitlilik	Kamu mekanı	Konuut yerleşimi	Mikroklima
	Bölgeler	Doku	Peyzaj	Ölçek	Okunabilirlik	Canlılık	Yol tasarımı	Yerleşim kapasitesi
	Komşuluklar	Algılanabilirlik	Oturum	Denge	Uygunluk	İhtiyaçlar	Park alanı	Ekonomik durum
	Kompakt form	Morfolojik	Manzara	Renk	Kapılar	Sosyal eşitlik	Boyutlar	Baskın yollar
		Tipoloji	Sokak ilişkisi	Oran	Kimlik	Kamu yararı	Mekan formülasyonu	Bina yerleşimi
		Mekan Bağlantısı	Sınırlar	Form	İnsan ölçeği	Kamu/Özel	Hareket kolaylığı	
		Mekansal oran	Kontrast	Uyum	İmaj	Toplum		
			Mekan kalitesi	Odak				

Tablo 1.1 Kentsel Tasarımın Boyutları ve Bileşenleri (Konuk, 1999)

1.2.1 Kent Tasarım Araçları

Kentsel tasarımı yapılabilir kılmak ve planın gerçekleşmesi için gerekli finans mekânizması yanında uygulama araçlarına da ihtiyaç vardır. Kendisi de bir uygulama aracı olan kentsel tasarımın fiziki araçları proje ve tasarım kontrolleridir.

Tasarım kontrolleri kentsel gelişmeye ilişkin bir süreçtir. Bu süreç değişik gruplar arasında anlaşma gerektirmektedir. Bu anlaşmada asıl amaç kamu yararı olmalıdır. Tasarım kontrolleri kentsel tasarım sürecinde, mekânsal sürekliliğin sağlanması açısından denetim sağlar. (Konuk, 1999) Tasarım kontrolleri, 4 bölümden oluşan bütünsel bir süreçtir. Bu sürecin elemanları aşağıda sıralandığı gibidir. (Lang, 1994)

- Politikalar: Özel bir karara yönelen bütünsel eğilimi ifade eder. Tasarım politikaları, yerel, çevresel değerlerin korunmasında ve sürdürülmesinde aracılık yapabilmektedir.
- Planlar: Fiziksel kent planı gibi kentsel tasarımcının ürettiği dokümandır. Bu planlar tanımlamalara ilişkin açıklamalar, kesin gösterimlerle birlikte çok detaylı yönlendirici kararları da içerir.
- Programlar: Mevcut çevreyi işlevsel ve estetik hale getirmek için hedeflenen kentsel düzen ve çevreyi tanımlar. Kentsel tasarım sürecine kolektif katkıların sürekliliğini sağlar.
- Rehberler: Tasarım rehberleri belirli bir yöre için geçerli olacak tüm tasarım standartlarını, yöntem ve tekniklerini veren açıklayıcı ve yönlendirici

verilerdir. Yerin özelliklerine, zamana ve projeye özgü özel ifadeleri kapsamaktadır.

Kentsel tasarım, kentsel yerleşmelerin bütünündeki politikalar, kentsel karakteristikle uyumlu, kısaca kentsel planlamanın devamlılığı ve ilişkisi içinde sonuçlanan, üç boyutlu tasarım projeleri ile kentsel yaşam kalitesini artırıcı eylem planları olarak önemli bir araçtır. Kent planlama süreci içinde kentsel tasarımın yeri, kapsamı, araçları ve tekniklerinin neler olabileceği üzerinde şu hususlar dile getirilebilir; (Özer, 1998).

- Kent planlama sürecinde kentsel tasarımın etkinliğinin artırılabilmesi için öncelikle bugün ki imar yasası, kenti ve doğal çevreyi bütünüyle kapsayacak bir çerçeve yasa olarak değiştirilmelidir.
- Kentsel tasarımın etkinliğinin artırılabilmesi için diğer bir husus ise küçük parsel ölçeğinden kurtularak toplu yapılaşma girişimlerini özendirecek bir mülkiyet anlayışı benimsenmelidir.
- Belediyelerin imar müdürlüklerine bağlı olarak yer alan planlama büroları kentin sorunlarını kentsel planlama sürecinde ve genel planlar doğrultusunda çözen imar planlar ve kentsel tasarım plan ve programlarının uygulanması ve denetlenmesinden yükümlü bir kurum olarak yeniden yapılanmalıdır. Bu kurum; kent plancısı, kentsel tasarım uzmanı, mimar, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi gibi çeşitli meslek disiplinlerini içeren uzmanlardan oluşturularak iş birliğini arttırılmalıdır.
- Sit alanı, turizm alanı, kıyı alanı, özel çevre ve kentin sorunlu bir alanı, kentsel tasarımda bu süreç içerisinde ve problem çözümüne yönelik alt detay planı olarak görülmeli ve plan bütünlüğünü bozucu uygulama ortadan kaldırmalıdır. Bu alt detay planlar ile mekânın fiziksel yapısını oluşturan yapılar ve arasında kalan boşlukların biçimlenmesi ve böylece mimarlık-peyzaj mimarlığı ile bağların kurulması görevini kentsel tasarım eylemi yüklenmelidir.

Yeniden tanımlanmaya çalışılan kent planlama süreciyle, yapılmaya çalışılan düzenlemeler, kentliye çağın gereği bir yaşam vermeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte hangi planlama yaklaşımı kullanılırsa kullanılsın, hangi tür planlama çalışması yapılırsa yapılsın planlamaya veri olabilecek bilgilerin araştırılması, değerlendirilmesi önemli bir sorundur. Bu sorunun aşılmasında kentsel tasarımın

kullanımı kent mekânının fiziki biçimlenişinde daha verimli mekânlar üretilerek, kentlere dinamizm ve kimlik kazandırılmasını sağlayacaktır (Özer, 2008). Kentsel tasarımı söz konusu olan bölgelerde veri olabilecek bilgilerin toplanması ve bu verilerin değerlendirilmesinde bölge kullanıcılarının katılımı ve katılım sonuçlarının projeyi etkilemesi sağlanırsa, kamu katılımı ile bölgede daha verimli bir sonuç elde edilmesi sağlanmış olur.

1.3 KENTSEL TASARIM İLKELERİ

“Kentsel mekân” kentsel bütünün bir parçası olarak sınırlandırılmış kentsel unsurlarla zenginleştirilmiş bir alanı ifade etmektedir. Kent ise, kentsel alanların birbirine bağlı ve birbirleriyle ilişkili bütünüdür. Bu açıdan, hem kamusal hem özel amaçlı yapısal çevreyi şekillendirme girişimleri, kentsel bağlamda tüm sistemi etkilemektedir. Kentsel alanların tasarlanmasında, yeni gelişen bir uzmanlık alanı olarak kentsel tasarım, tasarımcılara projelerinde kılavuzluk yapan somut araçlar olarak kentsel tasarım ilkelerini ortaya koymaktadır.

Kentin yapısal çevresi ile doğal çevrenin adaptasyonunu en üst seviyelere çıkarmayı amaçlayan kentsel tasarım, kentsel alanlardaki kalite artışını desteklemektedir. İdeal kentsel mekân yaratmayı amaçlayan geçmişteki tasarım girişimleri, genellikle güzellik, varyete, harmoni ve düzen gibi fiziksel faktörler üzerine odaklanmıştır. Ancak günümüzde, kentsel alanların tasarımında, alanın hem fiziksel hem de sosyal boyutunu beraber ele alan, çok yönlü bir yaklaşım benimsemiştir (Akça, 2007). Kentsel tasarım içinde sosyal ve fiziksel boyut bir bütün olarak fakat farklı disiplinler olarak düşünülmelidir. Birbirleri üzerindeki etkileri, özellikle fiziksel değişimin sosyal yapı üzerindeki etkisi incelenmelidir. Mekânın değişiminde temel amaç insan memnuniyetidir. Değişimin ve ideal mekân yaratmanın esas amacı insan (kullanıcı) olduğundan sosyal faktörlerin kentsel tasarımdaki etkileri önemlidir.

Günümüz ihtiyaçlarına, kentlerin mekânsal düzenlemesinde kullanılan tasarım yöntemleri, cevap vermemektedir. Tek tek yada grup halindeki binalar için işleyen yöntemler, tüm kente uygulandıklarında yetersiz kalmaktadır. Bunun temel sebepleri ise; kentin çok hızlı büyümesi, büyümenin etkin şekilde kontrol edilememesi gibi nedenlerdir (Bacon, 1974).

Kentsel tasarımın temel uğraşı, kentsel alanları düzenleyen projeler yaratmaktır. Projelerin odak noktalarını da “bağlam” oluşturmaktadır. Bağlam terimi, bir mekân

ya da binayı çevreleyen alanın içinde bulunduğu durum ve koşulları anlatır (Akça, 2007).

Kentsel tasarımda varılmak istenen nokta; tasarım alanlarındaki kaliteyi, görsellik ve fonksiyonellik dahilinde yakalamaktır. Kentsel tasarım ilkeleri, bu ilkeler dahilinde projeler geliştiren tasarımcının yaratıcılığına esneklik kazandırarak, tasarımcıya anahtar bir model olarak sunulmakta ve önerilmektedir.

Kentsel tasarım ilkelerinin öğeleri, bu bölümde tanımlanıp, detaylı bir şekilde incelendikten sonra üçüncü bölümde Fener-Balat Bölgesi bu ilkeler dahilinde incelenecektir.

1.3.1 Karakter

Kentsel alanlar; alanı kullananlar üzerinde, “mekân hissi” olarak tanımlanan özel alan ve izlenim yaratan yerler olarak açıklanabilmektedir. Bu yerler insanlar için ayırt edici bir imaj ve algılarda karakteristik bir özelliğe sahiptir. “Karakter” terimi, insanların tüm diğer yerler arasından özellikle bu yeri tercih etmesindeki nedenlerden birini oluşturmaktadır. Bu duygu, o yeri diğer yerlerden ayıran ve benzersiz yapan görsel unsurlar yada taşıdığı anlam sonucunda ortaya çıkmakta ve alanı rakipsiz kılmaktadır. Kullanıcıların duygularını etkileyen unsurlar, bina, dükkân, kamusal alan gibi yapısal çevrenin herhangi bir parçası olabilir. İnsanlar bir yerin özel olduğunu, kendilerine pozitif hisler verdiğini ve orada rahat olduklarını hatırladıklarında, kendileri o yerin bir parçası olarak hissetmekte ve o yere ait oldukları duygusuna kapılmaktadır (DETR, 2000).

Kentsel tasarımın anlamsal boyutu olan karakter kavramı mekânın üstlendiği karakter ile desteklenmesini sağlar. Mekân, sahip olduğu karaktere, belirli yardımcı unsurların desteği ile bürünür. Bu yardımcı unsurlar yapısal yada soyut olabilirler. Mekânda konumlanan fiziksel bir öge, kullanıcılar için çekici bir özellik taşıyorsa mekân bu öge yardımı ile anlam kazanır. Sosyal yönden kullanıcıları çeken bir mekân ele alınır, kullanıcılar arasındaki iletişim faktörünün etkisi ile mekânın anlam kazanmış olduğu söylenebilir.

Mevcut peyzaj, bina tipleri ve malzemeler, insanların içinde yaşadıkları sokak dokusu ve diğer faktörler ile birlikte yerel kimliği belirlemektedir. Mevcut olan doku ile yeni yapılacak olan arasındaki adaptasyonun sağlanması kentsel tasarımın hedefi olmalıdır. Bu yaklaşım yerel karakterin korunmasını sağlarken, mevcut yapısal çevrenin kalitesini arttıracaktır. Alanı ayrıcalıklı yapan nedenler, kentsel tasarımın en

önemli temel noktasını oluşturmaktadır. Çağdaş projelerde yerel bağlamı dikkate almayarak yapılan çalışmalar, karakterde devamsızlıkla sonuçlanabilmektedir. Kentsel tasarım projesinin, yerel kimliğe uygun olması için, yerel bağlam ile ilgili analiz sürecinin çıktılarını içermesi gerekmektedir. Tasarımın yapılacağı alanın kapsamlı analizleri, ayrıcalıklı bir kentsel alan yaratmak için tasarım sürecinin başlangıç noktasını oluşturmalıdır. Karakteristik özelliğin çeşitli ölçeklerde geliştirilmesi ve üst düzey adaptasyonu ile proje, mevcut kentsel alanın kalitesini arttıracaktır (Akça, 2007)



Fotoğraf 1.4 Yerel karakterin parçaları kilise ve doğal peyzaj, İngiltere (DETR,2000)

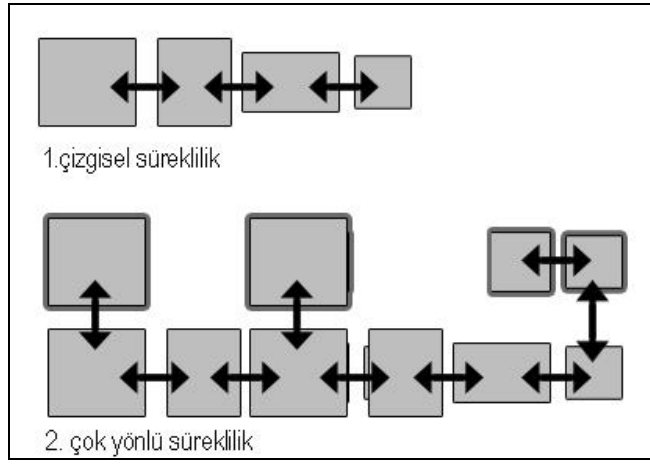
Proje, yeni öneriler gerektiren yerel yapıların form ve dokularına uygun olmalıdır. Yerel farklılığı desteklemek için, yeni gelişmenin açık alan, sokak ve bina planlarının mevcut bağlamda başarılı bir şekilde bütünleşmesi sağlanmalıdır.

1.3.2 Süreklilik ve Çevreleme

Mekânsal organizasyon, kentsel alanları yaratan tüm öğelerin birbiriyle olan ilişkilerini içermektedir. Belirgin ve anlaşılabilir alanlar; insanların nerede olduklarını anlayarak ve nerede neyi bulacaklarını bilerek kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Bu anlamda, kamusal ve özel alanlar, kullanıcılar için açıkça anlaşılır olmalıdır (Akça, 2007).

Sürekli­lik kavramı iki noktada karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki yapısal sürekli­liktir ki, bununla beraber çevreleme kavramını ortaya çıkar. Fiziksel yapıda sürekli­likte ilk akla gelen mekânı oluşturan düşey elemanlar yapılar ve cepheleridir. Cephelerin belirli bir düzende ortaya koydukları sürekli­lik kullanıcıda çevrelenmişlik dolayısı ile kapalı­lık hissini oluşturur ve mekân kavramını güçlendirir.

Sürekli­lik kavramının bir diğer ele alınış şekli mekânlar arasındaki geçişin sürekli­liğidir. (Şekil 1.1) Hareket ederken algılanan mekânlar dizisi, birinden ötekine geçerken gözlemciye sürekli­lik ve hiyerarşik bir düzen içinde sunulmalıdır. Hiyerarşik düzenlemelerde mekân, kendinden daha geniş açıklığa yönlenecek biçimde düzenlenmelidir.



Şekil 1.1 Kentsel mekânlar içinde geçişlerin sürekli­liği

Kentsel alanlar, kamusal ve özel alanların açıkça tanımlanması sonucu, güvenli ve ilgi çekici bir özellik kazanır. Bu anlamda, kentsel tasarımcılar mekânsal düzenlemeyi tanımlamalı, kamusal ve özel alanların sınırlarına açıklık getirmelidirler. Güçlü bina hatları ile yaya ve taşıt güzergâhları boyunca etkin bir şekilde yönlendirilmiş bina cephelerine sahip olunması, kamusal alanı aktif ve güvenli kılacaktır (Akça, 2007).

Mekânsal çevreleme, farklı ölçekte binalar ve peyzaj öğeleriyle tanımlanabilir. Öngörülen binaların kütle ve yüksekliği çevrelerindeki bina ve kentsel alanlar göz önüne alınarak detaylı şekilde tasarlanmalıdır. Projede kullanılan ölçek, mekân hissi ve kuşatmış olduğu alanla beraber gelişmenin tipine uygun olmalıdır. Bununla birlikte, bina yüksekliklerindeki farklılık görsel yönden ilginç çatı görünümlerinin yaratılması için olanak sağlar. Ayrıca alandaki baskın yapı ve binalar; tasarım

sürecinde odak noktaları, buluşma alanları, yönlendirici noktalar olarak tanımlanabilir ve mekân hissini geliştirmek için kullanılabilir (Akça, 2007).

1.3.3 Kamusal Alan Kalitesi

Başarılı kentsel tasarım, mevcut dokunun ölçek ve karakterini hesaba katmak suretiyle 'birlik' hissi uyandırmalıdır. Birlik hissi, tüm düzenleme sistemi içindeki kentsel unsurlarının bütünleşmesiyle sağlanabilir. Bu unsurların mekânsal organizasyonuna adaptasyon düzeyi, başarıyı arttıracaktır. Tek bir bina yada bir kentsel alan tasarlamak yönündeki her girişim, kamusal alanın biçimlendirilmesine yardımcı olur Fakat bu girişimlerin sonucunda bütünsel bir yaklaşımda bulunulması gerekmektedir. Kamusal alan kalitesi, kentsel mekânlarda tam kamusal mekânların incelenmesinde etkili olabilmektedir. Fakat yarı özel ve yarı kamusal mekânlara geçişte, kamusal alan kalitesi faktörünün ele alınarak tasarım çizgilerinin belirlenmesi, mekânda oluşabilecek kopuklukları ortadan kaldıracaktır (Bal, 2007).

Kamusal alan kalitesi, söz konusu mekânın ne derece kamusal mekân olarak algılandığına ve kullanıcıları hangi ölçüde görsel doyuma ulaştıran bir estetiğe sahip olduğuna bakılarak değerlendirilebilir.

Kentsel alan ve yaya aktivitelerini tanımlayan bina cepheleri, cephelerin önemini vurgulamak ve cazip dış alanları tanımlamak için mimari öğelerle zenginleştirilmiş olmalıdır. Dükkân, restoran gibi aktivitelerin yerleştirileceği köşe binalar, yerel aktivite ve kimliğe katkı sağlamak için özellikle tasarlanmalıdır. Bununla birlikte farklı kullanımları olan yapıların, kamusal alan sistemi içindeki ticari ve ikamet alanlarıyla bütünleşmesi için iyi konumlandırılmış olması gerekmektedir. Referans noktaları ve kentsel imajlar, insanlara yerlerini tayin etme ve yönelme hissi vermektedir. Kentsel tasarım projeleri; var olan görünüm, odak noktası ve manzaraları korumalıdır. (DETR, 2000).

Çevreyle ilgili diğer meslek dallarında olduğu gibi, kentsel tasarımın hedeflerinden biri çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe uygun öneriler geliştirmektedir. Tasarım süreci; kentsel alanın kullanıcıları için sürdürülebilir yapısal çevre yaratmada en iyi seçeneğe ulaşmamızı sağlayacak malzeme ve konstrüksiyon teknikleriyle ilgili kararları içermelidir. Başarılı kentsel tasarım, alanın mevcut kaynaklarını tasarım sürecinde kullanarak doğal ve yapısal çevre arasında bir denge kurmalıdır (Moughtin, 1996).

Mikro ölçek tasarımda kullanılan bank, aydınlatma elemanı, çöp kutusu gibi kent mobilyaları; tasarım hedeflerini destekleyecek şekilde bir araya getirilmeli ve alanda dağılımı yapılmalıdır. Sanatçıların, kentsel mekânlarda kullanılmak üzere yaratacakları toplumsal sanat eserleri de, kentsel mekânları çekici hale getirerek, mekân karakterinin güçlenmesini sağlayacaktır. Kamusal alan kalitesinde, estetik faktörünün artmasına yardımcı olan bu elemanların doğru organizasyonu kullanıcılar üzerindeki görsel doyumun artırılması açısından etkilidir.

Kentsel tasarım projeleri, günümüzdeki teknolojik ilerlemeler ve mimari malzeme çeşitliliğinin yanında yerel özellikleri vurgulamak ve mevcut yapılar ile öneriler arasındaki uyumu sağlamak için yerel malzemeleri içermelidir. Tasarım önerisi; 'dokunma' duygusu ile kentsel peyzaj öğelerinin doku çeşitliliğini tanımlamalı; 'ses' kontrolü sağlamalı; 'aydınlatma' sistemi içermeli; 'renk', 'koku' gibi algısal faktörleri ve etkilerini değerlendirmelidir (Eisner ve Gallon, 1993).

1.3.4 Hareket Kolaylığı



Fotoğraf 1.5 Kamusal alanlarda kullanılan malzeme örnekleri (Sheffield City Centre Urban Design Compedium, 2003).

Kentsel mekânlarda hareket kolaylığı denildiğinde akla ilk gelen yollar, meydanlar ve yapılar arasında kalan boş hacimlerdir. Bu mekânlarda hareket kolaylığı geçişlerin rahat sağlanmasında ve buna bağlı olarak mekânlar arasındaki sürekliliğin hissedilmesinde önemlidir. Başarılı kentsel alanlar; kendi içinde sınırlı olmayan, dışarıyla bağlantılı dolaşım ağına sahip olan yerlerdir. Yapılacak olan kentsel tasarım çalışmalarında; birbiriyle bağlantılı, hem fiziksel hem de görsel olarak çevresiyle bütünleşmiş alanlar yaratılmalıdır. Kentsel tasarım projeleri, insanları sokağı

kullanmaya teşvik ederken, tüm kamusal ve özel alanlar arasındaki geçiş ve sürekliliğin kesintisiz olmasını sağlamalıdır (Fotoğraf 1.5)



Fotoğraf 1.6 Sheffield şehir merkezinde kullanılan döşeme örnekleri (Sheffield City Centre Urban Design Compedium, 2003).

Kapsamlı kentsel tasarım yaklaşımları, tüm yol kullanımlarının birbiriyle bağlantılı olmasını sağlamalı ve yeni önerilen yollar mevcut dolaşım dokusuna uygun olmalıdır. Yoğun olarak kullanılan güzergâhlar ve toplu taşıma tesisleri arasındaki yürüme mesafeleri, toplu taşımanın etkin kullanımını desteklemeli ve kullanıcıların sayısını arttırmalıdır. Tasarım süreci, ayrıca kamusal ve özel alanların yaya yolları ve diğer tasarım elemanlarıyla olan bağlantılarını araştırarak çalışmaları içermelidir. Kentsel tasarım projelerindeki ulaşım tasarımı, sadece mühendislik varsayımlarını desteklememeli, kentsel tasarım hedeflerini de içermelidir. Trafik yönetiminin yanı sıra sokaklar, insanların güvenli bir şekilde alışveriş ve diğer ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirdiği kentsel alanlar olarak tasarlanmalıdır. Başarılı kentsel tasarım çalışmaları, alana iyi entegre olmuş ulaşım ağı ve trafik yönetimini sağlamalıdır. Bulvarların, geniş caddelerin ve sokakların hiyerarşik düzeni bu hedefe ulaşmak için tasarlanmış olmalıdır. Ayrıca, sokaklar yaya dolaşımını en iyi sağlayacak yollar olarak değerlendirilmelidir (Akça, 2007).

Kentsel tasarım, kamusal ve özel alanlar arasındaki boş hacimlerin tasarlanmasında önemli role sahiptir. Yaya ve trafik hareketlerinin geçirgenliği hakkındaki araştırmalar, yollarda etkili sokak cephelerinin gelişmesini sağlayarak, özel ve kamu

alanlar arasındaki geçirgenlik derecesini yükseltmek için çevre yollara ve hizmetlere bağlanmalıdır.

1.3.5 Okunabilirlik

Okunabilirlik kentsel alanların en önemli özelliklerinden birisidir. Kullanıcıların yapısal çevreyi daha kolay anlamlarına ve iyi yönlendirilmelerine imkân verir. (Moughtin, 2003). Kevin Lynch (1981) geleneksel şehrin fiziksel öğelerini; okunabilirlik kriterleri itibariyle yollar, düğümler, mahalleler, sınırlar ve işaretler olarak tanımlar. Bu mekânlar, kentte birçok insan etkinliğinin bir arada gerçekleştiği, ticaret, pazarlama, rekreasyon, ulaşım ağlarının merkezlerini barındıran yerler olarak tanımlanabilmektedir. Kullanıcılar kentsel mekânla ilgili deneyimleri cadde ve sokaktaki kişilerin görsel noktaları üzerinden değerlendirilirken, açık mekânda seri görme ve algılama üzerinde durulan noktalardır. Kentsel tasarımda, söz konusu tasarım, kendi orijinal yapısına sahip kentsel mekânlar sağlamak için oluşturmalıdır. Tasarım sürecinin öznesi olan tasarım öğeleri, dikkatli ve amaca yönelik konumlandırılmış ve tasarlanmış olmalıdır. Mikro ölçekte kullanılan her bir öğenin mekân hissi yaratmada direkt etkisi vardır. Bu öğeler, kullanıcılara yollarını bulmada ve farklı alanlar arasında görsel bağlantı kurmada yardımcı olur. Tasarım süreci, insanların kentsel alanı aynı şekilde duyumsamadıkları gerçeğini göz önünde bulundurmalıdır. Yapısal çevrede görsel nitelik, kullanıcıların kentsel alanı duyumsamalarıyla ilgili bir durumdur (Bal, 2007).

Okunabilirlik, kentsel alanların malzeme detayları ve kalitesi yoluyla arttırılabilir. Malzeme seçimi, okunabilirliği arttırırken, yerin kimlik duygusunu tanımlar. Binaların konum ve fonksiyonu, kentsel alanların karakterini güçlendirir. Ana yollar ve merkezi noktalar etrafında, önemli kullanımların konumlandırılması, yerin canlılığına katkıda bulunacaktır.

Bir başka açıdan bakıldığında; kentsel mekânın bütünü insanın durduğu noktadan tam olarak görülemez ve algılanamaz; kişinin sistem içinde hareket etmesi ve parçaları zaman içinde birleştirerek resmin bütününe elde etmesi gerekir. Makro ölçekte bakıldığında bütünleşik yapısı daha yüksek olan kentsel açık alanlar, kent ve semt sakinlerinin en çok bir araya geldikleri mekânlardır. Bu bağlamda okunabilirlik, sosyal mekân oluşturma potansiyelinin yüksekliğini tanımlayan bir terim haline gelir. Bu alanlar, en kolay okunan mekânlar halini alırlar.

1.3.6 Çeşitlilik

Başarılı kentsel alanlar, plan ve bina formundaki çeşitliliği içerir. Farklı boyut ve tipolojideki binalar zamanla oluşan farklı kullanımlara ve kullanıcılara izin verir. Bina cephesindeki sık bölümlenmeler alışveriş ve diğer ticari faaliyetleri arttırarak sokak yaşamının kalitesinin gelişmesini sağlar. Yeni gelişmeler, çeşitli alternatifler sunan bina ve aktivitelere sahip farklı alanlar yaratmalıdır. Bu çeşitlilik, alanda bulunan elemanların farklı şekil ve fonksiyonlarıyla ilgi çekici alanlar yaratır. Binaların özgünlüğü korunurken, tüm yapıların birbiriyle uyum içinde olması sağlanmalıdır (DETR, 2000).

Sürekliliği kesen geçişler ve boş hacimler, devamlılığın yarattığı monotonluğun kırılmasında büyük rol oynarlar. Çeşitlilik bütün içinde kullanılan doku ve renk geçişleri gibi farklılıklarla sağlanabilirken, sürekliliğin sağlandığı bir cepheler bütününde fonksiyon farklılığı ile kendini gösterebilmektedir. Bütüne makro ölçekten bakıldığından bölgelerdeki doku farklılıkları, fonksiyon dağılımları yada mekânın nicel ölçütleri çeşitlilik yaratan unsurlar arasında yer alır. Bölge içindeki heterojen dağılımlar belirli bir devamlılık içinde yer aldıkları ve planlı oldukları taktirde çeşitlilik olarak örneklendirilebilir.

1.3.7 Peyzaj

Peyzaj, bir noktadan bakıldığında görüş çerçevesi içine girebilen doğal ve kültürel varlıkların bir arada meydana getirdikleri görünüşdür. İçinde yaşadığımız dünya kaldırım taşından, çocuk parkına doğa yürüyüşü yaptığımız dere kenarına, bir müzenin bahçesindeki eserlerin yerleştirilişine, çok katlı bir binanın çevre düzenlemesine, evimizin bahçesi ve rengine kadar gördüklerimizin bir yansımasıdır. Bunun gibi birçok şekilde peyzaj yansımaları karşımıza çıkmaktadır. Herkesin peyzaja bakış açısı algıladıklarına ve kültürüne göre değişebilir ve değişik meslek grupları peyzajı kendine göre yorumlayabilir. Peyzaj, bir orman mühendisi yada bir coğrafyacı için, bir planlamacı yada mimar için farklı bir bakışla algılanmaktadır. Peyzaj doğal yapı içinde incelendiğinde, ekosistemin etkisi, görülen estetik değere katılmaktadır. Kentsel mekânda peyzaj, kullanıcıların algıladıkları ile doğru orantılıdır.

Kentsel alan içinde peyzaj düzenlemeleri, kentin içindeki açık ve yeşil alanların kent halkının gereksinimleri doğrultusunda düzenlenmesidir. Açık ve yeşil alanlar, bozulan kentsel dokuyu iyileştirme onarma geliştirme ve dengeleme yönünde önemli

bir etken olarak görülür. Bu kapsamda insan ile doğa arasındaki ilişkiyi dengelemekte, kentsel fiziki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde kent insanına fizyolojik psikolojik ekonomik yönden katkılar sağlamakta (Gül ve Akten, 2007) ve böylece bir kentin kimlik kazanmasında önemli olan temel alan kullanımlarından biri haline gelmektedir.

Kentsel peyzajın açık ve yeşil alanların düzenlenmesi ile planlama hiyerarşisi içinde üst ölçeklerden başlayan ve detay ölçeği olan 1/1'e kadar inen detay çözümlerini içeren yapı söz konusudur. Önce üst ölçeklerde planlanan daha sonra alt ölçeklerde tasarlanan kentsel açık ve yeşil alan kavramından anlaşılması gereken, yapılar arasındaki tüm dış mekânları kapsayan, yapı yüzeyleri ile şekillenen ve daha çok sert peyzaj elemanlarının hakim olduğu kentsel açık alanlar ile kentin yerleştiği doğal çevrenin kentin yakın çevresinde ve kent içindeki uzantısı (Aydemir ve., 2004) ile daha sonradan insan eliyle oluşturulan bitki örtüsü ve bu örtü içinde yaşayan canlı türlerini içeren yumuşak peyzaj elemanlarıdır.

İyi planlanmış ve tasarlanmış açık ve yeşil alanların özellikle yeşil alanların kent ve kentli üzerinde çok yönlü olumlu etkisi vardır. Yalnız günümüz kentlerinde değil tarih boyunca kentler büyüyüp kentlinin kır ile doğal bağlantısı kopunca insanlar yeşili kent içinde yaşatmaya çalışmışlardır.

1.3.8 Morfoloji

Kent morfolojisi, yerleşmelerin fiziksel formu ya da kentsel yapısının incelenmesi olarak bilinmektedir. Morfolojik analiz ise; binalar, bahçeler, sokaklar, parklar ve anıtlar gibi yapısal karakteristikler yardımıyla fiziksel gelişim sürecinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Konu olarak şehir coğrafyasının tamamlayıcı bir kısmını oluşturan kent morfolojisinin, bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesi ve kentlerin fiziksel yapılarının analizinde bir yöntem olarak kullanılması yirminci yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Whitehand, 1986). Bu noktada, MRG Conzen tarafından 1960 yılında Alnwick, Northumberland örneğinde eski kent haritalarının karşılaştırmalı incelenmesi yoluyla tarihsel süreçte kentsel fiziksel değişimin belirlenmesine dayanan "Alnwick, Northumberland: A Study in Town-Plan Analysis" adlı çalışma, kent morfolojisinin kuramsal temelleri açısından önemlidir (Conzen, 1960).

Son yıllarda ise; özellikle Krier tarafından yapılan çalışmalarda, kent tarihi ve tarihsel kent parçalarının morfolojik ve tipolojik analizler yoluyla irdelenmesi (Krier,

1979) kent formunun ve dokusunun oluşumunda sosyolojik, kültürel ve psikolojik nedenlerin araştırılması gündeme gelmiştir (Rossi, 1966). Bu çalışmalara, son yıllarda özellikle teknolojik gelişmelerin desteğinde Hillier tarafından kazandırılan sayısal içerik ile kent morfolojisi, kentlerin fiziksel yapılarının çözümlenmesinde yaygın bir araştırma yöntemi olmuştur.

Morfolojik analiz; yapısal yoğunluk karşılaştırması, yol oranları karşılaştırması yeşil alan karşılaştırmasını içeren analitik analizler ve haritalar, planlar ve hava fotoğraflarını içeren görsel analizler sonucunda ortaya koyulabilir.

1.3.9 Kentsel Tasarım İlkelerinin Önemi

Her birey kaliteli bir çevrede yaşamak istemektedir; fakat sosyal çevrenin yaratılması ve korunmasından kimin sorumlu olduğu sorusu açık bir soru olarak durmaktadır. Kentsel tasarım diğer mesleklerle birlikte, yapısal çevre ile ilişkilenebilir, bu alanda aktif olarak yer almaktadır. Kentsel tasarım süreci, mevcut yapısal çevrenin tüm analizlerini içermelidir. Yeni projeler için güncel planlar ve projeler değerlendirilmelidir. Kentsel tasarım ilkeleri, mevcudun iyileştirilmesi ve doğal çevre ile uyumlu yeniliklerin yaratılması sırasında tasarımcıların başvurabilecekleri başlıca araçtır.

Kentsel tasarım ilkeleri, kentsel alan tasarımında kullanılan ana kurallar olarak kamu politikası söylemleri ile bir alanın fiziksel tasarımı arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Bunlar, fiziksel formun ortaya çıkarılmasında özel amaçları tanımlayarak, tasarım aşamasına katkıda bulunurlar. Kentsel tasarım ilkelerinin iki ana amacı vardır (Bal, 2007).

- Birincisi, projelerin kalitesini arttırmak amacıyla tasarımcıların yaratıcılıklarını destekleyecek bir dizi ilkeler kümesi tanımlayarak kentsel tasarım için genel bir çerçevenin geliştirilmesini sağlamaktır.
- İkincisi ise, tasarım kalitesindeki beklentileri yükseltmeye çalışarak, şehirlerdeki gelişmeler için kaynak bir rehber olmayı sağlamaktır.

Yapısal çevrenin bina, sokak, kamusal alan gibi bileşenleri, kentsel tasarım ilkeleri rehberliğinde tasarlandıklarından başarılı kentsel çevreler oluştururlar. Kentsel tasarım ilkeleri, genel çerçeveyi çizer ve başarılı kentsel alanlar yaratmak için uygulama aşamasında tasarımcıya rehberlik eder.

Kentsel tasarım ilkeleri, katı bir formül tanımlamak yerine, alanın koşullarına ve bağlamsal düzenine bağlı kalarak her projenin kendi yapısını geliştirmesine yardımcı

olurlar. Burada tasarımcının amacı yerin koşullarına ve kentsel tasarım ilkelerine bağlı kalarak bütüncül dengeye ulaşmaktır. Kentsel tasarım ilkeleri, şehrin tümünü veya belirli bir bölgesini kapsayan, her ölçekte farklı tipte projeye uygulanabilmektedir. Başarılı tasarım projelerine, tasarım amaçlarının açık bir şekilde tanımlanması ve tasarım sürecinin akılcı bir şekilde değerlendirilmesi ile ulaşılabilir.

Kentsel tasarım ilkeleri, kullanıcılar için daha iyi yerler yaratmak amaçlı, yapısal çevrenin her ölçekteki bileşenlerini kombine etmenin yollarını açıklamaktadır. Bu ilkeler, yapısal çevrenin gelecekte yaratılması sırasında yararlı birer araç olurken kentsel tasarımda kaliteyi arttıran çok önemli faktörlerdir. Kentsel tasarımın en önemli önceliklerinden birisi, alanın içindeki yeni gelişimi oluştururken yerleşimin mevcut morfolojik yapısını gözetmesidir. Başarı düzeyi, kentsel tasarım hedeflerinin hem yerel bağlamının anlaşılması hem de gelecek için vizyon geliştirme süreçlerinde etkin kullanılması ile ilişkilidir (DETR, 2000).

Kentsel tasarım ilkeleri; başarılı kentsel çevreler yaratılmasını hedefleyen beş farklı aşamayı oluşturmak için kullanılabilir. (Akça, 2007).

1. 'Tasarım Amaçları'nın tanımlanmasında somut bir çerçeve elde etmek için kentsel tasarım ilkeleri kullanılmalıdır.
2. İkinci etapta kentsel tasarım ilkeleri rehberliğinde tanımlanmış amaçları kontrol etmek suretiyle, yapısal ve doğal çevrenin mevcut yerel bağlamı analiz edilecektir. Böylece, doğal ve kentsel peyzaj arasındaki ilişki ile alanın genel karakterini yaratan 'tasarım elemanları' tanımlanmış olmaktadır.
3. Sonraki aşama 'tasarım süreci' olup, kentsel tasarım ilkeleri rehberliğinde tanımlanan amaçların pratiğe nasıl geçirilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Fiziki ve sosyal yönleri bulunan proje, kapsamlı planın kriter ve konseptini yerine getirmektedir.
4. Fiziksel projeleri değerlendirmede kullanılan kriterler, 'tasarım standartları' ile minimum kararlar olarak tanımlanır.
5. 'Tasarım listesi' olarak tanımlanan son aşama, projenin uygulama aşaması ile ilgilidir ve projenin gerçekleşmesi için gerek duyulan teknik ve yöntemleri gösteren detaylı bilgiyi içerir.

Kentsel tasarım, aktif tasarım süreci ile yaratıcı yaklaşımları içerdiğinden katı bir formül olarak tanımlanamaz. Bununla birlikte, kentsel tasarımda yeni bir stil başladığında, geçmiş sürecinin tecrübeleri hesaba katılmamakta, bu tecrübeler

kullanılmamaktadır. Bu anlamda, kentsel tasarım ilkeleri öncelikle bu genç mesleğin tek somut aracı olarak kullanılmış olmalıdır.

1.4 GESTALT KURAMI VE KENTSEL TASARIM

1.4.1 Gestalt Kuramı

1900'lerde Alman ve Avusturyalı psikologların ortaya attıkları "Gestalt" kavramı temelde insanın gözünün görsel deneyimleri nasıl organize edip algıladığını araştırır. Gestalt Almanca'da "koymak, yerleştirmek, düzenlemek" anlamına gelen "stellen" fiilinden türemiştir. Gestalt kuramı, bellek, öğrenme, hatırlama, problem çözme ve algılama konularında yenilikler geliştirmiştir. Organize bütünler, birbirleriyle ilgisiz parçalardan çok daha kolay öğrenilip akılda tutulurlar. Gestalt kuramına göre problemin bir bütün olarak derinliğine kavranıp buna bütün halinde çözüm aranması, kişiyi hızlı ve özgün buluşlara götürür. Gestalt felsefesini bilmek tasarımcıya hedef kitlenin davranışlarını değerlendirebilmek açısından değerli veriler sunar. İnsan gözü biçimleri ve formları gruplandırma ve ilişkilendirme özelliğine sahiptir. Bu kurama göre bazı algılama ilkeleri ortaya konmaktadır: (Uçar,2009)

- Obje-bütün ilişkisi: yüzeysel tasarımın figür-arka plan ilişkisinden yola çıkar ortaya koyulan obje bütün ilişkisi birbirleri arasındaki zıtlık ile belirgin hale gelir. Bu zıtlık renk, doku vs. gibi farklılıklarla ortaya koyulabilir.
- Denge: İnsan doğası gereği simetri ile ortaya çıkan bir denge arayışı içindedir. Denge unsuru her zaman mutlak simetri ile birlikte bulunmak zorunda değildir. Doku, küçük-büyük ilişkisi, renk ilişkisi gibi farklı durumlar oluşturarak denge sağlanabilir.
- Eşbiçimli uyumluluk: İmajların yapısal karakterlerinin simgeledikleri biçimlerle olan ilişkileri ve anlamlarının uyumluluğu ilkesidir.
- Algısal gruplama: Birbirine yakın grupların, uzak olanlara nazaran belirli gruplar halinde algılanması ilkesidir.
- Benzeşme ve Ayrışma: Benzer biçimlerin grup içinde birlikte algılanmasına karşın aslında birbirinden farklı olmaları durumudur.

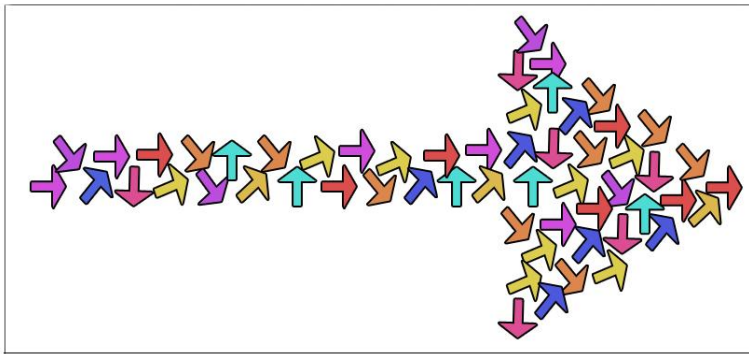
Gestalt yaklaşımında, alan kuramcıları bireyin sosyal-psikolojik bir yaşam çerçevesi içinde yaşarken, davranışları açısından çevre ile bir bütünlük teşkil etmelerinin gerektiğine inanırlar. Bu kuramcılar kişinin çevresini nasıl yorumladığını, onunla olan ilişkilerdeki davranış tarzlarını ve bu çabalarında ne derece başarılı olduğunu

bilmek ister. Aynı zamanda kişinin ihtiyaç yapısı ve bu ihtiyaçların ne derece bütünleşmiş bir şekilde davranış tarafından yansıtıldıkları hakkında da bilgi ortaya konmasına olanak sağlarlar. (Uçar,2009)

1.4.2 Gestalt Kuramı ve Kentsel Tasarım İlişkisi

Görsel algı içinde incelendiğinde Gestalt bazı temel prensipleri içerir bu prensipler;

- Görsel bir imajın parçaları, farklı bileşeler şeklinde çözümlenebilir ve değerlendirilebilir. (Şekil 1.2) Şekilde görüldüğü gibi burada imaj bir çok ok işaretinin oluşturduğu büyük bir ok işaretidir. Bileşeleri ise onu oluşturan küçük ok işaretleridir. Kent bütünü içinde değerlendirildiğinde, küçük ok işaretleri alt merkezler büyük ok işareti ise kentin bütünü veya alt merkezlerden oluşan bir parçasını temsil edebilir. Bütünü oluşturan ok işaretlerinin farklı renklerde ve yönlerde olması alt merkezlerin kendi yapısal özelliklerinin ve karakterinin olduğunu vurgulamaktadır.
- Görsel bir imajın tamamı, onun parçalarının toplamından farklı ve daha kapsamlıdır. (Şekil 1.2) Şekilde görülen ok işaretlerinin bütünü ile oluşan büyük ok işareti, bir çok ok işaretinden oluştuğu için daha kapsamlı bir bütün oluşturmaktadır. Bir çok alt merkezin birleşmesinden oluşan kent bütünü gibi. Kent bütünü alt merkezlerini kapsadığı için dolaylı olarak tanımlanırken bu alt merkez özelliklerini de kullanmaktadır ve bir alt merkezin aksine bir çok alt merkezden oluştuğu için daha kapsamlı bir hale gelmektedir.



Şekil 1.2 Görsel imaj ve parçaları

Teorinin bu prensiplerine değerlendirildiğinde; kent bütünü oluşturulan doğal ve beşeri farklılıklara bağlı sınırlarla birbirinden ayrılmış her kent parçasının farklı

özellikleri ile değerlendirilip farklı uygulama araçları ile müdahale görebileceği sonucu ortaya çıkar.

İstanbul metropolü, makro ölçekten, mikro ölçeye kadar değerlendirildiğinde bu teoriyi destekleyecek sonuçlar elde edilecektir. İstanbul bütünü birbirinden farklı birçok parçadan meydana gelmektedir. Haliç kıyı mekânı bu yerleşim bütününe bir parçasıdır. Haliç, gerek doğal gerek kültürel yapısı ile İstanbul'un diğer yerleşimlerinden farklılık gösterir. Aynı teori Haliç yerleşim bütünü içinde değerlendirildiğinde, Haliç'in birbirinden farklı birçok alt merkezden oluştuğu görülmektedir. Eyüp, Tersaneler Bölgesi, Söğütözü, Fener-Balat vb. gibi alt merkezlerin her biri kendi karakterine sahiptir ve gerek morfolojik gerek kültürel özellikleri ile birbirinden farklılık göstermektedir. Bu kent parçalarının gösterdiği farklılıklar, farklı değerlendirmelerle ortaya çıkmaktadır. Fakat bu değerlendirmeler yapılırken bu kent parçalarının bir kent bütününe oluşturduğuna değerlendirme kapsamında tutmak önemlidir.

Teorinin ikinci prensibi bütününe, parçalarının toplamından farklı ve daha kapsamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu prensip, Haliç bütünü ile örneklendirilebilir. Haliç bütünü, alt merkezlerinin taşıdığı karakterlerinin tümünü ortaya koyar. Fakat Haliç bütünü tek bir alt merkezi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Haliç'in bu alt merkez özelliklerini kapsadığını ve bu özelliklerden bağımsız farklı özelliklere de sahip olduğu görülür.

Gestalt teorisinin temel prensiplerinin şehircilik içindeki yeri yukarıda anlatıldığı şekilde özetlenebilir. Gestalt teorisinin bu temel prensiplerinden yola çıkarak ortaya koyduğu bazı algılama ilkeleri aşağıdaki gibidir; (Uçar,2009)

- Figür arka plan ilişkisi
- Denge
- Eşbiçimli uyumluluk
- Algısal gruplama
- Benzeşme ve ayrışma

Görsel algıda, figür arka plan ilişkisi, kentsel tasarımın algısal boyutunu etkileyen bir kavramdır. Figür arka plan ilişkisi tasarımın her boyutunda, kullanıcıların objeyi, mekânı yada tasarımın içerdiği bütünü yada üzerindeki algısını değiştirdiği için önemli bir yer tutmaktadır. Bu da kent içinde mekân kullanıcılarının mekânı okuyabilmesi, dolayısı ile mekânın okunabilirliğini etkilemektedir. Gerek doku,

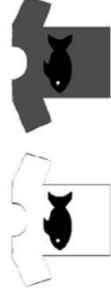
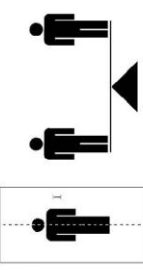

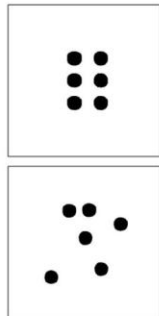
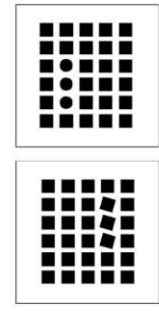
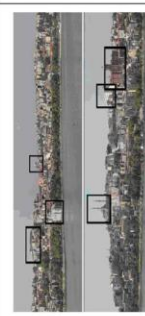


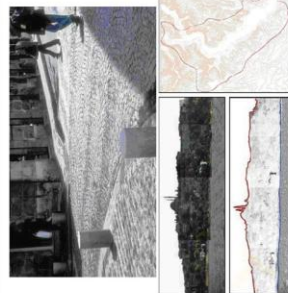
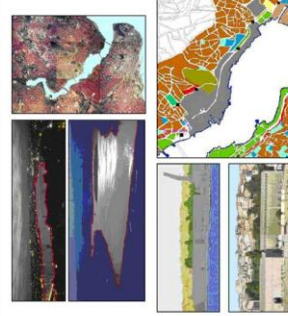
gerek boyut, gerek renk açısından oluşturulabilecek farklılıklar ve benzerlikler algılanması istenilen mekânın ortaya çıkarılmasını, yada daha pasif kalması istenilen mekânın arka planda kalmasını sağlayabilmektedir. Fakat bu ilkenin, okunabilirliği değiştirebilecek tek ilke olduğu düşünülemez. Bununla birlikte mekânın karakterinin, morfolojisinin, taşıdığı aktivitenin vb. gibi birçok içeriğin de okunabilirlik ve algı üzerinde etkisi vardır.

Görsel algıda, denge ilkesi değerlendirildiğinde, dengeyi ortaya koyacak birçok kentsel tasarım kavramının kent bütünü içindeki analizlerde kullanıldığı görülür. Doluluk-boşluk oranının belirlenmesi, renk, doku, ölçek-oran, form, uyum, yoğunluk gibi kavramların birçoğu kentsel tasarım projelerinde kullanıcılara daha dengeli bir mekân sağlamak amacıyla kullanılır.

Algıda eşbiçimli uyumluluk, imajların yapısal karakterlerinin simgeledikleri biçimlerle anlamlarının uyumluluğu ilkesidir. Bu ilkenin kentsel bütünlüğe yansması karakter kavramını destekler. Mekân içindeki bir objenin mekânın karakterini desteklemesi bu kavram için örnek teşkil edebilir. Maslak Büyükdere aksındaki yüksel katlı yapıların bu mekânın iş merkezi olduğunu yada Eyüp'te yer alan türbelerin bu mekânın dini karakterini desteklemesi gibi.

Algısal grupta, birbirine yakın ve benzer olan gruplar bir bütün olarak algılanır. Bu düşünceyi ortaya koyan temel kavram, kentsel tasarımın algısal boyutunda yer alan devamlılıktır. Devamlılık, gruplar yada objeler (yapılar) arasında sürekliliği gösterir. Bu süreklilik kullanıcılarda bir devamlılığın algılanmasını sağlar ve beraberinde benzer grupların bir bütün olarak algılanmasına neden olur.

Benzeşme ve ayrışma kavramları, kentsel tasarımda tipolojik, morfolojik, yapısal, renk, doku, ölçek gibi birçok özelliğin uyum ve farklılık göstermesi ile belirginleşir. Benzeşme beraberinde algısal gruplamayı getirebileceği gibi, ayrışma beraberinde zıtlıktan doğan bir farklılaşmayı getirebilir. Bu kavramlar, kentsel mekân içinde figür arka plan ilişkisinde olduğu gibi, ön plana çıkarılmak istenen veya arka planda kalması istenilen mekânların yaratılmasını destekler.

<p>Gestalt kuramı ilkeleri</p>	<p>Obje-Bütün ilişkisi</p>  <p>Figür arka plan ilişkisi zıtlık içinde olmuş ise figür belginlik kazanır.</p>	<p>Denge</p>  <p>Doku, büyük-küçük ilişkisi, renk ilişkisi gibi farklı durumlar oluşturularak denge kazanılabilir</p>	<p>Eşbiçimli Uyumluluk</p>  <p>İmajların yapısal karakterlerinin simgeledikleri biçimlerle olan ilişkiler ve anlamlarının uyumluluğu ön plandadır.</p>	<p>Algısal Graplama</p>  <p>Algısal graplama birbirine yakın olan grupların uzak olanlara göre belirli gruplar halinde algılanmasıdır</p>	<p>Benzeşme-Ayrışma</p>  <p>Benzer biçimlerin grup içinde birlikte algılanmasına karşın aslında birbirlerinden farklı olmaları durumudur.</p>
<p>Kentsel Tasarım ilkeleri</p>	<p>Okunabilirlik-renk-doku-tekstür</p>  <p>Figür arka plan ilişkisi ile kent içinde yapısal bütünlük içinde özelliği mekan yada yapılar daha net algılanabilir bu da kentin okunmasına olanak sağlar</p>	<p>Morfolojik özellikler-renk-doku-tekstür</p>  <p>Ken içindeki oranlar doluluk boşluk, morfolojik özellikler renk doku gibi farklılıklar ve uyum kent içinde dengenin oluşumunu sağlar.</p>	<p>Karakter</p>  <p>Kent bütününde veya parçasında özelliği bir yapı karakterini yansıtmada yardımcı olabilir.</p>	<p>Yakınlık-süreklilik-çevreleme-kapalılık</p>  <p>Yakınlık ver süreklilik algıda birlik hissini ortaya koyar yada güçlendirir.</p>	<p>Benzerlik-çeşitlilik</p>  <p>Benzer özellik gösteren parçalar bir bütün olarak algılanır. Bu kapallığı sağladığı gibi farklılıklar çeşitliliği ortaya koyar ve monotonluğu kırar.</p>

Tablo 1.2 Kentsel Tasarım ve Gestalt Kuramı İlişkisi

BÖLÜM SONUCU

Kent, temelde yerleşik hayata geçiş ile anlam kazanan nüfusun gelişmesi ile oluşan bir kavramdır. Kentsel mekân, toplu yaşamının sonucunda oluşan, kentsel boşluklar arasında kalan, yapısal bütünlüklerin sınırlandırılması ile oluşmuş özel ve kamusal olarak sınıflandırılabilen, üstlendiği fonksiyon, sahip olduğu estetik değeri ve anlamı ile sosyal hayatı birebir etkileyen alanlar bütünüdür.

Somut olarak yaratılmak istenen kentsel mekân, kent planlamanın organizasyonel yaklaşımının ve kentsel tasarım bileşenlerinin estetik ve fonksiyonel bir alan yaratma çabalarının bütünleşmesinin uygulamaya geçişi ile var olur. Kent planlama yaklaşımının ve interdisipliner olan kentsel tasarımın kavramsal içerikleri ve bileşenleri ortaya koyulmalıdır. Tez çalışmasının bu bölümünde, bu kavramların bir kısmı gerekli açıklamalarla ele alınmıştır.

Kentsel mekânın sosyal etkileşim için önemi göz ardı edilemez. Kentsel mekânı en iyi şekilde oluşturma çabası ile ortaya çıkan kentsel tasarım kavramı, sahip olduğu ilkeler ile kentsel mekânı insan için en iyi şekilde planlamayı ve tasarlamayı amaçlamaktadır. Söz konusu bu ilkeler; kapalılık, okunabilirlik, hareket kolaylığı, kamusal alan kalitesi, çeşitlilik vb. gibi kavramlar bütünü ile mekânı ele almakta, incelemeler sonucunda en uygun önerilerin getirilmesini amaçlamaktadır. Temel amaç kullanıcıdaki algıyı olumlu olarak değiştirmek ve güçlendirmektir. Olumlu yönde değişen kullanıcı algısı kentsel mekânın anlamını, çekiciliğini ve etkisini arttırmaktadır.

Kentsel tasarım ilkelerini baz alarak yapılan mekânsal incelemelerde, mekânı mekân yapan ve ona anlam katan morfolojik, doğal ve sosyal özellikler gibi nitelikleri değerlendirilmelidir. Kentsel tasarım ilkeleri kapsamında mekâna getirilecek tasarım önerileri, mekânın sahip olduğu yerel özellikleri ile şekillenecektir.

Gestalt kuramı tasarımın birçok alanında algı ağırlıklı olarak ortaya koyulmuş bir teoridir. Yapılan incelemelerde kentsel tasarımın birçok kavramının ortaya koyulurken kullanıcı algılarından etkilenildiği ve bu algıları değerlendirmede Gestalt teorisinin önemi olduğu ortadadır. Algının, kullanıcıların mekânı kullanım şekillerinde etkisinin önemli bir yere sahip olduğu düşünülerek Gestalt yaklaşımının ilkelerinin kentsel tasarım içinde kullanıcı algılarının saptanması açısından değerlendirilebileceği düşünülmelidir.

Sonuç olarak, tez çalışmasının bu bölümünde kent mekânının düzenlenmesinde etkili olan, kent mekânı, kentsel tasarım gibi kavramlar özellikleri ile ele alınmış, Gestalt yaklaşımları ile kentsel tasarım ilkeleri bağdaştırılmıştır.

2. HALIÇ BÜTÜNÜ İÇİNDE FENER-BALAT YERLEŞİMİ

2.1 HALIÇ KIYI MEKÂNI

Bir dünya metropolü olan İstanbul, doğal güzellikleri, tarihi ve arkeolojik mirası ve sosyo-kültürel yaşamıyla eşsiz bir şehirdir. Bu özellikler şehre zengin bir kimlik oluşturmakla beraber aynı zamanda güçlü bir kentsel imaj kazandırmaktadır. Şehrin fiziksel öğelerinin oluşturduğu silueti ve tarihi mimarisi son derece etkileyicidir. Haliç, İstanbul kentinin fiziksel yapısının önemli bir ögesidir. İstanbul'un tarihi ve kültürel değerlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. İstanbul metropolünün akıllarda kalıcı görüntüsünün bir parçası olarak Haliç, kimliğini oluşturan güçlü öğeler ile bir alt bölge özelliğini taşır. Bu öğeler doğal, kültürel ve sosyal çevre ile ilgili veriler ile adlandırılabilir. Haliç alt bölgesini değerlendirmek, turistik potansiyelin, sunulan kentsel hizmetlerin kalitesinin ve alt bölgeye ait kimliğe yapılan yatırımların gözden geçirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Bölgenin gelecekte gerçekleştirilecek geliştirilme sürecine ve bölge planlama çalışmalarına bir temel oluşturmak için, kimliği oluşturan öğelere kapsamlı bir yatırım yapılmasını sağlamaktır (Önem ve Kılıçarslan, 2005).



Harita 2.1 İstanbul'un çekirdeği tarihi yarım ada ve Haliç yerleşimi (Google earth)

İstanbul tarihinde ve fiziksel yapısında özel yeri olan bir kent parçası olan Haliç; İstanbul üst kimliği içinde özgün, doğal ve beşeri çevresi ve onlara bağlı olarak oluşmuş çevre verileri ile çok zengin kimlik elemanlarına sahiptir. “Tarihi Yarımada ile Beyoğlu (Pera) yakasını birbirinden ayıran Haliç, Boğaz'ın güneyinden batısına doğru uzanan boynuz şeklindeki yapısıyla "Golden Horn" olarak bilinir ve İstanbul'un kültür turizminin temel taşlarından biridir.” (İstanbul Ansiklopedisi).



Harita 2.2 Tarihi yarım ada silüetini destekleyen tepe oluşunları (BİMTAŞ)

İstanbul Metropolitan Alanı, Marmara kıyılarından kuzeye doğru hafif eğimlerle yükselen ve yer yer belirginleşen platolar ve tepelerle vurgulanır. Kentin oluşumunda fiziksel yapısının etkisi büyüktür. Haliç'in topografik yapısını; kıyı şeridi, tepeler ve sırtlar, yamaçlar ve teraslar oluşturmaktadır. Haliç'in fiziksel yapısının en belirgin ve özellikle biçimleniş ve silüet açısından en önemli öğeleri tepeleridir. İstanbul silüetini yedi noktada vurgulayan bu tepeler, gerçekte vadilerle ayrılmış bir sırt elemanının yüksek noktaları durumundadır. Bu tepeler gerçekte, buldukları fondu ayrılan, belirgin tepeler olmaktan çok, o fonun yüksek kesimleri veya bir sırt elemanının vadilerle ayrılıp belirginlik kazandırılmış noktaları olmaktadır. (Harita2.2) Haliç'in topografik sınırlarını belirlerken, bölgenin sahip olduğu tepelerden ve yamaçlardan oluşan fiziksel yapısı göz önüne alınmıştır (Önem ve Kılıçarslan, 2005).

Haliç Tarihsel Gelişimi

Tarihsel süreç içinde Haliç'in değişim ve dönüşümünde, 18. yüzyıl öncesinde doğal yapısı nedeni ile liman fonksiyonuna uygun oluşu mekânın bu yönde gelişmesine ve ticaretin bu noktada aktif hale gelmesine yardımcı olmuştur. 18. yüzyılda kent kimliğini etkileyen en önemli gelişim, Boğaziçi ve Haliç'in kent merkezi ile bütünleşmesi olmuştur. 19. yüzyıl sonlarına doğru geleneksel toplum yapısı, sanayi devrimi ile ortaya çıkan dinamizmden büyük ölçüde etkilenmiştir. İstanbul'un ekonomik yönetiminin tarihi yarımada olduğu bu dönemde ekonomik girişimlerin mekânsal olarak etkileşimi Haliç'te de görülmüş ve sanayi devriminin etkileri günümüze kadar taşınmıştır. Haliç'in konumu itibariyle doğal bir liman olması ve kentin yönetim birimlerine yakınlığı ,bölgenin sanayide gelişmesine olanak tanımıştır. (MSGSU, 2006-07).

Haliç bölgesinde yer alan en önemli sanayi faaliyeti tersanelerdir. İmalat ve ihracat bu dönemlerden itibaren önemini bu bölgede göstermiştir. Ancak zamanla teknolojik gelişmelere ayak uydurulamaması nedeniyle tersaneler günden güne önemini kaybetmeye başlamış ve kent içinde birer çöküntü alanı haline gelmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda devam eden göç sonucunda kentin fiziksel yapısında önemli değişiklikler olmuştur. İstanbul etkisi altında kaldığı bu göç dalgasıyla plansız bir gelişme göstermiş ve kentsel gelişme yönlendirilemeyen bir süreç izlemiştir. 1970'li yıllarda başta Tarihi Yarımada olmak üzere eski kent dokusunun yaşadığı alanlardaki tarihi ve kültürel kimlik oldukça tahrip edilmiştir. Sanayinin Haliç'e yerleşmesi, merkezi iş alanlarının Eminönü ve Karaköy' de bırakılması gibi ticaretin ve sanayinin gelişmesini tarihsel merkeze yönelten kararlar, kentin geleneksel dokusunun giderek baskı altında kalarak bozulmasına neden olmuştur.

Sanayi, gelişme eğilimi göstermesine rağmen, İstanbul'da özellikle Haliç kıyılarında yer seçmiş ve fiziki mekânda dönüşümlere yol açarak kentin geleneksel görünümünde önemli ölçüde değişikliklere neden olmuştur. Sanayinin denetimsiz büyümesi, 20. yüzyılın başında Haliç silüetinde önemli değişikliklere neden olmuştur.

Haliç'te sanayinin gelişmesi 8 Mayıs 1984 yılında sona ermiştir. Bu tarihten itibaren "Haliç ve Çevresini Kurtarma Projesi" ile birlikte bölge sanayiye kapatılmıştır. Fabrikalar şehir dışına, şehir içindeki yakın yerlere veya şehrin çevresine taşınmak zorunda kalmışlardır. Sanayinin boşaltılmasıyla birlikte Alibeyköy'den İstanbul

Ticaret Odasına kadar olan 1 milyon 8 bin m²lik bir yeşil aks oluşturulmuş, böylece Haliç yeni bir kimlik kazanmıştır. (Önem, 2003)

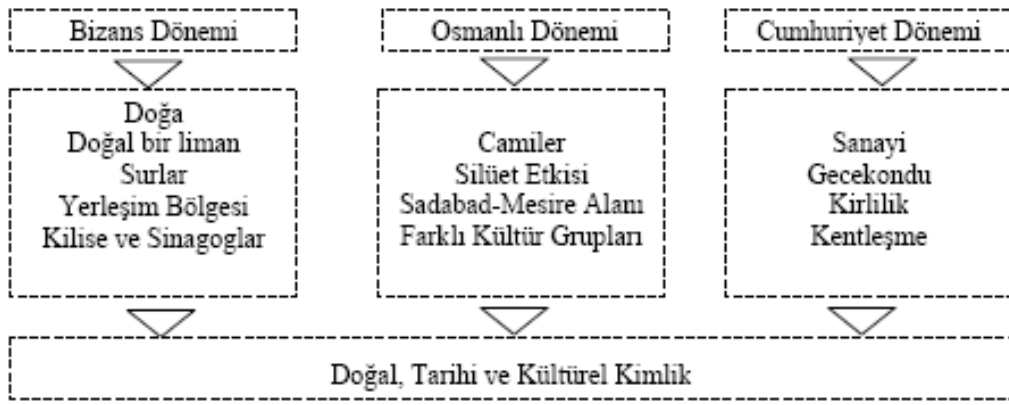
Haliç Kimliği

Haliç'in kimliğinin oluşmasında; topografyası, doğal bir liman oluşu, kültürel yapısı ve tarihi geçmişi etkilidir. "Haliç için, doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarından, su ögesinden, topografik özelliklerinden oluşan doğal bir kimlik, toplumsal yapısından kaynaklanan kültürel bir kimlik ve bölgenin tarihsel süreç içindeki sürekliliği ve yer alan tarihi binalardan kaynaklanan tarihsel bir kimlik söz konusudur" (Önem, 2003).

Kentin profilini doğal profili, sosyo-ekonomik profili ve insan eliyle yapılmış mekânın profili ile bir bütünleşmenin değerlendirilmesi oluşturur (Suher, 1995). Çevre algılamının biçimsel yaklaşımına göre çevreyi tanımlamak için, çevre bir bütün olarak derinliğine kavranıp, bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Bir bütünü oluşturan parçaların her birinin ayrı bir özelliği ve kimliği vardır. Bu ayrı parçalar birleşip bütünü oluşturduğunda ise, o bölgeye ait kimlik oluşur (Ittelson ve Franck, 1976).

Tarihi, kültürel ve doğal değerler kent ölçeğinde çevre mekânları ile birlikte İstanbul'un karakteristik yerleşim biçimini ve kimliğini oluştururlar. Haliç'in kimliğinin oluşmasını öncelikle etkileyen öğeler topografya, doğal bir liman olması, kültürel yapısı, tarihi geçmiştir. Bu öğelere bağlı olarak oluşan kentsel işlevler ve tarihi binalar Haliç kimliğinin oluşmasında etkin rol oynar. Fiziksel yapı, çevresel imaj ve kimlik, sosyo-ekonomik yapı ve politikalara bağlı olarak değişir. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde, Haliç alt bölgesinin, kent bütünü içindeki rolünün ve öneminin değiştirdiği görülmektedir. Haliç geçmiş dönemlere göre günümüzde çok farklı yaşama koşulları içindedir; tarihi ve estetik değerinden çok şey kaybetmiş durumdadır. Birçok bölgelerinde meydana gelen eskime ve yıpranma, doğal yapıyı bozduğu gibi, planlama kararlarının yetersiz ve parçacıl olması sağlık, sosyal, ekonomik ve teknik yönlerden sağlıksız bir çevre oluşmasına neden olmaktadır. İstanbul'da imar ve planlama çalışmaları kapsamında Henri Prost Planının başlaması, Haliç için bir dönüm noktası olmuştur. 1937'de yapılan bu plan ve 1957'den sonraki diğer şehircilik çalışmaları Haliç kıyılarının ağır ve orta sanayi kuruluşlarına açmıştır. Bu durum, bölgenin çevresini tümüyle değiştirmiş ve bir mesire, kültür aksı olan Haliç'in tüm özelliğini yitirmesine neden olmuştur. 1950'lerde su kıyılarının

çeşitli kollarda sanayiye dönüşmesi, bu bölgeyi bir iş alanı haline getirmiştir. Bu durum Haliç'in çeşitli sanayi kuruluşlarının bıraktığı artıklar ile kirlenmesine neden olmuştur. Böylece, Haliç, İstanbul'u olumsuz bir biçimde etkilemeye başlamıştır. Haliç yıllarca çevre sağlığını tehdit eder boyutta kalmış, rehabilitasyonu için uzun yıllar çalışma yapılmamıştır. Haliç için, doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarından su ögesinden, topografik özelliklerinden oluşan doğal bir kimlik, toplumsal yapısından kaynaklanan kültürel bir kimlik ve bölgenin tarihsel süreç içindeki sürekliliği ve yer alan tarihi binalardan kaynaklanan tarihsel bir kimlik söz konusudur. Tarihsel süreç içinde, Haliç kimliği Şekil 2.1'de görüldüğü gibi bir oluşum göstermiştir.



Şekil 2.1 Haliç'in tarihsel süreç içinde kimlik oluşumu (Önem, Kılıçarslan, 2005)

Doğal çevreden kaynaklanan kimlik öğeleri, Bizans döneminden günümüze kadar su ögesinin ve topografik özelliklerin etkin olduğunu göstermektedir. Doğal yapı nedeniyle özellikle yedi tepe üzerinde yer alan ve kentin referans noktaları olan yapılaşmış çevre ise, oluşturduğu silüet etkisi ve geçmiş ile günümüz arasında bir köprü kurmasından dolayı, Haliç'e tarihsel bir kimlik katmaktadır (Önem, 2003).

Haliç kimlik öğeleri açısından değerlendirildiğinde, kentin kuruluşundan bugüne kadar iki doğal çevre unsurunun kimlik ögesi olarak öne çıktığı görülür.

- Kıyı mekânı olması
- Topografik yapısı

Her iki öğe de, tarihsel süreç içinde Haliç kimliğinin oluşmasında en önemli etkenlerdir. Doğal çevreden sonra, incelenen en önemli öğe gurubu beşeri çevre kimlik öğeleridir.

Haliç ve çevresindeki ticaret alanları, Eminönü ve Beyoğlu ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle İstiklal Caddesi'nin bugünkü kimliği, geçmişte prestij alanı olmasıyla yakından ilişkilidir. Beyoğlu'ndaki bir diğer ticaret alanı ise, Haliç kıyısında bulunan Perşembe Pazarı'dır. Bu alanların imajları, tarihte olduğu gibi bugün de canlı mekânlar oluşlarıyla ilişkilidir. Ayrıca Eyüp ilçesi de dini ve tarihi kimliği açısından Haliç için önemli bir özelliğe sahiptir. (Önem, 2003).



Fotoğraf 2.1 1920 Haliç (BİMTAŞ)

Haliç'in tarihten günümüze taşınan ve güçlendirilerek korunmaya çalışılan en önemli imajı ve kimliği kültür mekânı olmasıdır. Haliç kimliğinin, kent bütünü içindeki rolünün tarihsel süreç içinde değiştiği görülmektedir. Eskiden bir mesire, kültür aksı olan Haliç sahip olduğu tarihi ve estetik değerler açısından çok şey kaybetmiştir. Kaybettiği kimliği kazandırmak adına çalışmalar yapılmaktadır. Haliç tarihi ve doğal değerleriyle, hem turistik, hem de kentsel hizmet açısından değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda pek çok proje yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Önemle üzerinde durulan nokta parçacıl yaklaşımlar yerine alana bütüncül bir yaklaşımla bakılması ve projelerin birbirlerine entegre olmasıdır (Önem ve Kılıçarslan, 2005).

2.2 FENER-BALAT BÖLGESİNİN KONUMU VE MEKÂNSAL ÖZELLİKLERİ

Fener ve Balat, Haliç'in güney kıyısında, birbirlerine yakın alanlarda kurulan iki yerleşimi tanımlamaktadır. Her iki yerleşim, İstanbul kent merkezinin dışında kurulmuştur. Semtler, Fatih İlçesi sınırları içinde Tarihi Yarımada'nın

edilmiştir. Alanda 1267 adet olan ve çoğu konut olarak kullanılan mevcut bina sayısının, 12'sinin tescilli anıt, 508'inin tescilli bina (%40) ve 693'ünün de 1930'dan önce yapılmış olması, bölgenin yoğun tarihi ve mimari değerini göstermektedir. Binaların durumuna bakıldığında; harap durumda 21 bina, ağır rehabilitasyon çalışması gerektiren 157 bina (%13), orta düzeyde rehabilitasyon çalışması gerektiren 365 bina (%30), hafif rehabilitasyon çalışması gerektiren 376 bina (%31), 125 tanesi yakın dönemde inşa edilmiş olan iyi durumda 304 bina (%26), tamamen boş durumda 68 bina (%5,4), kısmen boş 124 bina (%9,7) bulunduğu ve binaların yaklaşık %20'sinin kötü durumda olduğu belirtilmektedir (Budak, 2007).

Genel olarak yola bakan binalar çok yüksek katlı olmamakla birlikte, zemin + 2 kat tarzında olan binalar %41'lik bir orana sahiptir. Tek katlı binalar %62'lik bir orana sahip olmakla birlikte, büyük oranda Balat Çarşısında bulunan binalar ve kilise, cami sinagog gibi dini yapılarıdır. Zemin +1 kat olan yapılar toplamın %20'sini ve 3 kattan yüksek yapılar ise %33'ünü kapsamaktadır. Binaların %56'sı 1930 yılından önce inşa edilmiş olup, bölgeye kendine has özelliğini kazandırmaktadır. Bölgedeki ticaret merkezine (Balat Çarşısı) bakıldığında; birbirine paralel iki dar yol boyunca uzar ve Ayan - Vodina Caddeleri'ne taşar. Diğer bir faaliyet alanı ise Haliç boyunca uzanan, araba tamircileri, tornacılar, atölyeler, hırdavatçılar, bir kaç lokanta ve kahvedir. Alanda çoğunlukla hizmet ve ticarete yönelik 338 işyerinin %16'sını oluşturan 55 işyerinde zanaat ile ilgili faaliyetler, %33'ünde hizmete yönelik, %51'inde ise ticarete yönelik faaliyetler yapılmaktadır (Budak, 2007).



Fotoğraf 2.2 Balat çarşısından görünüm

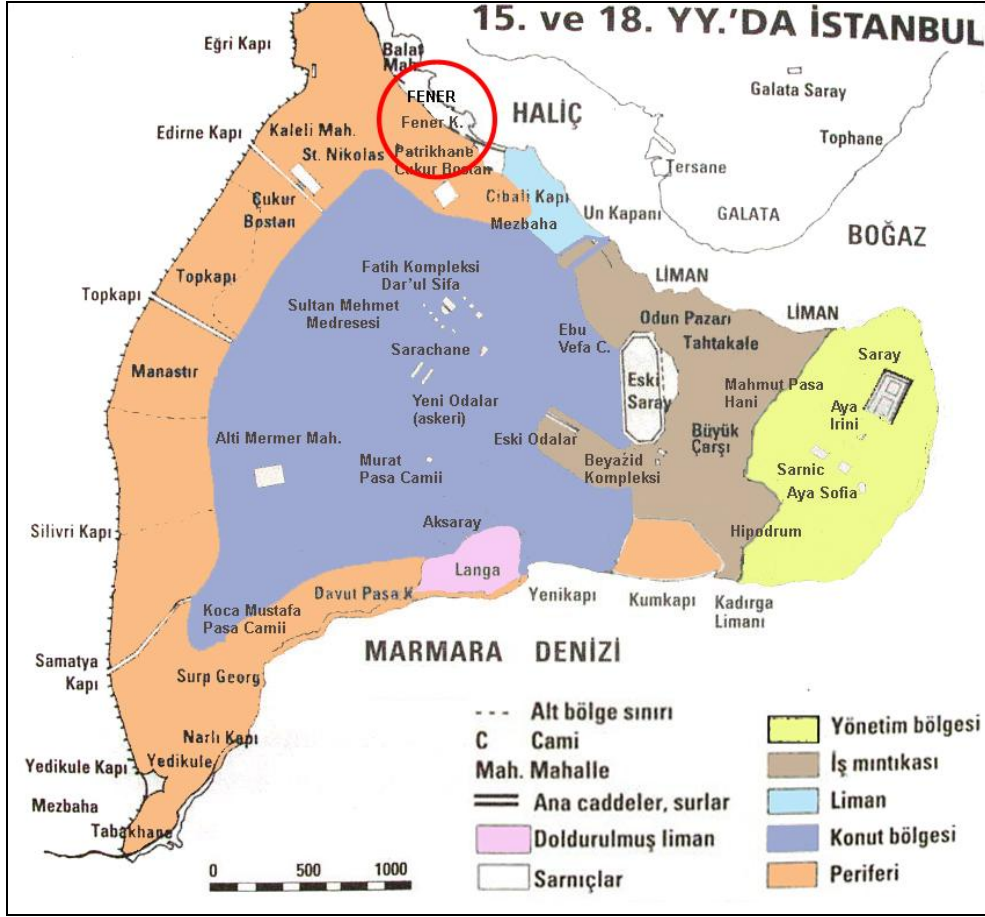
2.2.1 Fener-Balat Bölgesinin Tarihsel Gelişimi

Fener-Balat Semtleri Bizans Dönemi'nde önemli nüfus değişimlerine uğramıştır. Özellikle IV. Haçlı seferi sırasındaki Latin istilasında, bir kısmı istenilerek çıkarılan yangınlar sonucunda Fener Balat ve Ayvansaray bölgesinde birçok ev yanmış, buradaki halk adalara ve Anadolu'ya göçmüştür. Bir kısmı da devlet büyükleriyle beraber İznik'e gitmiştir (L. Brehier, 1967).

1261 yılında Palaeologoslar döneminin başlamasıyla İstanbul genelinde imar faaliyetlerinden Fener-Balat Bölgeleride yararlanmıştı. 1419'da İstanbul'a gelen Boundelmonte Marmara Sahili'nin en kalabalık bölgesinin Haliç sahilleri olduğunu belirtmiştir (Dirimtekin, 1990).

Balat ve Fener Mahalleleri, İstanbul'da oluşan ilk Türk mahalleleri arasında geçmektedir (Ortaylı, 1995). Osmanlı döneminde, 1453'ten sonra Fatih Edirne, Bursa, Gelibolu, Filibe'de katliamdan kurtulmuş Rum nüfusun büyük bölümünü İstanbul'a sürmüştür. Daha sonra Fatih'in kentin eski sakinlerini devlet merkezine geri getirmek için din serbestliğini ilan etmesiyle Bizans'ın soylu ailelerinin bir kısmı yeniden İstanbul'a dönmüşler ve bir kısmı Fener'e yerleşmişlerdir. (Ayverdi, 1958).

Fener için özel önemi olan Ortodoks Kilisesi, 1456'ya kadar bugünkü Fatih Cami'nin yerindeki Havariyun Kilisesi'nde, 1456-1586 arasında Pammakaristos Kilisesi'nde etkinliğini sürdürmüş ve 1601'den itibaren, Fener'deki Aya Yorgi (Ayios Yeoryios) Kilisesi'ne yerleşmiştir. Ortodoks mezhebinin merkezi olma niteliği taşıyan İstanbul Patrikhanesi, Fener'e uluslararası düzeyde önemli bir dinsel merkez olma özelliği katmıştır.



Harita 2.4 15yy-18yy arasında Fener-Balat Alan Kullanımları (Bimtaş, 2007)

17. yüzyıldan itibaren Fener ve Balat Semtleri, seçkinler ve burjuvalar mahallesi haline gelmiştir. Bu evlerin çoğu 1980'lerde Unkapanı-Eyüp yolunun genişletilmesi sırasında yok edilmiştir (L. Brehier, 1967).

18. ve 19. yy.'larda Haliç kıyılarındaki ticari canlılığın azalması, 1894 depremi, ardı ardına gerçekleşen yangınlar ve nitelikli yerleşim alanlarının oluşmaması gibi etkenlerden dolayı semt önemini yitirmeye başlamıştır. 19.yy.'ın ikinci yarısından itibaren devletin girişimi ve özel girişimcilerin çabasıyla Haliç kıyılarına sanayinin, atölye, imalathanelerin gelmesiyle bölgede değişiklikler olmuştur. Osmanlı döneminde semtin dış kesimlerinde Museviler, iç kesimlerde ise çeşitli cemaatlere mensup insanların oturduğu bilinmektedir. 19. yy.'a ait kaynaklarda Balat semti bakımsız, yoksul ve sağlıksız bir çevre olarak tanıtılmıştır (Koçu, İstanbul ansiklopedisi). Semtin lağımalarının döküldüğü Balat iskelesinin 1890 sonlarında lağımaların kapatılması sırasında üzeri toprakla doldurulmuştur. Balat lağımalarının tüm yerleşim alanlarını tahrip ederek denize ulaşması, 19. yüzyılda balıkçılık ve liman işletmeciliği faaliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır (L. Brehier, 1967).

Fener ve çevresi, Osmanlı döneminde aralarında varlıklı Museviler de olmakla birlikte, genelde Rumların oturdukları bir bölge olmuştur. Fenerli Rumlar eğitime önem vermişler, Fener Patrikhanesi'nin açtığı okulda Rum gençler kendi dillerinin dışında Türkçe, Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca eğitimi almışlardır. Fenerliler aldıkları bu eğitim sayesinde çeşitli yurtdışı görevleri üstlenmişlerdir, sarraflık, bankerlik, tüccarlık, gemicilik gibi işlerden servet edinerek, İstanbul'un sosyal ve ekonomik hayatında etkin bir rol oynamışlardır (L. Brehier, 1967).

Cumhuriyet döneminde, Fener Senti Bizans ve Osmanlı Dönemi'ndeki önemini sürdürmüştür. Cumhuriyet'ten önce Fenerlilerin bir bölümü Boğaziçi'ne taşınmaya başlamış, Tarabya, Arnavutköy ve Kuruçeşme gibi semtlere yerleşmiş, bir bölümü de İtalya ve henüz yeni kurulan Balkan Devletleri'ne göç etmişlerdir. 19.yy. sonu 20.yy. başlarında Balat semtinde Musevi nüfus azalmaya başlamış, 1942'de Varlık Vergisi'nin yürürlüğe girmesi, 1948'de İsrail devletinin kurulması gibi nedenlerle Museviler bölgeyi terk etmiştir. Bölgenin kalan Musevi nüfusunun bir kısmı düşük gelirlilerden oluşmaktadır, bir kısmı ise Şişli Nişantaşı gibi semtlerde oturup işlerini Balat'ta sürdürmektedir (L. Brehier, 1967). 1950'lerden sonra İstanbul'un göç almasıyla birlikte Ayvansaray ve Balat semtlerinin nüfus ve kültür yapısında değişiklikler olmuştur. 1975 sonrası ülkemizde yapılan kalkınma planları çerçevesinde özellikle sanayi alanlarının yerleşim bölgelerinden desantralize edilmesi, kıyıların işlevsel hale getirilmesi ve turizmin desteklenmesi amaçlı uygulamalar başlatılmıştır. Bu planların uygulamaları Haliç'te 1980-85 yılları arasında başlamıştır. Tarih boyunca Haliç korunaklı ve güvenli bir liman niteliği taşımış, balıkçılık ve deniz ticaretinde etkin olmuştur. Semt, en parlak dönemini 17. yy.'da yaşamıştır.

2.2.2 Fener-Balat Kıyı Yerleşimi Mekânsal Analizi

2.2.2.1 Fener Balat Bölgesi Zemin Kat Arazi Kullanımı

Arazi kullanımı analizleri, semtlerdeki ticaret faaliyetlerinin ana cadde ve toplayıcı bağlantı yolları üzerinde kıyıya yakın kısımlarda yoğunlaştığını, semtin iç kısımlarında ise konutların yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bu ticari birimler büyük çoğunlukla binaların zemin katlarında yer almakta ve üst katlarını konutlara bırakmaktadır. Oto tamir atölyeleri başta olmak üzere, kahvehane, lokanta, elektrikçi, çilingir vb. servis birimleri, yoğunluklu olarak semtin sahille bulunduğu ana caddenin

üzerinde yer almaktadır. Yine bölgenin sahile yakın kısımlarında depo olarak kullanılmakta olan yapılar yer almaktadır.

Araştırma yapılan alanda 11 adet dini yapı yer almaktadır. Bunların beşi kilise, beşi cami ve biri sinagogdur. Rum Ortodoks cemaatinin İstanbul'daki merkezinin halen burada olması kilise yapılarının bölgede fazla olmasını sağlamıştır. Bir zamanlar Musevi cemaatinin merkezi olan Balat'ta bulunan pek çok sinagog bölgenin Museviler tarafından terk edilmesiyle zaman içerisinde yok olmuş, günümüzde sadece bir tanesi semtteki varlığını muhafaza edebilmiştir (Çelikzincir, 2006).

2.2.2.2 Fener Balat Bölgesi Bina Yapı Tarzı

Semtlerde yer almakta olan binaların çoğunluğu yığmadır. Betonarme binaların en çok bulunduğu alanda, ahşap yapılar bölgede çıkan yangınlar sonucu tek tük kalmıştır. Bu ahşap binaların hemen hemen hepsi bakımsız kalmış olmakla birlikte, kötü yada vasat durumdadır. Bina yapı tarzlarında, alanda en çok dikkat çeken yapı, 1898 senesinde çelik profiller, saç ve döküm levhalardan yapılmış olan ve günümüzde halen iyi durumda olan Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'dir. Mürsel Paşa Caddesi üzerinde yer alan bu kilise 1980'lerde çevresindeki yapıların temizlenmesi sonucu iyice ortaya çıkarak, bölgenin en dikkat çekici kültürel miraslarından biri haline gelmiştir (Çelikzincir, 2006).

Semtlerdeki tek katlı yapıların genellikle çevredeki ticari alanlarda, özellikle geleneksel Balat çarşısında bulunan, ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği yolu üzerinde yer almakta olduğu tespit edilmiştir. Diğer kısımlarda ise bu tür binalar esas olarak anıtlar (kiliseler, camiler) depolar ve atölyelerdir ve bütün çevreye dağılmışlardır. Bunların büyük bir bölümü kâgirdir ve 1930 yılından önce inşa edilmiştir. Bu sınıflandırmaya giren bir miktar betonarme bina ise 1950'li yıllardan sonra inşa edilmiştir.

2.2.2.3 Fener Balat Bölgesi Bina Kat Adedi

Zemin + 2 kat yüksekliğindeki yapılar çevrede en yaygın olanlardır. Bu binalar arasında birinci katı cumbalı olanlar yada ilk iki katında cumba, son katında ise balkon bulunanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu binalar geçen yüzyılın sonlarındaki mimarinin özelliklerine sahiptir. Aralarından bazılarında sonradan eklenmiş çekme katlar bulunmaktadır. Zemin + 2 kat tarzındaki bu binaların

yarısından fazlası 1930 yılından önce inşa edilmiştir; 1970'li yıllara kadar uygulanan kâgir inşaat bu tür binalara da hakim olan özelliktir (Çelikzincir, 2006).

Üç kattan daha yüksek olan binalar iki farklı tipten oluşmaktadır; bir yanda bölgenin tipik evleri (iki ya da üç kat boyunca devam eden cumba), öte yanda yeni inşa edilen, semtin fiziki görünümünü ve geleneksel parselasyon düzenini değiştiren, betonarme olarak inşa edilmiş ve bir özellik taşımayan binalar bulunur. Bu yapıların üçte ikisinden fazlasını teşkil eden taş ve tuğla binalar 1930 yılından öncesine aittir.

2.2.2.4 Fener Balat Bölgesi Ulaşım

Balat ve Fener, fiziki konumları itibariyle, kuzeyde Bizans dönemine ait kara surları ile diğer yönlerden bölgeyi çevreleyen yamaçlar arasında sıkışmıştır. Haliç kıyısını izleyen ve çevre yoluna bağlanan transit yol sayesinde semte doğu tarafından ulaşım daha kolaydır. Buna karşılık, toplu taşımacılığın yetersizliği, ara yolların darlığı, bu transit yol üzerinden semtin iyi görülememesine neden olmakta ve yakınlarda araç park etme olanağının bulunmaması, semtin çekiciliğini sınırlamaktadır (Çelikzincir, 2006).

Semtler arasındaki bağlantılar karmaşıktır. Fener ve Balat, çevre semtlerden farklı bir özellik sergileyen, yangın sonrası parselasyona özgü, düzenli ve birbirlerini dik olarak kesen yol planlarına göre düzenlenmiştir. Var olan birkaç bağlantı yolu çok eskilere dayanan bir hat izlemektedir. Bu uzun yollar genellikle Balat ve Fener semtlerinde daha dar olduklarından, diğer semtlerden buraya ulaşımı sınırlar. Ayrıca, bu yolları kullanabilmek için, bölgedeki güzergâhların iyi bilinmesi gerekmektedir.

Ulaşım ağının darlığı semtteki trafik akışını ciddi bir şekilde engellemektedir. Yolun kullanımı hakkında (yayalar, çocukların oyunları, trafik akışı, foblar, park etme) tartışmalar çıkmakta, araçlar yoldan zorlukla geçmekte, park yeri ve yayalar için yürüyecek alan bulunmamaktadır. Kaldırımlar çok dar olmakla birlikte çoğu sokakta kullanılamaz durumdadır. Bu kaldırımlar sadece bina duvarlarını korumaya yaramakta, bir araçla karşı karşıya gelen yayalar için geçici sığınak işlevi görmektedir (Çelikzincir, 2006).

2.2.3 Fener –Balat Bölgesi Kentsel Doku

Fener-Balat Bölgesi'nde birbirini dik kesen adalardan oluşan sahil kesimindeki yerleşim dokusu özgün kalmıştır. Büyük yangınlar sonucunda sahil kesimindeki imalathaneler, ahşap depolar, dükkanlar vb. yapılar, sinagog, hamam, cami gibi

anitsal örnekler ve çeşitli ahşap yapılar yanmış, yerlerini kargir yapılar almıştır. Balat Senti'nde, büyük yangınlar nedeniyle kentsel doku değişmiş ve özgünlüğünü kısmen yitirmiştir.

Yerleşimin gelişimi kıyıda iç kısımlara ilerledikçe yayılım göstermiştir. Yangınlardan sonra ortaya konan ızgara sistem özgünlüğünü korumaktadır. Kıyı şeridinde paralel olan aks (Fener ve Balat iskelelerinin önü) ticaret aksı olarak kullanılmaktadır ve Kıyı askına paralel bir yapılaşma yol boyunca kendini göstermektedir. İç bölgelerde kalan konut alanlarının bağlantıları geçişle yer yer kıyıya dik eksenlerle sağlanmaktadır.

Fener semtinde caddeler 8-10 m., ara sokaklar 6-7 m. genişliğindedir. Fener ve Balat Senti'nde eğimin fazla olduğu sokaklarda merdiven kullanılmıştır. Merdivenler yolun iki yanında bulunmakla beraber bazı sokaklar merdiven şeklinde düzenlenmiştir. Özgün sokak kaplaması granit küp taştır.



Fotoğraf 2.3 Balat Senti yol örneği

Günümüzde özgün olan doku 19. yy. konut yapılarından oluşmaktadır. Yapılar bitişik nizamda yerleşmekte, ön bahçeleri bulunmamaktadır (Çelikzincir, 2006).

Balat Senti'nde Karabaş ve Kasım Günani Mahalleleri, Fener Senti'nde de Hızır Çavuş ve Tevkii Cafer Mahalleleri'nin bir bölümü yangınlardan sonra yeniden düzenlenmiştir. 19. yy. başlarında çıkartılan ferman ve nizamnamelerle yerleşim dokusu, ortogonal bir düzene sokulmaya çalışılmıştır (Denel, 1982).

2.2.4 Fener –Balat Bölgesi Mimari Özellikleri

Fener ve Balat Semtleri'nde yerleşim dokusu genellikle 2-3 katlı tuğla veya taştan yapılmış kagir yapılardan oluşmaktadır. Bu yapılar arasında; taş tuğla almaşık duvarlı, profilli taş konsollu, şebekeli pencereci cephelere sahip olan taş konaklar bulunmakla birlikte daha dar gelirli Rum ailelere ait yüksek ahşap yada kagir yapılar da bulunmaktadır. (Çelikzincir, 2006).

Ahşap yapıların kat yükseklikleri genellikle 3+ çekme kat şeklindedir. Bunların dışında 2-3 katlı sıra evler de bulunmaktadır. Balat Senti'nde; arkası avlulu ikiz üçüz sıra evler Fener Senti'ne göre daha yoğun olarak bulunmaktadır. İlave çatı katları genellikle depo, kiler ve personel odaları olarak kullanılmaktadır. Çıkmalar dikdörtgen, çokgen ve daire şeklindedir. Bazı yapılarda çıkmalar cephenin ortasında, bazılarında kenarlara yakın, bazılarında tüm cepheyi kaplamaktadır. Çıkma genişliği 150-200 cm. arasında değişmektedir. Tek katlı çıkmaların üzeri balkon olarak değerlendirilmiştir. Balkon korkulukları için kagir yapılarda demir, ahşap yapılarda ahşap malzeme kullanılmıştır. İki katlı çıkmalarda ise çıkmanın üzeri çatı ile örtülmüştür. Çıkmaların altında yer alan payandalar da yapım sistemine göre kagir, demir yada ahşaptır. Demir ve kagir konsollarda çiçek ve yaprak motifleri yer almaktadır (Çelikzincir, 2006).



Fotoğraf 2.4 Fener-Balat Bölgesi cephe örnekleri



Şekil 2.2 Fener Seme’nde siluet (Çelikzincir, 2006)



Şekil 2.3 Balat Seme’nde siluet(Çelikzincir, 2006)

Pencereler genellikle giyotin pencere olup, $1/2$ ve $1/3$ oranlarındadır. Pencere kenarları sövelidir. Genellikle dikdörtgen şeklinde olup, kemerli pencereli örnekler bulunmaktadır. Fener Seme’nde pencere boyutlarının genellikle $80/180$ ölçülerinde olduğu saptanmıştır. Balat Seme’nde ise zemin kat pencereleri $76-90/150-180$ cm. iken birinci ve ikinci katlarda $80-100/180-216$ cm. arasında değişmektedir. Pencere kilit taşları tuğla yada kabartma motiflerle süslenmiştir. Kagir evler sıvalı olup, ahşap evlerde $15-20$ cm. genişliğinde ahşap kaplamalar kullanılmıştır (Çelikzincir, 2006).



Fotoğraf 2.5 Fener-Balat Bölgesi yapı örnekleri

Fener Senti'nde Merdivenli Mektep Sokak, Vodina Caddesi, Yıldırım Caddesi, Burçak Sokak, Merdivenli Yokuşu Sokak, Sütlaç Sokak, Çilingir Sokak, Akgül Sokak, Balat'ta Leblebiciler Sokak, Hızır Çavuş Mescidi Sokak, Tanburcu Sokak, Hacı Rıza Sokak, Çilingir Sokak, Hacı Sokak, Paşa Hamamı Caddesi ve Salma Tomruk Caddesi özgün yapı yoğunluğu bulunan bölgelerdir.

2.2.5 Fener-Balat Bölgesinin Etkilendiği Planlama Kararları

1.Elgötz Planı: Cumhuriyet Döneminde ilk planlama çalışmaları 1933 Hermann Elgötz planıyla başlamıştır. Bu plan Fener-Balat ile ilgili olarak; mevcut mezarlıklar, park ve bahçelerden başka parka gerek olmadığını; yeşil yollarla gezi bağlantılarının sağlanması gerektiğini, yalnız Haliç'te vapur iskeleleri arasında parklar yapılmasını önermiştir. (Yüçetürk, 2001)

2.Prost Planı: Prost sur içi, Galata, Beyoğlu, Üsküdar ve Kadıköy için ayrı planlar yapmıştır. Bu nedenle, hazırlanan bu plan İstanbul için bütüncül bir plan olmamıştır. Plan 1939 yılında kabul edilmiş ve 1939-1950 yılları arasında uygulanmıştır. Prost Planı Fener-Balat ile ilgili olarak;

- Haliç'in kuzey kısmında iki köprü arasına halka açık rıhtım yapılmasını,
- İstanbul'un silüetinin korunması adına, Boğaz ve Haliç kıyı ve yamaçlarında yapı yüksekliklerinin sınırlandırılmasını,
- Haliç'in her iki yakısıyla olan ilişkisinin Atatürk Köprüsü (1939) ile güçlendirilmesini,
- Atatürk köprüsünden Haliç'in kuzeybatısına doğru olan bölgelerin ağır sanayiye ayrılmasını,

•Haliç ve Boğaz kıyılarına 500 metre genişliğinde yeşil kuşak oluşturulmasını ve buralarda yapılaşma olmamasını, önermiştir (Öztaş, 2005).



Harita 2.5 1939 Prost planı (BİMTAŞ, 2007)

3.Menderes operasyonu: 1950'li yıllar, özellikle İstanbul'da kentleşmenin çok hızlı, plansız gerçekleştiği ve bundan kaynaklanan sorunların giderek büyüdüğü yıllardır. Bu dönemde İstanbul'un imajı modern kent imajı olmuştur. Bu imajdan hareketle İstanbul bir otomobil ve yol kenti olarak şekillenmiş, bu uğurda 1956 yılında çıkarılan 'İstimplâk Kanunu' çerçevesinde pek çok yıkım yaşanmıştır.

4.Piccinato Dönemi: Bu plan genel olarak; sanayinin ve konut alanlarının desantralizasyonunu, doğrusal bir kent modelini, İstanbul'un ticaret ve yönetim merkezi olmasını, bu bağlamda sanayinin İstanbul'un doğusuna doğru taşınmasını, İstanbul'da bir mekânsal örgütlenmeye gidilmesini, İstanbul'un turizm potansiyelinin değerlendirilmesini, tarihi eserlerin korunmasını ve sahillerin doğru kullanımını önermiştir. Piccinato Planı Fener-Balat ile ilgili olarak;

- Haliç'e üçüncü bir köprü yapılmasını,
- Suriçi ve sur dışındaki yeşil alanların Marmara ve Haliç kıyılarındaki yeşil alanlarla bağlantısının sağlanmasını, önermiştir (Öztaş, 2005).

Bu planın olumlu yanı, sanayinin Haliç kıyılarından çıkarılmasını ve mekânsal örgütlenmeyi önermesidir. Eleştirilen yönü ise, kent dışı yerleşmelerde ve merkezde konutlaşma sürecinin denetlenememesidir.

5.Planlı Kalkınma Dönemi: Planlı kalkınma döneminin başlamasıyla, bölgeler arası dengesizliğe dikkat çekilmiş ve dengenin sağlanması yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1975 sonrasında sanayinin desantralizasyonu ve kıyı kesimlerde turizme teşvik önemle üzerinde durulan konular olmuştur.

6.Dalan Operasyonu

1980 sonrasında her alanda büyük değişimler yaşanmıştır. 1980'li yıllar bugün planlama disiplininde kırılma noktalarından biri olarak gösterilir. Bunun nedeni kentlerde ekonomik, mekânsal, sosyal ve kültürel açıdan yaşanan değişim ve dönüşümlerdir.

1985 yılında Bedrettin Dalan'ın Büyük Şehir Belediye Başkanı olmasıyla, sanayinin ve merkezi iş alanının (MİA) desantralizasyonu çalışmaları başlamıştır. Çalışmalar kapsamında pek çok yıkım yaşanmış ve bu yıkımlardan en çok etkilenen alanlardan biri de Haliç olmuştur. Birçok eleştiriye hedef olan bu çalışmaların aldığı eleştiriler, bu yıkımların plansız gerçekleştirilmesi ve tarihi yapıların korunamayıp, yıkılması ve tahrip edilmesi yönündedir. Bugün özgün nitelikleri ile Haliç'te kültürel ve sosyal dönüşümü sağlayacak öğeler olarak korunmaları ve yaşatılmaları amaçlanmaktadır.

Sanayinin desantralizasyonu ile kent çeperleri gelişmeye başlamıştır. Çeperlerde meydana gelen nüfus artışı, konut alanlarındaki genişleme ve tabii ki sanayi tesisleri çevre kalitesinin bozulmasına neden olmuştur. Bu olumsuzluğun en büyük nedeni hiç kuşkusuz bütüncül bir plan anlayışının olmamasıdır (Önem, 2003)

Dalan döneminde yapılan çalışmalar, Haliç'te sanayinin desatralize olmasıyla bitmemiştir. Bundan sonra bu alanların temizlenmesi, köhnemiş, eskimeye terk edilmiş alanların yeniden düzenlenmesi ve yeşil kuşakla çevrili bir alana dönüştürülmesi çalışmalarına başlanmıştır. Yapılan bütün bu çalışmalarda pek çok tarihi yapı yıkılmış ve tahrip edilmiştir.

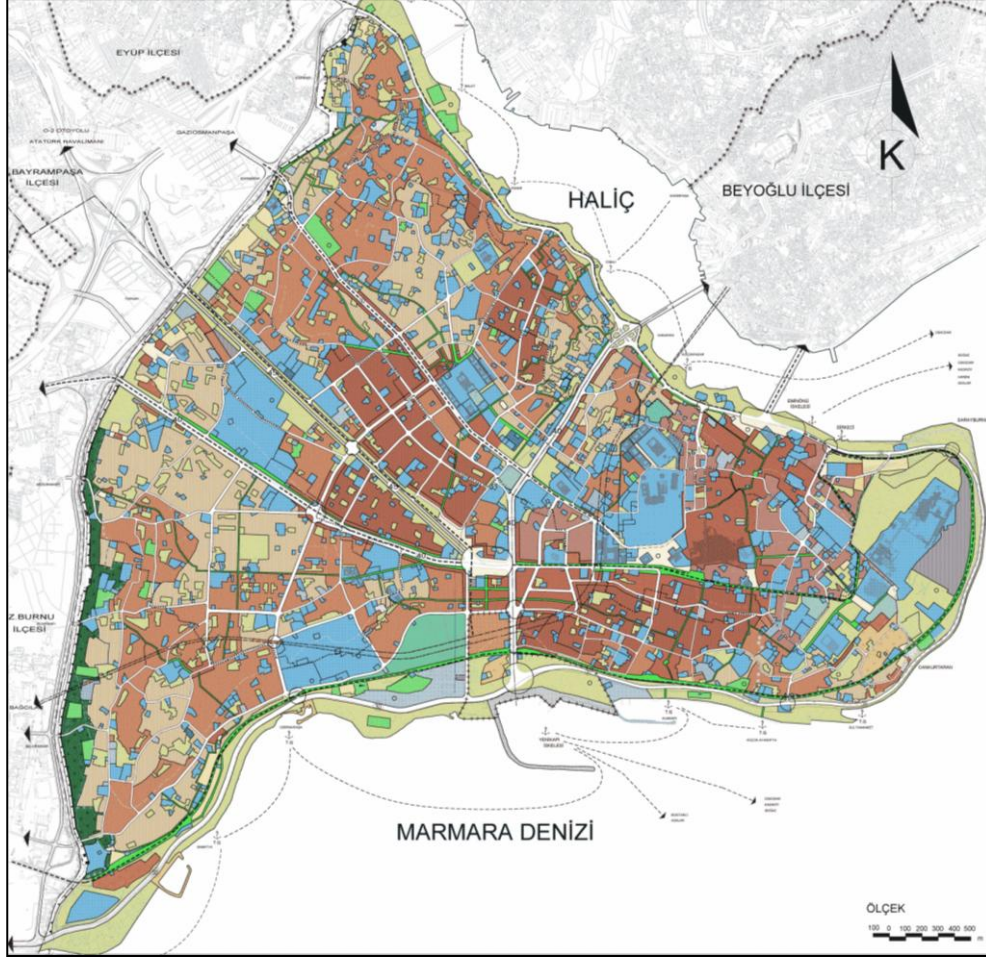
7.Haliç'te Temizleme ve Rehabilitasyon Çalışmaları: Haliç'in en önemli sorunlarından birinin, sanayi faaliyetlerinin yoğunluğundan kaynaklanan kirliliktir. Sanayi faaliyetlerinin yoğun olmasının yanı sıra, kanalizasyon atıklarının Haliç'e verilmesi ve Haliç'te akıntının az olması da kirlenmeyi tetiklemiştir. Haliç'te, kısa bir zaman öncesine kadar su derinliği yer yer yarım metrenin altına kadar düşmüş, sandalların bile yol alamadığı bir bataklık haline gelmiştir.

1960'lı yıllarda, Haliç'te yaşanan çevre sorunlarının çözümüne ilişkin projeler üretilmeye başlanmıştır. Fakat ne yazık ki bu projeler bir türlü hayata geçirilememiştir. Hazırlanan bilimsel raporlarda Haliç'in çamurunun taranarak Marmara Denizi ortasındaki çukur alanlara boca edilmesi veya Haliç'in Unkapını Köprüsü'ne kadar toprakla doldurularak yeşil alan ve park haline getirilmesi gibi radikal görüşler de yer almıştır. Kirlenmenin 1970-1980'li yıllarda ciddi boyutlara gelmesiyle birlikte, Haliç'in temizlenmesi adına pek çok çalışma yapılmıştır. (www.iski.gov.tr).

1994 yılında İTÜ, YTÜ, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi ile protokol yapılmış, araştırma ve öneriler sunulmuştur. Daha sonra, 1995 yılında temizlik çalışmalarına başlayan İSKİ, 8 yıl içinde projeyi başarıyla sonuçlandırmıştır. Projede iki hususa önem verilmiştir. Bunlardan birincisi, Haliç'e gelen atık suların girişinin önlenerek, arıtma tesislerine iletilmesidir. İkincisi ise, Haliç'in zaman içinde birikmiş olan çamurunun taranarak, uygun bir alanda toplanmasıdır. 'Haliç Çevre Koruma Projesi' dünyanın en büyük çevre koruma projelerindedir. Haliç'i temizlemek amacıyla gerçekleştirilen bu proje, etüt ve proje; tarama; atık su kuşaklama kolektörleri ve tesisleri inşası; çevre düzenleme; turizm, kültür, sanat ve rekreasyon vadisi olarak bölgenin tanzimi safhalarını içermektedir (Öztaş, 2005)

8. 1990 İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı: 1990 yılında yapılan planın amacı; Tarihi Yarımada'nın eşsiz tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kentsel alan olarak gelecekteki gelişmesinin potansiyellerini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenerek, dünya insanının yararına sunulmasıdır. Plan'ın Fener-Balat ile ilgilendiren hedefleri;

- Haliç kıyılarının kültür, turizm, rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi, ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi,
- Deniz ulaşımının güçlendirilmesi ve bütünleştirilmesi,
- Surların ve çevrelerinin, yine kültür, turizm ve rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi



Harita 2.6 1990 İstanbul tarihi yarımada koruma nazım imar planı (BİMTAŞ, 2007)

9.1995 İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı: 1995 yılında yapılan planın amacı; İstanbul'un uluslar arası düzeyde sahip olduğu tarihi, kültürel, doğal değerlerine sahip çıkarak, tarihi-kültürel kimliği ile geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya kenti statüsü kazandırmaktır. Bunu yaparken, ülkedeki ve dünyadaki ekonomik gelişme sürecine dahil olabilmesi, fırsatları en iyi şekilde kullanabilmesi ve tarih, bilim, sanat, siyaset, ticaret, hizmet ağırlıklı bir metropoliten kent olabilmesi önemlidir. Fener-Balat ile ilgili genel planlama ilkeleri ise şunlardır:

- İstanbul için önemli kimlik belirleyici olan tarihi ve kültürel dokusu, peyzajı, silueti vb. dinamik koruma prensipleri ile korunmalıdır.

- İstanbul'un kimliği içerisinde önemli yer tutan Boğaziçi, Haliç ve Tarihi Sur içinin mevcut değerleri ve birbirleriyle ilişkileri nedeniyle karma sit alanları olarak tespiti yapılmalı, özel rolleri ve statüleri belirlenmelidir.

- Tarihi Yarımada'nın tarihi ve doğal yapısı korunmalı, bu alanda merkezi iş alanının alansal gelişimi önlenecek, tarihi, ticaret ve turizm merkezi olarak gelişimi

sağlanmalıdır. Sur dışında ise, mevcut merkezi iş alanının yükünü azaltabilecek ve uluslararası karar ve yönetim merkezi olabilecek yeni bir merkezi alanını planlanmalıdır.

•Haliç'te koruma anlayışı, planlama ve tasarlama yaklaşımı açısından bütüncül bir nitelik taşıyacak olup eski kent dokusuna sahip Cibali-Ayvansaray-Eyüp aksı ve Sadabad gibi tarihi rekreasyon alanları alt ölçekli planlarda mevcut dokuları sihhileştirilerek korunacak alanlardır (Yüçetürk, 2001)

10.1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı: İstanbul Çevre Düzeni Planı; İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce oluşturulan, Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi'nde, ağırlıklı olarak akademisyenlerce gerçekleştirilen bir çalışmadır. Yapılan çalışmalar sırasında, merkezi yönetim, yerel yönetimler, ilgili meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılmıştır.

Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanan 1/100.000'lik Çevre Düzeni Planı'nın amacı, İstanbul'un üretim, hizmet ve ulaşım maliyetlerini düşürerek, hızlı erişimleri ve iletişimleri yakalayarak uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olabilmesi, sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması ve gelişmesinin yönlendirilmesidir. Bu bağlamda, Çevre Düzeni Planı kentsel gelişme eğitimlerini ve ekolojik dengeleri birlikte yorumlamaktadır.

Haliç'le ilgili hedefler ise;

•Kâğıthane ve Alibeyköy'ün, kuzeye gelişme eğilimi gösteren merkezi iş alanı işlevlerinin batıya yönlendirilmek üzere yeniden planlanması,

•Haliç sahil boyu alanlarının atıl durumlarının giderilmesi,

•Merkezi işlevlerin, Haliç'in kuzeyinden raylı sistemler yardımıyla batıya kaydırılmasıdır.

2.3 FENER-BALAT BÖLGESİNİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Fener ve Balat semtlerinin sosyo-kültürel ve kültürel yapısı; nüfus ve hane halkı yapısı, semt halkının kökeni, eğitim durumu, mülkiyet ve hareketlilik ve ekonomik yapı özellikleri ile ele alınacaktır.

2.3.1 Fener-Balat Bölgesi Kültürel Yapısı

Fener ve Balat semtlerinde yaşayanların okuryazarlık oranlarına bakıldığında, İstanbul'un genel ortalamasıyla paralel bir çizgide olduğu gözlenmektedir. %11'lik

bir kısım okuryazar değilken, erkeklerin % 5'i, kadınların ise %19'u okuma yazma bilmemektedir ve %5'inin de kendi kendini yetiştirmiş olduğu görülmektedir. Toplam nüfusun %64'ü - 5 yıllık eğitim olarak - ilkokulu bitirmiştir. Orta öğretime devam etmiş ve üniversite eğitimi almış kişilerin azımsanacak ölçüde olduğu saptanmıştır (1990 nüfus sayımları, DİE).

Semtte bazı mahallelerde İlköğretim Okulu bulunmakta iken, liseler ise ilçedeki farklı semtlerde yer almakta ve öğrenciler buralara gitmektedir. Zorunlu öğretim süresi dışında çocukların okula gönderilmemesi yaygın olarak görülmektedir. Erkek çocuklar potansiyel işgücü olarak algılanırken, kız çocukların durumu yoksulluk, tutuculuk gibi nedenlerle daha da şanssız bir hal almaktadır. Bu çevrelerde kız çocuklarının, ergenlik yaşından itibaren türban takıp evde anneleriyle kaldıkları gözlemlenmektedir (Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Uygulama Raporu,2002).

Genel olarak fizibilite çalışmasında yapılan gözlem, anket çalışmaları ve görüşmelerin sonucunda yapılan değerlendirmelere göre; insani çevre ve sakinlerin semt hakkındaki algıları; “güçlü bir dayanışma ve yaşadığı çevreye bağlı bir topluluk” şeklinde ifade edilmektedir. Semtte komşuluk ilişkilerinin oldukça yoğun olduğu söylenmektedir ve bu mekânda gezerken de çok kolay olarak gözlenebilmektedir. İnsanların kapı önlerinde, yola taşarak uzun sohbetler ettiği, karşılıklı gelişi gidişlerin çok yoğun olduğu, pek çok kapının ve pencerenin evin içi görünür şekilde açık bırakıldığı ve komşuların açık kapılardan rahatça girip çıkabilecek kadar yakın ilişkiler içinde olduğu, pencerelerde yapılan uzun sohbetler bunun birer göstergesi olarak izlenebilmektedir (Tatlıcan, 2006).

Mahallede, kahvelerin çokluğu da, erkekler açısından “kahvelerin” sıkça bir toplanma mekânı olarak kullanıldığını bize göstermektedir. Bu durum, mahallede erkekler arasındaki haberleşmenin, dolayısıyla bilgi akışının güçlü olduğunu gösterip, sosyal ve fiziksel rehabilitasyon için avantaj olarak ele alınabilir. Kahveler bu bakımdan insanlara ulaşmada birer araç olarak da kullanılabilir. Bu durum, yapılan iyi bir uygulamanın, hızlı bir şekilde semt içinde farkına varılıp ilgi odağı olabileceği, ya da mahallede ulaşılmış etkin kişiler aracılığıyla uygulamaya katılımın artırılabilceği, uygulamanın daha çabuk kabul görebileceği, gelişmelerin hızlı bir şekilde semt içinde yayılabileceği anlamına gelebilmektedir (Tatlıcan, 2006).

Yapılan fizibilite çalışmalarında; “semtte dayanışma güçlüdür ve esas olarak coğrafi kökene bağlı olarak” şeklinde ifade edilmektedir. Bu dayanışma, toplumsal hayatın ve siyasi ilişkilerin örgütlenmesinde belirleyici olmaktadır. Balat- Fener'in

Karadeniz ve Marmara kökenli eski sakinleri (azınlıkların terkiyle alana yerleşen kesim) ile Güneydoğu Anadolu'dan gelenler arasında ortaya çıkan gerilimler kendini çoğu zaman bu kritere göre dışa vurmaktadır. Bu durum (çoğu zaman aileler tarafından ayarlanan) evliliklerin düzenlenmesi için olduğu kadar, ev kiralarken de geçerlidir; kiracı önce kendi memleketinden bir mal sahibiyle ilişkiye geçer. Aynı şekilde Karadenizli bir mal sahibi tarafından işletilen bir kahve, aynı bölgeden bir müşteri kitlesi toplar ve Karadenizliler için o bölgede önemli, bir buluşma yeri haline gelir. Mahalle muhtarlığı seçimlerinde, bölgesel bağlar hala çok önemlidir (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu,1998).”

Semt halkının çoğunluğunu, Güneydoğu'dan gelen göçlerle mahallenin çok bozulduğu, kirlendiği, komşuluk ilişkilerinin bozulduğu belirtilmekte, bu yönde yaşanan rahatsızlık ve şikâyet sıkça dile getirilmektedir ve bu noktada mahallede sosyal olarak ikili bir yapının olduğu ifade edilebilmektedir. Mahallede etnik kökenlere veya bölgede yaşama süresine göre gruplaşmalar bulunmaktadır. Bu gruplar kendi içlerinde güçlü bir ilişki ve dayanışma sergilemelerine rağmen, gruplar arası iletişim zayıftır. Buna karşılık, gruplar arasında gelişmiş önyargılar söz konusudur (Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Uygulama Raporu,2002).

Tamamına yakını göçle gelmiş ve artık kendini mahallenin yerlisi olarak tanımlayan semt sakinleri, sonradan gelenleri dışlama eğilimi göstermektedirler. Mahallenin sağlıksızlığı, kirliliği, güvensizliği, kısaca 'bozulmuş' olarak ifade edilen yapısı, çoğu kez bu yeni gelenlerle ilişkilendirilmektedir. Bu durum KEDV'in yapmış olduğu çalışmada da vurgulanmaktadır. Son süreçte bölgede görülen belli grupları dışlama eğiliminden en fazla etkilenen grup bölgeye yeni-yeni gelen "Doğulular"dır. (Fener-Balat Semtleri Araştırma Raporu, KEDV 2004)

Dikkat çeken başka bir durum ise, mahallede doğup büyümüş - toplam 5 aileyi geçmeyen - yerli Rum ve Yahudi 2 esnafda , buraya 60 yılından sonra yapılan göçün (bu göç Karadeniz Bölgesi'nden alınan göçünü de kapsamaktadır) aynı şekilde mahalleyi bozduğu, mekânın ve komşuluk ilişkilerinin güzelliğini yitirdiğinden yakınılmasıdır. Semtte aslında kültürel farklılaşmadan kaynaklanan farklı algılamaların ve bakış açılarının olduğu söylenebilir ve de mahalleye ilişkin, güzellik, sağlıklı bir yaşam bölgesi, iyi bir sosyal hayat, temiz bir çevre, iyi komşuluk ilişkileri, mahallenin bozulması, gibi kavramların bu bağlamda bölgede yaşayan farklı kültürlerce farklı şekillerde anlamlandırıldığını ve kullanıldığını söylemek mümkün olmaktadır (Tatlıcan, 2006).

Fener ve Balat, ekonomik nedenlere bağılı olarak bakımsızlık ve bilinçsizlik sebebiyle, yeterli özeni göstermeyen yeni kullanıcıların yaşama ve çalışma mekânı haline gelmiştir. Bu bölgede doğup büyüme sebebinden dolayı, bölgeyle bağları olan semtin yerlilerinin sayısı gün geçtikçe azaldığı, kalanların da (yıkılan eski binaları, fakirleşen halkı ve dejenerasyona uğradığını düşündükleri) bölgeyi daha fazla beklemeden ve terk etme eğilimi gösterdiklerini ve mahallelinin bu kesiminin, sırf ekonomik sebepler dolayısıyla bu bölgede yaşamaya devam ettiklerini söylemek mümkündür (Tatlıcan, 2006).

Edinilen bilgilerden sonuç çıkarılacak olursa, Fener ve Balat'ta, aslında üç aşamalı bir bozulma sürecinden söz edilebilir: Bölgede yaşayan Rum ve Yahudi halkın gitmesiyle birlikte yaşanan, mekânın boşalması, dönüşümü ve kalan az sayıda insanın yaşadığı toplumsal dönüşüm; arkasından semtin Karadeniz Bölgesi'nden aldığı göçle yaşadığı uyumlanma ve dönüşüm süreci, son olarak Güneydoğu'dan alınan göçle birlikte yaşanan sosyo-kültürel üçüncü değişim. Yaşanan bu üç değişim süreciyle Fener ve Balat, toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel 'doğal senteziyle' ve tüm önemli süreçlere rağmen bugüne dek kendi haline bırakılarak yapılaşma yasağının getirilmesi hariç kendince şekillenmiş ve yeni yeni hatırlanmaya başlanmış bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Tatlıcan, 2006).

Bu noktada tekrar semt halkının yaşam biçimi ve algıları konusuna dönecek olursa, bir diğer ele alınması gereken nokta da, siyasi yaklaşımlar konusudur. Dışarıdan tutucu ve içe kapalı bir yapı sergileyen semt sakinlerinin geleneklerine bağılı olmakla birlikte, özel bir dini ya da siyasi eğilimin belirginleşmediği, ılımlı bir izlenim verildiği söylenebilir (Fener-Balat Semtleri Araştırma Raporu, KEDV 2004)

2.3.2 Fener-Balat Bölgesi Ekonomik Yapısı

Fener-Balat Bölgesi'nde mülkiyetlerin 1997 yılındaki dağılımına bakıldığında, %60 oranında kiracı, %40 oranında ise mal sahibi olduğu görülmektedir. Mülkiyetin %43'ü ortak mülkiyettir ve bu mülklerin yarısında iki mal sahibi vardır. Bölgede yapılan çalışmalar istinaden, görüşme yapılan 107 mal sahibinden %70'i binanın tamamına sahip, %15'i mülkiyeti aile bireyleriyle paylaşmakta, %12'si sadece kendi oturdukları konutun ve %3'ü ise aynı binada birden fazla dairenin sahibidir. Mal sahiplerinin %40'ı, en büyük bölümü, yirmi veya daha fazla yıldır mal sahibi durumundadır. Mal sahiplerinin üçte biri ise, konutlarını on yıldan az bir süre içinde,

yani yakın bir tarihte edinmişlerdir. Görüşülen 129 kiracının, %80'iden fazlasının mal sahibi özel kişi, %9'unun mal sahibi akrabaları, 2 kişinin ise bir Hıristiyan Vakfı, diğer sekiz kişinin ise isimleri saptanmamış olan vakıfların kiracısı olduğu saptanmıştır (Tatlıcan, 2006).

Alanda, konut değiştirmedeki hareketlilik ise oldukça sık olarak gözlenmektedir, 1997 yılında fizibilite çalışmasından elde edilen verilere göre, sakinlerin %40'ı dairelerinde / evlerinde beş yıldan az bir süredir oturmaktadırlar. Nüfusun %40'lık kesimi 10 yılı aşkın süredir, %30'u ise 15 yıldan fazla süredir aynı evde yaşamaktadır (Tatlıcan, 2006).

Fener ve Balat'taki yoksulluk durumuna bakıldığında, bölge sakinlerinin %70'inin gelirinin yoksulluk sınırının altında olduğu bilinmektedir, dolayısıyla bölgede oturanların ve ekonomik açıdan yoksul oldukları söylenebilir. Fizibilite çalışmalarına göre, semt sakinlerinin çalışma durumlarına irdelendiğinde, semt sakinlerinin %70'inin ücretli olarak çalışmakta olduğu görülmektedir. Çalışan kesimin yaklaşık olarak yarısı, marangozluk, tamircilik, metalurji, tekstil veya inşaat sektöründe ya da tersanelerde işçilik yapmakta, özel sektörde faaliyet göstermektedir. Ailelerin %61'inde sadece 1 kişi çalıştığı ve ailenin diğer bireylerinin ona bağımlı durumda olduğu ve bu durumun güvensizlik riskini büyük oranda artırdığı görülmektedir. Görüşülen ailelerin %10'unda ise çalışan kimse bulunmamaktadır. Bu kesimin büyük çoğunluğunu ölen kocalarının maaşlarıyla geçinen dullar olduğu anlaşılmıştır (Fener-Balat Semtleri Araştırma Raporu, KEDV 2004)

Bunların dışında önemli bir başka nokta da, aile reisinin düzenli bir işinin ya da açıkça belirlenen bir kurumsal pozisyonunun olmaması ve nüfusun büyük bir bölümünün işçi kesiminden veya yoksul kesimden oluşmasıdır. Alandaki ekonomik faaliyetlerde, ticaretin ağırlığı olduğunu söylenebilir. Balat, ticaret semti olarak tanımlanır ve tarihi bir ticaret merkezine sahiptir. Ticari faaliyetlerin, bölgenin iç kesimindeki sokaklara yerleşmiş olduğunu, çevredeki semtlere göre çok daha fazla işyeri barındırdığı görülmektedir. Bu bağlamda Fener ve Balat önemli bir semtler arası merkez oluşturmaktadır. Bu merkez daima ikinci dereceden bir çekim noktası olmuş olan Balat Çarşısı en azından 16. yüzyıldan beri mevcuttur (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu,1998).

Balat ve Fener'deki ekonomik faaliyetler geçmişle karşılaştırıldığında ise önemli oranda bir gerileme yaşanmakta olduğu ve bunun sebebinin de, Haliç kıyısındaki gemi yapım ve sanayi tesislerinin bir bölümünün 1980'li yıllarda şehrin doğusuna

taşınmasıyla başladığını belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte, son 25 yıllık süreçte orta ve üst sınıfların sistemli olarak semtten ayrılmaları semtin fakirleşmesine yol açmış, ayrılanların yerine gelenler gitgide daha fakir kesimlerden oldukları için ticari faaliyette olumsuz yönde etkilenmiştir. Ekonomik kriz ile kısıtlı inşaat müsadese nedeniyle yeni işyerine yatırım yapamama arasında sıkışıp kalan esnaf, genellikle Balat'ta hareket edemez duruma geldiğini düşünmektedir (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu,1998).

Fener-Balat Bölgesi büyük oranda, geçen yüzyılın sonlarına ait yapılara sahip bulunmaktadır. Bölgede çok yoğun bir kentsel alan göze çarpmaktadır; boş alanlar, toplanma mekânları, yeşil alanlar, parklar yok denecek kadar az, yollar ise çok dardır. Haliç kıyısında sonradan oluşturulan yeşil bant, semtle tamamen kopuktur ve kullanımını da oldukça azdır, aradan geçen transit yol ve parkın halkın kullanım gereksinimleri, çocuk oyun alanı, spor sahaları gibi, göz önüne alınmadan oluşturulmuş olması bunun nedeni olmaktadır (Tatlıcan, 2006).

2.3.3 Fener-Balat Bölgesi Sosyal Dönüşüm Projeleri

Tarihi yarımadanın bir parçası olan Fatih ilçesi, sahip olduğu eşsiz sivil mimarlık örnekleriyle geçmişin tüm izlerini gözler önüne seren bir kültür mozağı sergilemektedir. Aynı zamanda, Fener- Balat Semtleri de benzer özelliği ile canlı bir tarih anıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak yaşanan doğal afetler, zaman içerisindeki bakımsızlık bu tür yerleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Ve dünya üzerindeki sivil toplum örgütleri ve çeşitli kuruluşlar böyle yerlerin tüm insanlığın mirası olduğu düşüncesiyle koruma çalışmaları başlatmışlardır. Bu düşünceden hareketle UNESCO da 1985 yılında İstanbul'u korunması gereken kültür mirası listesine almıştır.

Fatih Belediyesi 1997 yılında, Avrupa Komisyonu nezdinde bir teknik yardım talebinde bulunmuş, UNESCO'nun Dünya Mirası Merkezi de bu talebe büyük ölçüde katılmış ve belediyenin talebini desteklemiştir. Bu resmi talep gereğince yerel düzeyde bir UNESCO ekibi oluşturulmuştur (Aslan, 2005).

Öncelikle projeye ilgili verilmesi gereken bilgi; projenin 1997 yılında bölgede UNESO, AB ve Fatih Belediyesi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi'nin desteklediği bir fizibilite çalışmasıyla, UNESCO yetkilileri, yerli ve yabancı uzmanlar, akademisyenler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetim temsilcileri ve merkezi hükümetten temsilcilerin ortak çalışmaları sonucu 1998 yılında

başlatılmıştır. Proje derin araştırmalar ve tartışmalar sonucunda, güçlü ve Türkiye’de bir ilk niteliğinde olacak şekilde, farklı bir örgütlenme modeliyle ortaya çıkmış, koruma alanında bir ilk olarak kooperatif sistemini kullanmayı hedeflemiş, araçlarını çok iyi belirlemiş bir proje olarak gündeme gelmiştir. Ancak izleyen dönemlerde, finansman konusunda sorun çıkınca proje yarım kalmış ve askıya alınmıştır (Aslan, 2005).

Köklerini bu fizibilite çalışmasından alan Program, 1998 yılında Avrupa Birliği’nin finansman sağladığı Avrupa Birliği-Akdeniz Ülkeleri Ortaklığı (MEDA) Programları kapsamına alınmıştır. 2000 yılında Avrupa Birliği, Fatih Belediyesi ve Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı arasında imzalanan finans anlaşması ile Avrupa Komisyonu, 7 milyon Euro tutarındaki hibenin bu programa ayrılmasıyla uygulamaya yönelik ilk adım atılmıştır. Bununla birlikte 2002 yılına kadar süren bir bekleyişin ardından Proje, UNESCO ve Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen bir ihaleyle, dört yıllık süre için planlanmış olan Programın uygulama sorumluluğu, bir İspanyol yarı özel şirket olan ve daha önce benzer, büyük oranda başarılı çalışmalar yapmış olan Foment Ciutat Vella, IMC Danışmanlık(İngiltere) ve KEDV’e verilmiştir. Bu çerçevede uygulamalara tekrar Ocak 2003 yılında fiilen başlanmıştır. Programın 2006 Ekim ayına kadar tamamlanması öngörülmüştür (Aslan, 2005).

Özgün bir yapıya sahip olan Fener ve Balat Rehabilitasyon Projesi, uygulayıcıları tarafından, tarihi bir kent dokusunun içinde yaşayanlarla birlikte korunması ve geliştirilmesi ilkesinin yanı sıra, bölgede yaşayanların projeye aktif katılımlarını sağlamayı hedeflemesi olarak tanımlanmaktadır. Projenin diğer bir özgün yanı da Türkiye’de ilk defa, tarihi bir konut alanında uygulanacak yenileşme projesinin kaynağının yurtdışı kaynaklı olmasıdır. Fiziksel, ekonomik ve sosyal iyileşmeyi ve gelişmeyi öngören proje, İstanbul başta olmak üzere, diğer kentlerde de uygulanacak olan yenileşme projelerine örnek oluşturacak bir yapıya sahip olması ve ilk olması nedeniyle oldukça önemlidir (Erbey, 2003)

1998 yılında yayınlanan temel çalışmada projenin hedefi, “kentten eski semtlerinin geleceklerinin, basitçe yıkılıp yeniden inşa etmek anlamına gelen yenileme veya turistik amaçlı restorasyon çalışmaları arasında sıkışıp kalmadığı, bu semtlerde oturanların yaşam koşullarını iyileştirerek semtlerin birer yerleşim alanı olmayı sürdürebileceklerini kanıtlamaktır” şeklinde ifade edilmektedir. Diğer taraftan da “tarihi merkezin bugünkü mütevazı sakinlerinin tarihi miraslarını muhafaza ederek,

yaşadıkları çevreyi koruyarak, ekonomik, kültürel ve toplumsal durumlarının iyileşmesini sağlayarak da uygun bir biçimde yaşamaya devam edebileceklerini kanıtlamak” şeklinde bir amaç belirtilerek sosyal rehabilitasyona dikkat çekilmektedir (Aslan, 2005).

BÖLÜM SONUCU

Haliç, günümüz İstanbul metropolünün tarihi ve kültürel çekirdeğini oluşturan bir kıyı yerleşimidir. Bu bölümde kısa tarihi, kültürel ve sosyal özellikleri ile ele alınan Haliç yerleşimi, yerleşim kimliği ele alınarak incelenmiştir. Haliç kıyı mekânının kısa tarihi, doğal ve yapısal özellikleri incelenmiştir.

Haliç kıyı yerleşimi kıyıda birçok alt merkezin oluşumu ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Bütünlüğü oluşturan bu alt merkezler kendi karakterine sahiptirler. Fener-Balat Semtleri kendi karakterine sahip, bu bütünlüğün parçası olan bir alt merkezdir. Sahip olduğu kentsel doku ve orijinalliğini koruduğu mimari özellikleri ile semt bir karakter sahibi olmuştur.

Bu bölümde Haliç bütününden gelerek Fener-Balat bölgesi konum ve mekânsal özellikleri incelenmiştir. Bölgenin karakterini belirlemede etkili olan mimari özellikler ve kentsel doku özellikleri getirilecek olan tasarım önerileri ile yakından ilgilidir. Fener-Balat bölgesinin tarihsel gelişimi ve günümüze kadar ki zaman içinde geçirdiği değişimler ve etkilendiği planlama kararları ele alınmıştır

Elde edilen bilgiler doğrultusunda Haliç’in İstanbul içinde ki önemi vurgulanmaktadır. İstanbul’un çekirdeğini oluşturan Haliç alt bölgesi, geçirdiği değişimler ve dönüşümler doğrultusunda kent gelişimine yön vermiştir.

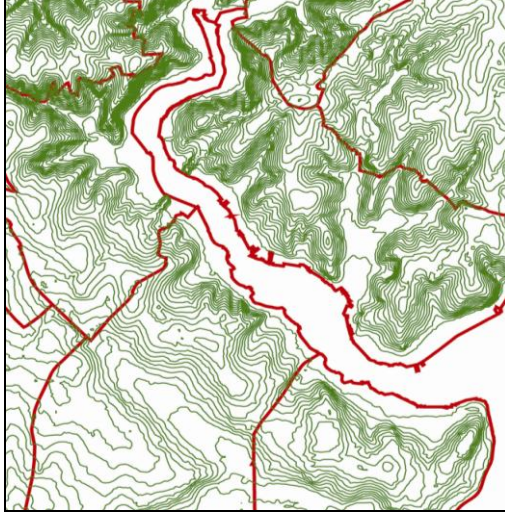
Günümüzde, kaybettiği fonksiyonel özellikler nedeniyle, kentin işlevsel parçası olma niteliğini yitiren Haliç, korumayı başardığı yapısal ve bazı doğal özellikleri ile halen İstanbul içinde, kültürel ve tarihi açıdan önemini korumaktadır. Fener-Balat Bölgesi bu kültürel ve tarihi değerlerin önemli bir parçasıdır. Bu bölümde incelenen mekânsal özellikleri bunu ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler, kavramsal özellikler açısından değerlendirilerek, bölgenin sahip olduğu değerler, tasarım ilkeleri kapsamında incelenecektir.

3. KENTSEL TASARIM İLKELERİ VE GESTALT KURAMINA GÖRE HALIÇ, FENER-BALAT

3.1 HALIÇ BÜTÜNÜNÜN KENTSEL TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1.1 Haliç Karakteri

Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları kentin doğal çevre verileri ile ilgilidir. Doğal çevre verilerini topografya, iklim şartları, su ögesi, bitki örtüsü, jeolojik özellikler ve genel konum oluşturur. Bu faktörlerin farklılığı, kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik verir. Kent kimliği kavramı çerçevesinde ele alınan kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi anlamına gelir ve kentsel algılama daha olumlu olarak sağlanır.



Harita 3.1 Haliç Bölgesi topografik yapısı (BİMTAŞ,2007)

Haliç bütünü doğal yapısı ile karakterinin bütünleşmesine etki eden bir özellik taşımaktadır. Birçok alt merkezden oluşan Haliç, bu merkezlerinin taşıdığı yapısı ve kültürel özelliklerinin birleşmesi ile kültürel ve yapısal bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Bu değerler Haliç içinde bir bütün oluşturmakta ve Haliç karakterini ortaya koymaktadır. Tarihsel özellikleri ile ön plana çıkan bu değerler, Haliç'in karakterinin kültürel yönde gelişmesini sağlamaktadır. Doğal özelliklerin sağladığı yapısı ile de bu karakter bir bütün içinde kalmakta ve algısal olarak diğer bölgelerden kolaylıkla

ayrıt edilebilmektedir. Doğal yapının karakter içindeki etkisi, kullanıcılar aracılığı ile olmaktadır. Doğal verilerin etkinliği ile sınırlanan kullanıcılar, mekân içinde gelişimde bu sınırlar dahilinde hareket etmekte ve değerlerin bir bütün içinde korunmasını sağlamaktadırlar.

Yapısal özelliklerin Haliç karakteri üzerindeki etkisi kullanıcı algıları boyutunda değerlendirildiğinde, kullanıcıların mekânlarda yer alan mimari objeleri nasıl ve hangi boyutta algıladığı ön plana çıkmaktadır. Silüete ve mekânlar içindeki yapıların özelliklerine bakıldığında, yapılar özellikleri ile farklı karakterler göstermektedirler. Bu yapısal özellikler tarihi değerler taşıması ile Haliç karakterine katkıda bulunmakta ve dönüşümleri ile günümüz kullanıcılarına da işlevsel bir özellik kazandırmaktadır.

3.1.2 Süreklilik ve Çevreleme

Süreklilik mekân içinde algının devamlılığı ile sağlanmaktadır. Kesintisiz bir devamlılık mekânda çevrelenme hissini arttırmaktadır. Haliç doğal yapısı ile bir kapalılık göstermektedir. Bu kapalılığın oluşumundaki temel neden kıyıda uzaklaştıkça artan yükseklik ve bu oluşumun devamlılığıdır. Yüksekliğin kıyıda uzaklaştıkça devam etmesi çevrelenme hissini ortaya koymuştur. Süreklilik kıyıda uzaklaştığında, yüksek noktaların devamlılığı ile kendini gösterirken aynı şekilde kıyı noktasında da kendini göstermektedir. Bu çevrelenme ve süreklilik mekândaki kapalılığı desteklemekte ve algıyı arttırmaktadır. Artan kapalılıkla mekân karakteri bir bütün olarak desteklenmektedir.

3.1.3 Kamusal Alan Kalitesi ve Hareket Kolaylığı

Haliç bütünü kamusal alan kalitesi açısından değerlendirildiğinde, özellikle Fener-Balat Bölgesi'ndeki verilerin değerlendirilmesi sonucunda yaşam koşullarının çok iyi durumda olmadığı görülmektedir. Aynı durum birçok alt merkezde de göze çarpmaktadır. Yaşam koşullarının iyi durumda olmaması, bazı işlevlerin yokluğundan doğan sıkıntılar, sosyal standartların ve eğitim düzeyinin düşük olması kamusal alan kalitesini etkileyen unsurlardır. Aynı durum ekonomik faaliyetlerde de kendini göstermektedir. Üst sınıfların sistemli olarak bölgeleri terk etmeleri semtte kalan kullanıcıların ve zaman içinde mekâna gelen kullanıcıların fakir kesimlerden olmaları ticari aktiviteleri olumsuz yönde etkilemiştir. Kamusal alan kalitesinin güçlendirilmesinde sosyal dönüşüm projelerinin ve bölgeye yapılması düşünülen

yatırımların önemi büyüktür. Bu gelişmelerle sosyal doku yenilenebilir ve ekonomik faaliyetler canlandırılabilir ve buna bağlı olarak farklı işlev alanları ortaya çıkarılıp kullanıcıların bundan olumlu şekilde etkilenmeleri sağlanabilir.

Haliç bütünsel anlamda incelendiğinde kıyı noktalarında bağlantı yollarının devamlılığı ile hareket kolaylığının sağlandığı düşünülebilir. Merkezlerin birbirlerine bağlantıları bu yollarla sağlandığı gibi deniz ulaşımı ile de bu bağlantılar sağlanabilmektedir. Birçok alt merkezde yer alan iskeleler deniz yolunun kullanımının etkin olduğunu göstermektedir. Merkez içlerinde yer alan yol bağlantıları ve hareket kolaylığı incelendiğinde bazı olumsuz sonuçlar görülebilmektedir. Yayalar göz önünde bulundurulduğunda yaya ulaşımının devamlılığı bazı noktalarda araç yolları ile kesilmektedir. Gene aynı şekilde merkezlerde yer alan otopark sorunları yayaların hareket kolaylığını engellemektedir.

3.1.4 Okunabilirlik ve Çeşitlilik

Bir kentin yada kent parçasının okunabilirliği algılanması ile doğru orantılıdır. Haliç bütünüün algılanması kapalılığı ile desteklenmektedir. Alt merkezlerin bağlantıları uyum içinde olduğundan devamlılık hissi burada da kendini göstermektedir. Fakat bu devamlılık okunabilirliğin algılanmasında olumsuz sonuç vermemektedir. Okunabilirlik konusunda bir olumsuzluğun olmaması bütün içinde belirli noktalarda çeşitliliğin sağlanmış olmasındandır.

Okunabilirlik Haliç bütünü için ele alındığında kapalılığın ve devamlılığın oluşturduğu sınırların çok net algılandığı söylenebilir. Merkezler arasındaki düzende kıyaya daha yakın noktalarda var olan yapılaşmalar o merkezlerin diğer alt merkezlere göre daha öncelikli olarak algılanmaktadır. Kıyı noktalarında devamlılığı olan yapılar bir bütün olarak algılanmakta buda Haliç bütünü içine algısal olarak bu noktaların öncelikli olarak algılanmalarını sağlamaktadır. Bu farklılıklar ve benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda bütünüün kullanıcılar üzerinde okunabilirliği artmaktadır.

Çeşitlilik monotonluğun kırılmasının öncelikli koşuludur. Fakat çeşitliliği sağlamak adına birbirinden çok farklı mekânların oluşturulması bütünüü bozmaktadır. Haliç içinde çeşitlilik farklı şekilde görülmektedir. Her alt merkezin kendi karakterine sahip olması ve bu karakteri yansıtması bir çeşitlilik olarak düşünülebilir yada merkezlerdeki yapısal farklılıklar başka bir çeşitlilik olarak örneklendirilebilir.

Silhouette görülen yapılardaki bazı fonksiyon ve tekstür farklılıkları da çeşitlilik örneği olarak düşünülebilir.

3.1.5 Peyzaj

Manzara anlamına gelen peyzaj kavramı bir çerçeveden bakıldığında temel olarak mekânın göze nasıl bir estetikle hitap ettiğini göstermektedir. Haliç'in içinde bulunduğu çerçeveye bakıldığında bir bütün olarak belirli bir harmoninin yakalandığı düşünülebilir. Yeşil alan bütünlüklerinin kıyı noktalarında varlığını korumuş olması peyzajın estetik değerlerini kullanıcılara etkin bir şekilde yansıtmaktadır. Fakat iç kesimlere doğru ilerledikçe Haliç'in birçok noktasında yapı yoğunluğunun fazla olduğu açık alan ve yeşil alanların azlığı dikkat çekmektedir. Yeşil alanların mekân içine oranlı bir şekilde dağılışı morfolojik açıdan mekânın oluşum değerini arttıracak gibi kullanıcılara da yarar sağlayacaktır. Pasif yeşil alanlar (belli bir fonksiyon içermeyen sadece ekolojik faydaları olan yeşil alanlar) kente önemli bir yarar sağlasa da aktif yeşil alanların kullanıcı faaliyetleri üzerindeki etkisinin daha yoğun olduğu bir ayrıcalık söz konusudur. Bu nedenle Haliç alt merkezlerinde özellikle iç kesimlerdeki futbol sahaları, rekreasyon alanları gibi aktif yeşil alan yoğunlukları arttırılmalıdır.

Peyzaj kavramını sadece yeşil alan potansiyeli ile ele almak eksik bir tasarım anlayışını ortaya koyar. Mikro ölçekte yolların geçişi kullanılan kent mobilyaları, sert zemin materyalleri, renk doku gibi etkenler estetik anlayışını güçlendirmekte ve kullanıcılarda beğeni oluşturmaktadır. Haliç bütünü içinde bütün bu özelliklerin elden geçirilmesi ve estetik bir bakış açısı ile yenilemeler yapılması gerekmektedir.

3.1.6 Morfoloji

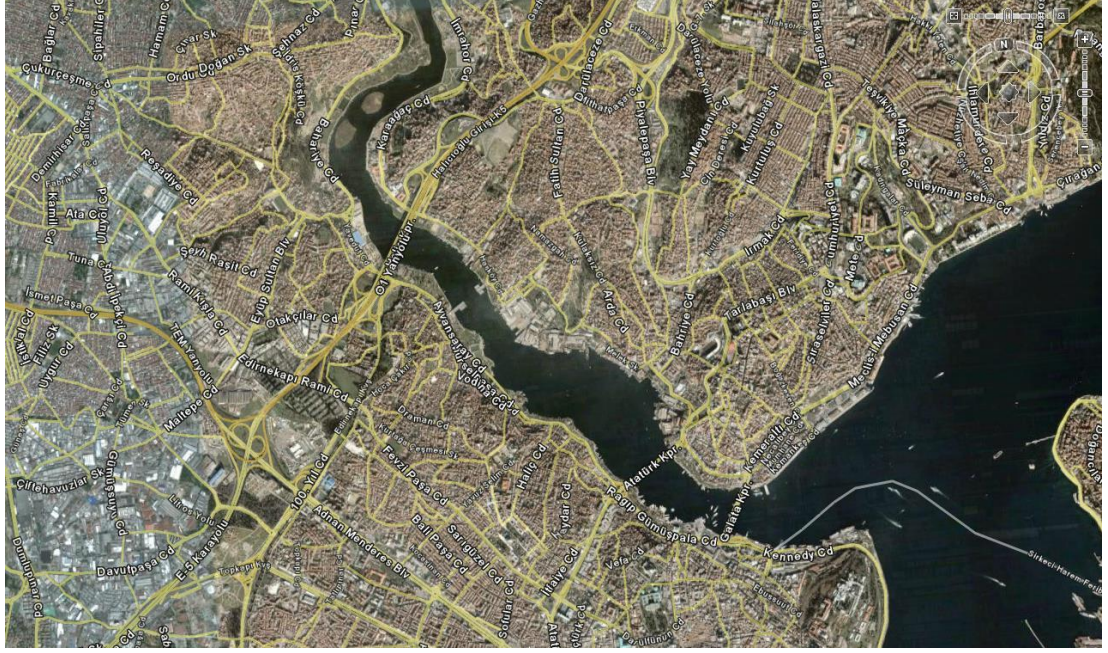
Morfolojik analizler; yol oranları karşılaştırması, yeşil alan karşılaştırması, yapısal yoğunluk karşılaştırması içeren analitik analizler ve hava fotoğrafları, planlar ve haritaları içeren görsel analizler sonucunda ortaya koyulabilir.

Haliç bütününe ait hava fotoğrafları görsel analizler sonucunda aşağıdaki veriler ortaya çıkmıştı:

- Yollar Haliç bütününde düzensiz bir şekilde parçalanmıştır. Yolların ortaya çıkış ve yoğun kullanılış şekli ana kent parçalarını birbirine bağlamaktır. Bu bağlamda; Haliç içinde en önemli yolun Okmeydanı ve Boğaziçi Köprüsü'nü Merter istikametine bağlayan Haliç üzerinden gene (Haliç köprüsü) İstanbul

çevre yoludur. İkinci en önemli yol ise; Aksaray ve Tepebaşı bağlantısını sağlayan Atatürk Bulvarı'dır. İki kıyı arasındaki bir diğer önemli bağlantı ise Karaköy ve Eminönü geçişlerini sağlayan Galata Köprüsü bağlantısıdır.

- Bölge içinde kıyı aksı devamlılık gösterse de bu bölgede yer alan kıyı ulaşım bağlantısı Haliç alt merkezlerinde yaşayan kullanıcılar için önemlidir. Haliç kıyısındaki devamlılık ulaşımı desteklemektedir.
- Alt merkezlere oluşan yol ağları parsellenmeye göre şekillenmiştir. Bazı alanlarda görülen düzensiz ulaşım ağları, ızgara sistemi özelliği gösteren parsellenme şekillerinin görüldüğü yerlerde net bir şekilde algılanmaktadır.
- Yeşil alanların Haliç bütünü içinde kullanıcı yoğunluğuna göre yetersiz kaldığı görülmektedir ve çok parçacıdır. Yeşil alanların devamlılık içinde olmaması kenti ekolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Açık ve yeşil alanlar daha çok kıyı boyunca yer yer kesintiye uğrasa dahi devamlılık göstermektedir. Eyüp'te yer alan mezarlık alanı bölge içine pasif bir yeşil alan oluşturmaktadır.
- Haliç içinde yapısal yoğunluk hemen hemen bütün alt merkezlerde etkindir. Belli başlı aktivitelerin olduğu ve işlev üstelenen özellikli yapılar daha çok kıyı boyunca yer almaktadırlar. Feshane, tersaneler, Sütlüce Kültür Merkezi gibi. Haliç alt merkezlerine bakıldığında, Fener-Balat,, Ayvansaray bölgelerinin olduğu yakada diğer alt merkezlere göre ızgara sisteminin varlığı daha çok göze çarpmaktadır.



Fotoğraf 3.1 Halic morfolojisinin incelendiği hava fotoğrafı (Google Earth)

3.2 FENER-BALAT BÖLGESİNİN KENTSEL TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.2.1 Fener-Balat Bölgesinin Karakteri

3.2.1.1 Doğal Özellikler

Bir alana karakter katan ve yapısal çevrenin özelliklerini belirleyen ana unsur, o yerin sahip olduğu doğal özelliklerdir. Çevre, alanın sahip olduğu doğal özellikler dahilinde gelişir. Fener-Balat Bölgesi'nin sahip olduğu fiziksel özellikler Halic yapısına bağlı olarak gelişmiştir. Bölgenin en çarpıcı özelliği arazi yapısından kaynaklanır. Eğimin kıyıdan yukarılara çıktıkça artması bölgenin yapısının kapalı bir özellik kazanmasını sağlamıştır. Fakat bölgede eğimin yarattığı tek etki bu değildir. Yerleşim dokusunun oluşumu, yapılaşma, yol bağlantıları vb. gibi olgular eğimin etkilediği şekilde oluşmuşlardır. Bu karakteristik özellik Halic bütününe bağlı olarak elde edilen bir özelliktir. Halic bütününde görülen bu formasyon Unkapanı'ndan tersanelere kadar yer yer hafifleyerek bu özelliği korumaktadır.

Topografik yapıya bağlı olarak gelişen yapılaşma Fener Bölgesi'nde ağırlıklı olarak kendini göstermiştir. Balat Bölgesi eğimin özelliklerini taşısa da zamanında çıkan yangınlar sonrasında ızgara sistem şeklinde yapılaşma yoluna gidilmiştir. Eğimin çok olduğu yerlerde sistemi bozmamak için yollar çok dik eğimlerle yada merdivenlerle

çözölmüştür. Alanın doğal özelliklerine göre edindiği karakter bölgeyi Haliç bütünüünün bir parçası olarak vurgulamaktadır.

Fener-Balat Bölgesi'nin Haliç kıyısında bulunması ile gelişen deniz ulaşımı bölgeye yüklenen karakterlerdendir. Kıyı çizgisinin eğimin başladığı noktaya dolayısı ile siluet çizgisine çok yakın olmasından dolayı kıyı sadece ulaşım ve rekreatif amaçla kullanılmaktadır.

Fener-Balat Bölgesi'nin doğal özellikleri ile edindiği karakter, Fener-Balat kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Doğal yapısı ile şekillenen mimari yapılaşma ve bu yapılaşma ile oluşan siluet ve algı Haliç içinde Fener-Balat Bölgelerini diğer alt merkezlerden ayıran bir kimliğe büründürmüştür.

Doğal özelliklerin bölgede ki fonksiyon dağılımı üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Ticaret fonksiyonları daha çok kıyıya yakın alanlarda yerlerini almışlardır. Eğimin etkisinin çok görülmemesi ve dışarıdan bölgeye gelen kullanıcıların erişimlerinin daha kolay olması nedeni ile bu alanların öncelikli olarak seçilmesi etkili olmuştur. Aynı şekilde devamlılığı olan ve kesintisiz olan sokak yapıları bu fonksiyonlar için tercih edilmiştir. Özellikle Fener Bölgesi'ni Balat Bölgesi'ne bağlayan, Balat çarşısına bağlanan Vodina caddesi bu fonksiyonu hem kıyıya yakınlığı hem devamlılığı ile en iyi örnek gösterilebilecek mekândır. Bu cadde kıyıya paralel özelliktedir. Aynı fonksiyon kıyı sınırını destekleyen cadde üzerinde de söz konusudur. Kıyı mekânı doğal özelliklere bağlı kalarak Fener Bölgesi'nin başlangıç noktasından, Balat Bölgesi'nin başlangıç noktasına kadar oldukça daralmaktadır. Bu iki nokta arası siluet çizgisinin kıyı çizgisine en yaklaştığını noktadır. Bu noktalar arasında kıyı mekânın daralması nedeni ile çift yönlü ulaşım aks ikiye ayrılmış, üzerinde tarihi yapılar bulunan bir yapı adası ile ikiye bölünmüş durumdadır.

Konut fonksiyonları daha çok bölgenin üst kısımlarında yoğunlaşmıştır. Konut alanlarından kıyıya, dolayısı ile çarşı merkezine ulaşım bağlantılarının çözümleri çok rahattır. Özellikle Balat Bölgesi'nde bulunan ızgara sistemi ile bağlantılar çok nettir. Fener Bölgesi'nde bağlantıların devamlılığı ve bu sayede kıyıya ulaşımın kesintisizliği sağlanmıştır.

Sonuç olarak; Fener-Balat Bölgesi'nin doğal özellikleri ve bu özelliklerin ögenin yapısal ve fonksiyonel oluşum üzerindeki etkileri, bölgenin karakterinin güçlenmesinde etkili olmuştur. Doğal özelliklere göre şekillenen fonksiyon dağılımları bölgenin ticari karakterinin önemini artmasını sağlamış, gene doğal

özelliklere göre şekillenen kıyı yapısı her geçişte kullanıcı algısı üzerinde etkisini güçlendirmiştir.

3.2.1.2 Mimari Özellikler

Hatırlanabilir alanlar; malzemeleri, yerel yaşamın örüntüleri gibi bir alanı diğerlerinden farklı kılan özellikleri ile insanlar tarafından beğenilen kentsel alanlardır. Fener-Balat Bölgesi'ni hatırlanabilir kılan, kendine özgü mimari özellikleri ve bu mimari özelliklerinin orijinal halini bugüne kadar korumuş olmasıdır. Fener-Balat Bölgesi bu özelliği ile Haliç bütünü içinde en etkin karakteristiği olan alandır.

Mimari özellikler;

-Yerel Bina tipleri (konut,çarşı)

-Yerel Malzemeler (ölçek,doku,renk)

Fener-Balat Bölgesi mimari bütünlüğü daha çok taş ve tuğla kagir yapılardan oluşmaktadır. Kat adetlerindeki oran silüette mimari dokunun homojen dağılımını ortaya koymaktadır. Sokak ve caddelerde yapıların bitişik nizam oluşu cephelerin sürekliliğini desteklemektedir. Gene cepheler üzerindeki çekmeler, söve detayları, pencereler ve giriş mekânları mimari yapıdaki uyumu ve devamlılığı vurgulamaktadır. Kıyı çizgisine yakın mekânlarda, kıyı aksı boyunca cepheler, konut alanlarında görüldüğü gibi bitişik nizam ve devamlıdır. Zemin katları çeşitli imalathaneler ve tamirhaneler olarak kullanılan bu yapılar görsel anlamda sağladıkları süreklilik ile kıyıya bir vurgu kazandırmaktadırlar. Fakat tercih edilen fonksiyonlar burada, alandaki potansiyelin en etkin şekilde kullanılması için yeterli değildir. Cephelerdeki süreklilik farklı fonksiyon önerileri ile desteklenirse kıyı aksı boyunca kullanıcı üzerindeki algı ve çekicilik artacaktır. Mimari özelliğe bağlı olarak getirilen fonksiyon üzerindeki öneriler bölgenin karakterinin üzerinde etkili olduğundan karakterin güçlenmesi açısından etkin olacaktır.

Fener ve Balat Bölgeleri tipolojik özellikler açısından büyük farklılıklar içermemektedirler. Mimari karakteristik özellikler iki bölgede de korunmuştur. Kentsel doku olarak iki bölgeyi birbirinden ayıran özellikler de aynı şekilde korunmuştur. Özellikle Balat semtinde yaşanan büyük yangınlar sonucunda oluşturulan ızgara kent dokusu halen korunmaktadır. Fener semtinde aynı doku Fener semt sınırlarının başlangıç bölgesinde karşımıza çıkmakta ve bu bölgede özgün halini korumaktadır.



Fotoğraf 3.2 Fener-Balat Bölgesi mimari görüntümler

Sonuç olarak; Fener-Balat Bölgesi mimari özellikleri açısından Haliç içinde kendine özgün bir karakter edinmiştir. Yapıların köhneleşmesine ve çöküntü alanlarına rağmen bu karakterini ısrarla koruyan bölge şu an için bir çok restorasyon ve yenileme projesi altındadır.

3.2.1.3 Siluet

Siluetin karakteri; çatı biçimleri, binaların kütlesi ve yüksekliklerinden oluşur. Bölgede imar planına uygun olarak yapılacak olan yeni tasarımların, bölgede belirgin siluet yaratacak veya mevcut silueti bozmayacak şekilde olması gerekmektedir.

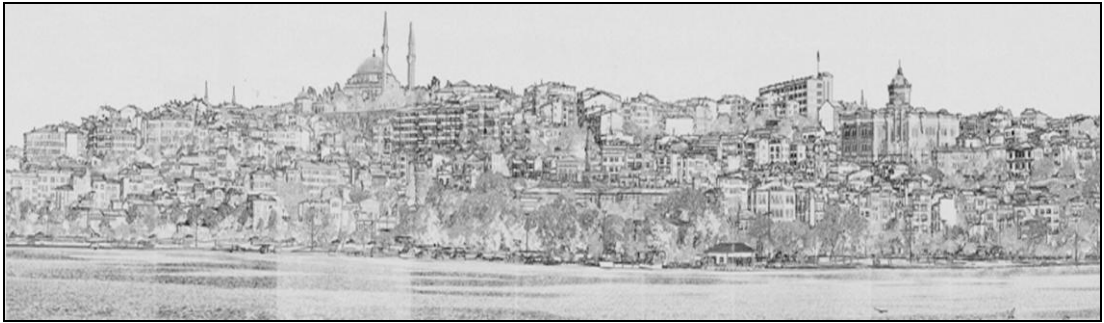
Fiziksel yapı aynı zamanda yerleşmelerin sınırlarının oluşumu içinde temel oluşturur. Bir bölgenin fiziksel sınırları belirlenirken topografik, iklimsel, jeolojik özellikleri göz önüne alınır. Topografik özelliklere eklenen yapısal özellikler yapılaşmadaki kat yükseklikleri, cephelerin özellikleri siluetin oluşmasında ve görsel sınırın belirlenmesinde etkilidir.

Haliç'in topografik yapısını Haliç kıyı şeridi, tepeler ve sırtlar, yamaçlar ve teraslar oluşturmaktadır. Haliç'in fiziksel yapısının en belirgin ve özellikle biçimleniş ve siluet açısından en önemli öğeleri tepeleridir. İstanbul siluetini yedi noktada vurgulayan bu tepeler, gerçekte vadilerle ayrılmış bir sırt elemanının yüksek noktaları durumundadır. Bu tepeler gerçekte, buldukları fondan ayrılan, belirgin tepeler olmaktan çok, o fonun yüksek kesimleri veya bir sırt elemanının vadilerle ayrılıp belirginlik kazandırılmış noktaları olmaktadır.

Fener-Balat Bölgesi'nin siluet çizgisine bakıldığında yapıların yüksekliğinin bölge içindeki oranlı dağılışı sayesinde devamlılığı olan bir yapı bütünlüğü algılanmaktadır. Bölgede evlerin birbirine yakınlığı da algılama açısından daha kesin sınırların oluşumunu sağlamaktadır. Fener yada Balat'ta mimari açıdan özelliği olan konutların her biri farklı özelliklere sahiptir. Ancak, konutlar yol boyunca bir devamlılık gösterdiği için, bir birim olarak algılanırlar ve Fener evi veya Balat evi şeklinde bulunduğu bölgeye kimlik veren bir özellik haline gelmektedir. Siluetin sağladığı süreklilik Haliç bütününde kendini göstermektedir. Fener-Balat Bölgesi'ne kimlik kazandıran bu devamlılık, bütünlük yer yer bazı tarihi yapılarla kırılmaktadır. Bu kırılma devamlılığı kesmemekte aksi olarak sürekliliğin getirebileceği monotonluğu farklı bir form ve malzeme değişikliği ile kırmaktadır. Fener Rum Erkek Lisesi, Yavuz Sultan Selim Camii siluet içinde yer alan kırılma noktaları olarak sayılabilmektedir. Siluet üzerindeki etkileri, bütün içinde bu yapılara bölgeyi kuşatan çatılar özelliği yüklemektedir. Silueti içinde görüntüyü ve devamlılığı olumsuz olarak etkileyen yapılar da mevcuttur. Fatih İmam Hatip Lisesi, İsmailağa Kuran kursu gibi yapılar gerek kütleli, gerek kat yükseklikleri farklılıkları gerek malzeme özelliğindeki farklılıkları ile siluet üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedirler.



Fotoğraf 3.3 Fener-Balat Siluet (BİMTAŞ, 2007)



Şekil 3.1 Fener-Balat Siluet

Sonuç olarak, Fener-Balat Bölgesi'nin silueti yapısal özelliklerini güçlü bir şekilde vurgulayan devamlılık özelliği ile bölgenin karakterini güçlendirmektedir. Bölge içinde bunu etkileyebilen olumsuz yapılaşmalar olsa dahi, bu etki ortadan kaybolmamıştır ve Fener-Balat Bölgesi Haliç bütünü içinde bu karakteri ile sayılı alt bölgelerden birini oluşturmaktadır.

3.2.2 Fener-Balat Bölgesinin Süreklilik ve Kapalılığı

3.2.2.1 Kapalılık Sağlayan “Sokak Yapısı”

Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan, duvarla çevrili alan olarak tanımlanan avlu yapısı, alanların açıkça tanımlanması ve çevrelenmesini sağlayarak mekân hissi yaratır, mahremiyet ve güvenlik duygusunu artırır. Haliç yerleşimin doğal yapısından kaynaklanan bir kapalılık özelliği vardır. Bu kapalılık değerlendirildiğinde doğal sınırların anlamlılığı artmaktadır.

Fener-Balat yerleşim bölgesine bakıldığında kapalılık etkisi sokakların yapısında görülmektedir. Bölgede yapılar bitişik nizam şeklindedir ve parsel içinde ön bahçesi olmaksızın konumlandırılmıştır. Sokak yapısı sadece his olarak belirli ölçüde kapalılık algısı yaratmaktadır.

Sonuç olarak Fener-Balat Bölgesi kapalılık açısından incelendiğinde, sokak yapısından cephelerin devamlılığından ve cephelerin yolun bittiği noktadan başlamasından kaynaklanan sebeplere kapalılık algısını ortaya koyduğu söylenebilir. Tam bir kapalılıktan söz ettirebilecek bir avlu yapısı ile karşılaşmamaktadır. Yapıların parsel üzerinde şekillenmesi ile parsellerin iç bölgelerinde boş alanlar, sınırlandırılmış açık alanları oluştursalar da, bu alanlar sadece bölgede oturan konut kullanıcılarına etki etmektedir. Dışarıdan bölgeye gelen kullanıcılar bu kapalılığı hissetmemekte, algılamamaktadır.

3.2.2.2 Süreklilik Sağlayan “Cepheler”

Bölgede bulunan yapıların cepheleri, sokak dokusunu tanımlamakta ve desteklemektedir. Yapı cephelerinde genelde sadelik ön planda iken cephelerde uygun oranların ve benzer malzemelerin kullanımı ile bölgede süreklilik sağlanmaktadır. Yapıların nerdeyse tamamında kullanılan yapı malzemesi ve tekniği dönemlerine göre ayırdır.



Fotoğraf 3.4 Fener-Balat Bölgesi süreklilik sağlayan cepheler

Fener-Balat Bölgesi cephelerdeki pencere ve giriş yapısı, çekme mesafeleri yapıların benzerlikleri ile süreklilik göstermektedir.

Sonuç olarak, yapıların fiziksel özellikleri tüm cepheler boyunca benzer özelliklerle tekrarlanmaktadır. Bölge genelinde cephelerdeki süreklilik silüet üzerinde de görülmektedir. Süreklilik bölgedeki uyumun korunmasında, buda karakterin güçlenmesinde etkilidir.

3.2.3 Fener-Balat Bölgesinin Kamusal Alan Kalitesi

Kamusal alan, şehrin özel bir ödeme yapılmaksızın kullanılan kısımlarıdır. Bu alanlar; meydan, park, sokak gibi çeşitli kullanımlara hizmet etmekte ve bölge karakterinin oluşmasını sağlamaktadırlar.

"Kamusal Alan Kalitesi", bölgenin canlı, ilginç ve hatırlanabilir bir hale gelmesine yardımcı olur. Kaliteli bir kamusal mekânın kullanıcılarına karşı hem estetik hem fonksiyonel anlamda bir etkisi olması gerekir. Sahip olduğu karakteri ve üstlendiği fonksiyonu en iyi şekilde yerine getiren mekân bu kaliteye ulaşmış sayılır. Aydınlatma elemanı, çöp kutusu, döşeme ve kent mobilyaları gibi kent peyzajının tüm elemanları bölge kimliğinin oluşumuna etkilidir. "Kamusal Alan Kalitesi" tüm bu elemanların tek tek ve birbiri ile oluşturacakları kompozisyonların çekici ve başarılı alanlar yaratmasıyla ilişkilidir.

Fener-Balat Bölgesi'nde kullanılacak olan tüm kent mobilyalarının, bakım ihtiyacını minimumda tutan, vandalizmi önleyen ve kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veren tasarımlar olmasına dikkat edilmelidir.

3.2.3.1 Malzemeler ve Yüzey

Fener-Balat Bölgesi'nin orijinal sokak dokusu korunmalı ve mümkün olduğunca yaya ağırlıklı düzenlenmeler yapılmalıdır. Ancak bölgenin hasar görmüş ve birbirinden kopuk bir şekilde düzenlenmiş olan döşemeleri, bölgenin karakterini vurgulayacak özellikte değildir. Bu kopukluk, döşemelerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve mekân hiyerarşisine göre belli malzeme standartların getirilmesiyle giderilebilir. Yollarda kullanılan yerel malzeme arnavut kaldırımı granit küp taş döşemedir. Fakat mekân hiyerarşisini güçlendirmek amacıyla, farklı özellikteki malzemelerin kullanımını sağlamak ve bu sayede çeşitliliği arttırmak amacı yerinde olacaktır.

Bölgede yapılacak yeni tasarımlarda döşemeler, çekici tasarım elemanları olarak mekânlar ve mekânlar arasındaki bağlantıları sağlamada kullanılmalıdır. Bölgedeki mekân çeşitliliği, doku ve renk değişimi gibi malzeme özelliklerinin değişimiyle vurgulanabilir.

Ana ve tali yollarda kullanılan farklı döşeme çeşitleriyle yol hiyerarşisinin insanlar tarafından algılanabilirliği arttırılmalıdır.

Döşemeler; yaya yolları, servis araçlarının geçişine izin verecek şekilde tasarlanmalıdır. Döşeme genişlikleri ise yol genişlikleri ilişkilendirilmelidir.

Bina cephelerinde kullanılan renk ve doku orijinal dokuyu bozmamalı birbiri ile uyum içinde olmalıdır. Gerek sövelerde, gerek payandalarda, genel olarak cephelere bütünlük içinde farklılık katan süslemeler, yüzeyi çekici hale getirmekte, ve doku ayrımı ile ilgiyi çekmektedir.

3.2.3.2 Kent Mobilyaları

Fener-Balat Bölgesi'nde kamu alanı niteliği taşıyan en geniş alan kıyı mekânıdır. Kıyı kesiminde toplu halde hareket daha etkin olarak kendini gösterdiğinden bu mekânda kent mobilyalarının daha etkili ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde kullanılması gerekmektedir. Konut alanları içerisine doğru ilerlendiğinde yer yer açık mekânlara rastlanmaktadır. Fakat iç kesimlerde kamusal alan olarak nitelendirilebilecek alanlar cadde ve sokak ağırlıklıdır. Bu mekânlarda oturma ve dinlenmeye imkan verecek mobilyalardan ziyade aydınlatma elemanlarının önemi daha fazladır. Fakat mekânın engel teşkil etmediği ölçüde kent mobilyalarını kullanarak yer yer sokaklar ve caddeler üzerinde hareketi yavaşlatacak mekânlar

yaratmak kamusal alan kullanımını daha etkin kılar ve mekânın yaşanmasına olanak sağlar.

Kent mobilyaları, mekânı tanımlama veya yaya hareketlerine yön verme amaçlı kullanılabilir. Fener-Balat Bölgesi'nin karakterini yansıtan kent mobilyaları üretilebilir. Bölge karakterine uygun yapılan tasarımlar, yerel özelliklere uygun şekilde konumlandırılmalıdır. Engelli insanların, kent mobilyaları arasında ve etrafında kolayca hareket edebilecekleri yeterli açıklıklar bırakılarak, güvenli mekânlar yaratılmalıdır.

Aydınlatma, mekânın algılanmasına yardımcı olurken güvenliğin sürdürülebilirliğini sağlar ve bölgenin karakterini kuvvetlendirir. Bölgede yapılacak aydınlatma tasarımı, gün içerisindeki hareketli saatlerden sonra gece güvenlik sağlayacak şekilde olmalıdır. Bölgedeki aydınlatma elemanlarının yeterli sayıda, diğer kent mobilyalarıyla ve bölge karakteriyle uyumlu olması sağlanmalı, güvenliği sağlayacak ışık derecesi ayarlanmalıdır.

3.2.4 Fener-Balat Bölgesinin Hareket Kolaylığı

İnsanların bölge içerisinde güvenli bir şekilde hareket etmesi, o bölgenin 'hareket kolaylığı' açısından başarılı olup olmadığının bir göstergesidir. Fener-Balat Bölgesi'nin bütünlük arz eden ve genelde dar olan tarihi sokak dokusunun yaya ve araç trafiğine aynı anda açık olmasına karşın ciddi sorunlar yaşanmamaktadır. Fakat bölgede otopark olmaması araçların yollar üzerinde gelişi güzel park edilmesine neden olmaktadır. Gene bölgede kamusal alan kullanımı olarak kıyı şeridinden bağımsız olarak iç bölgelerde yapı adaları aralarında bu bölgeye hitap edecek yeşil alan dinlenme alanı ve çocuk oyun alanları gibi fonksiyonlar olmadığından çocuklar araç trafiğinin olduğu yollarda zaman geçirmektedirler. Bu nedenle, bölge içinde bazı fonksiyonlar geliştirilmelidir.

Bölge, Eminönü-Eyüp kıyı hattı üzerinde bulunan bir alt merkez konumunda olduğundan ulaşımı çok kolaydır. Fener semtinin başlangıcında, kıyı boyunca çift yönlü olan trafik akışı ikiye bölünmektedir. Bu ikiye bölünme araç geçişinde büyük bir sorun teşkil etmese de yayaların hareket kolaylığını etkilemektedir. Bu ulaşım hattındaki ikiye bölünme Fener semtinin bittiği noktada tekrar birleşmektedir. Yaya hareketinin kolaylığı ve akışın devamlılığı için bu etkinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yaya hareketinin devamlılığını etkileyen bu bölünme konut bölgelerinde yaşayan kullanıcıların kıyıya erişimini de etkilemektedir. Bu

kopukluğun giderilmesi için bu gidiş geliş yönlerinin bir araya getirilip devamlılığın tek bir hat üzerinden sağlanması gerekmektedir. Yolun ikiye ayrıldığı ve kıyıya cephesi olan yapıların önünden geçen hattın yayalaştırılması ile kıyı mekânına bağlanmadan önce kullanıcılara bir geçiş mekânı bırakılmış olur. Bu bölgenin yayalaştırılması aynı zamanda bölgeye kıyı mekânı için gelmiş kullanıcıların bölgenin üst bölgelerine yönlendirilmelerini sağlayacaktır.



Harita 3.2 Fener Bölgesi yolun ayrımını gösteren plan (Çelikzincir, 2006)

Bir kentin binalarının, sokak ve alanlarının kalitesi toplumdaki bütün grupların yaşam kalitesini etkiler. Bundan dolayı, herhangi bir tasarım, engelli kullanıcıların, çocuklu ailelerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına duyarlı olmalıdır. Bölgede yapılacak yeni tasarımların başarılı ve sürdürülebilir olması, o mekânın bütün kullanıcılar için güvenli ve erişilebilir olmasına bağlıdır.

Fener-Balat Bölgesi'ndeki eğimli alanlarda genelde rampalar kullanılmakta, çok dik yokuşlarda merdiven çözümlerine gidilmektedir. Görsel analizler sonucunda mevcut yapılarının çoğunda, eğimlerin çocukların ve engelli insanların ulaşımına uygun olduğu saptanmıştır. Gerekli olan yerlerde, eğim yüzdelerinin engelli, yaşlı ve çocuklu insanlar için en uygun seviyeye getirilmesinde özel tasarımlar yapılmalıdır. Merdivenli alanlarda engelli kullanıcılar için rampa şeklinde uygun alternatif geçişler sağlanmalı, sokak genişliğine göre kaldırım genişlikleri ayarlanmalıdır.

Sonuç olarak, Fener-Balat Bölgesi hareket kolaylığı ve erişilebilirlik açısından değerlendirildiğinde bölgeye ulaşımın çok kolay olmasına karşın bölgede var olan otopark sorunu hareket kolaylığını engellemektedir. Yaya ulaşımında ise kıyı mekânı olarak büyük bir potansiyel barındırmasına rağmen kullanıcıların konut alanlarından kıyı mekânına erişebilirliği rahat bir şekilde sağlanamamaktadır.

3.2.5 Fener-Balat Bölgesinin Okunabilirliği

Yönlendirme ve bilgilendirme tabelaları ve merkezi noktalar, alanlar arasında görsel bağlantıların kurulmasını sağlar. Ana akslar ve tabelalar, insanların yollarını bulmalarını sağladığı gibi mekân duygusunu da kuvvetlendirmektedir. Bu tabelalar, bölgeye ilk kez gelen insanların ziyaret ettikleri yerleri algılamalarını ve bu yerlerden keyif almalarını sağlar. Tabelaların kalitesi, bölgenin kimliğini ve okunabilirliğini arttırmaktadır.

Yaya işaretlerinin tasarım ve organizasyonu, bütüncül ve kullanışlı şehir merkezi için gerekli bir unsurdur. Turistler ve şehirde oturanlar yaya işaretlerini, yollarını bulmada kullanırlar. Yerli halk için işaretler, hatırlatma olarak hizmet ederken ziyaretçiler için ise yönlendirmeyi, yön ile ilgili bilgilendirmeyi ve seçilmiş yol boyunca bilgilerin güncellenmesini sağlar.

İnsanlar, yol bulmada içgüdüsel olarak bildikleri referans noktalarına güvenebilmelidirler. İşaretlerin, referans noktalarını vurgulayacak ve bölgenin okunabilirliğine yardımcı olacak şekilde yerleştirilmesine dikkat edilmelidir.

Bölge okunabilirlik kriteri açısından incelendiğinde akla Kevin Lynch'in kavramları gelmektedir. Bu kavramlar çerçevesinde bölgeye bakıldığında odakların silüette algılanan Rum Erkek Lisesi Yavuz Sultan Selim camii Kıyıda İse Kilise Ve karakolun olduğu görülmektedir. Bu yapılar bölge içinde kendini en çok gösteren ve dikkat çeken yapılardır. Bölgenin görsel sınırları Fener Semt'inin başladığı noktada yani ulaşım hattının ikiye bölündüğü noktada başlamaktadır. Bu ikiye bölünme geçiş amaçlı yada yerinde kullanım amaçlı burada bulunan kullanıcıların algısı üzerinde etkili olduğu için başlangıç noktası olarak burası ön plana çıkmıştır. Görsel anlamda bitiş noktası ise Ayvansaray semtine bağlanan köprüdür. Belirli bir kütleye sahip olduğu için bu noktada da kullanıcıların dikkati çekilmektedir. Bölgedeki düğüm noktaları ise ulaşımın en yoğun olduğu kıyı hattı ve ticaret fonksiyonunun geliştiği Vodina Caddesi üzerinde ki Balat semtine bağlantı noktasıdır. Bölgenin sınırları çok belirgin bir şekilde ortadadır. Kıyı da kıyı çizgisi sınırı belirlerken, konut alanlarının

yer aldığı bölgelerde ise sınır doğal olarak yüksekliğin en üst noktasında sınırlanmıştır. Bölge kullanıcıların algıları doğal verilerin yönlendirdiği şekilde gelişecektir. Fener-Balat çalışma alanını bölgeler kriterine göre değerlendirilecek olursa alan üç bölgede incelenebilir. Bunlardan ilki tam anlamı ile kamu kullanımının yer aldığı kıyı mekânı, diğeri konut alanları ile kıyı mekânı arasındaki geçişi sağlayan ara mekân; bu ara mekân içeriğinde ticaret fonksiyonlarını da barındırmaktadır. Üçüncü bölge ise eğimin üst noktalarını kaplayan konut alanlarıdır. Sonuç olarak Fener-Balat bölgesi okunabilirlik ilkesi ve Kevin Lynch kriterlerine göre değerlendirildiğinde belirli bir açıklığa sahiptir. Okunabilirlik açısından eksik kalan noktaların kriterlere bağlı kalınarak giderilmesi bölgedeki kamusal kullanımı kuvvetlendirecektir.

3.2.6 Fener-Balat Bölgesinin Çeşitliliği

Fener-Balat Bölgesi'nde görülen mekânsal çeşitlilik, yapısal ve işlevsel çeşitliliğinin korunmasıyla devam ettirilmelidir. Bölgede bulunan 'tescilli yapıların restorasyon temel ilkelerine göre orijinaline uygun olarak restorasyonu ve iyileştirmesi yapılarak bölgedeki yapısal çeşitlilik korunmalı, bu yapılara yapısal özellikleriyle uyumlu fonksiyonlar verilerek her kesimden insanın bir arada ilişki içinde bulunmasını sağlayacak işlevsel çeşitlilik sağlanmalıdır.

Bölgede, ticari kullanımlarının yanında barındırdığı tarihi değerler bakımından mimari özellikleri ortaya çıkartılıp yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından tanınması, bölgeye turizm fonksiyonu getirilerek sağlanabilir. Bölgeden taşınan atölyelerde üretilen malzemelerin satılacağı mekânlar ve bu sanatların öğretileceği kurslarla kullanım çeşitliliği arttırılmalıdır. İmar planına uygun olarak yeni yapılacak tasarımlarda bölgedeki özgün mekânsal çeşitlilik esas alınmalı ve yerel malzeme çeşitliliği kullanılmalıdır.

Sonuç olarak, bölgede çeşitliliğin en temel kaynağı alanda yer alan yapıların benzerlik ve devamlılık ilkelerinin güçlendiren özelliklerinin alan içinde anıtsal nitelikli tescilli yapılarla kırılmasıdır. Fener-Balat Bölgesi'nde özellikle konut amaçlı kullanılan yapılar benzer tarz yapı ve doku ile benzerlik gösterirken yer yer konumlanan tescilli anıtsal nitelikli yapılar gerek kütleli gerek form gerek malzeme farklılıkları ile mekânda çeşitlilik yaratmaktadır.

3.2.7 Fener-Balat Bölgesinin Peyzaj Özellikleri

Peyzaj kavramı taşıdığı anlamı ile bölgeye estetik anlamda bir değer katarak bölgede yaşayan ve bölgeye gelen kullanıcılarda bir etki yaratmayı amaçlamaktadır. Peyzaj mesleki açıdan tanımlananın aksine sadece bitkisel materyal ve ekolojik değerlerin araştırılması ve devamlılığının sağlanması üzerine kurulmuş bir kavram değildir. Manzara anlamına gelen bu kavram aynı zamanda, bakılan çerçeve içindeki her türlü detayı kapsamaktadır. Kullanılan canlı materyallerden, her türlü tekstür, döşeme, mekâna boyut kazandıran öğeler ve bunların mekân içindeki organizasyonu ile ilgilenen bu birim, mekân içindeki estetiğin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Her türlü öğenin mekân içinde birbiri ile uyumu iyi bir görsellik yarattığından, peyzajı olumlu yönde etkilemektedir.

Fener-Balat Bölgesi özellikleri ve kendine özgün koruduğu mimarisi ile kentsel peyzaja önemli bir katkı sağlamaktadır. Bölgenin silueti, devamlılık gösteren yapısı ile kullanıcı üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır. Bölgenin mimari özellikleri ve dokusu yakın çerçeveden bakıldığında aynı etkisini sürdürmektedir. Fakat bu etki sadece mimari yapıların varlığı ile sağlanmaktadır. Mekân içinde açık alanların yeşil alan olarak değerlendirilmesi, bitkisel materyallerle oluşturulan bu mekânlarda yapısal malzemelerin de kullanılması ile monotonluğun kırılması ve çeşitliliğin artırılması sağlanabilir. Mekânları, üstlendikleri fonksiyona göre şekillendirilen bir peyzaj anlayışı mekânda vurguyu arttıracaktır. Kentsel peyzaj düzenlemelerinde bitkisel tasarım yapılırken mevcut dokuya göre hareket edilmelidir. Bitkisel tasarımda canlı materyal ile yaratılan mekânlarda belirli bir form yakalamak söz konusudur. Bu noktada tasarım çizgileri yapıların çizgileri baz alınarak ortaya çıkar. Fener-Balat Bölgesi'nde yapılaşmanın hakim olduğu bölgelerde yapıların yoğun olması nedeni ile bitkisel materyalin kullanımında serbestlik yoktur. Bu nedenle burada sert zemin, döşeme farklılıkları ile ortaya çıkan ve bitkisel materyal ile birleşen bir peyzaj anlayışı getirilmesi söz konusu olacaktır.

Bölgenin kıyı mekânı peyzaj açısından değerlendirildiğinde; öncelikli olarak kıyı mekânının taşıdığı potansiyel ve deniz faktörünün sağladığı avantaj ile yapısına özgü bir peyzaj oluşturduğunu söylemek doğru olur. Bölgede bulunan kıyı mekânı büyük oranda yeşil doku ile kaplı olduğundan kent içindeki bu yeşil dokuya verilecek işlev üzerine bir peyzaj düzenlemesi yapmak yerinde olacaktır. Kıyı mekânı şu anda kullanıcılar için dinlenme gezme spor yapma gibi etkinliklerin sağlanabileceği bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu fonksiyona göre buraya getirilebilecek peyzaj anlayışı

bitkisel materyal kullanarak kıyıda ilgi çekici mekânlar yaratmak olabilir. Denize sıfır noktasında olması nedeni ile tüm kıyı mekânı boyunca aynı kot üzerinde devam eden bu aks yer yer yapay tepeler ile boyutlandırılırsa, kullanıcılar üzerindeki monotonluk kırılmış olur ve mekânda bir canlılık yaratılmış olur. Mekânda sağlanması istenilen canlılık için sadece oluşturulan mekânlar ve yapay tepeler döşeme farklılıkları ilgi çekici öğeler yeterli olmayacaktır. Kullanıcıların mekânı tekrar tekrar kullanmaları amaçlanıyorsa, mekân içerisinde getirilebilecek küçük fonksiyon önerileri bunu bir oranda sağlayabilir. Bu fonksiyonlar, kıyı kullanımının artmasında etkili olacaktır. Bu fonksiyonlar için söylenebilecek öneriler;

- Seyyar tiyatro
- Kadın geliştirme merkezlerinde yapılanların küçük satış birimlerinde sergilenmesi
- Oyun alanları (çocuk oyun alanları, satranç döşemeleri)
- Balık tutma iskeleleri
- Mobil kafe alanları
- Spor alanlarında içinde müsabakalar düzenlenmesi

Alan içinde getirilebilecek fonksiyonlar, bölgenin sosyal yapısı dikkate alınarak geliştirilmelidir. Aksi takdirde istenilen sonuçtan çok uzak kalınmış olur. Bazı fonksiyonların gelişmesinde gerekli olan finansal destek semtlerin bağlı olduğu ilçe belediyelerinden talep edilebilir.

Peyzajın en iyi şekilde ortaya konuşu estetik fonksiyonel ve ekolojik olarak olumlu sonuçlar verecek şekilde ortaya konulmasına bağlıdır. Yukarıda söz edilen fonksiyon önerileri peyzaj tasarımında fonksiyonelliğin yakalanması açısından önemlidir.

3.2.8 Fener-Balat Bölgesinin Morfolojik Özellikleri

Teorik bölümde yapılan morfolojik analiz değerlendirmelerinde kent dokusunun belirli analizler sonucunda ortaya çıktığı ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Fener-Balat Bölgesi görsel analizler içerisinde değerlendirildiğinde ve yeni kent planları ve Pervetitch haritaları karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır;

- Bölgede oluşturulmuş olan ızgara sistem şeklinde bölünmüş parseller özgünlüğünü korumuştur.
- Yapılaşma kıyı şeridinden başlayarak üst kotlara doğru çıkmıştır. Yapı yoğunluğu zaman içinde kıyı aksının tersi yönünde gelişim göstermiştir.

- Bölgede yeşil alan dağılımı düzensiz hale gelmiş ve yapı yoğunluğu artmıştır.
- Açık alanların varlığının yeterli olmaması nedeni ile yapısal alanlar ve açık alanlar arasında denge etkili bir denge algılanmamaktadır.
- Kıyı şeridi devamlılığını korumuştur. Ve yapı yoğunluğu görülmemektedir.
- Yeşil aksın devamlılığı kıyı şeridi boyunca algılansa da, ulaşım belirli noktalarda kesintiye uğramaktadır.
- Tarihi niteliği olan dini yapıların çoğu mevcudiyetini korumuştur.
- Bölgenin sınırları topografik özellikler ve kıyı şeridi ile sağlandığı gibi görülen planda yollarda sınırlayıcı eleman etkisi oluşturmaktadır. Yeni planlarda yolların sınırlayıcılığı görüldüğü gibi bu etki eski plan üzerinde de görülmektedir.
- Kıyıda tepelere çıkılırken eğimin etkisinin görünmesine rağmen eğime dik yolların inşasından kaçınılmamıştır, bu özellik eski planlarda da görülmektedir.
- Yol ağı bölge içinde parça parça da olsa bütünlük göstermektedir. Konut alanlarının kıyıya bağlantısını sağlayan belirli başlı akslar olmasa da, bazı ana aksların kullanım yoğunluğu dikkati çekmektedir. Eski planda bu akslar daha pasif görünse de zaman içinde yapılaşmanın artması bu aksların desteklenmesini sağlamıştır.



Harita 3.3 Fener-Balat Bölgesi Kentsel doku-Pervetitch Haritası (BİMTAŞ, 2007)



Harita 3.4 Fener-Balat Bölgesi Kentsel doku (Google Earth)

3.3 HALIÇ BÜTÜNÜNÜN GESTALT KURAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Figür arka plan ilişkisi

Haliç bütünü Gestalt kuramının figür arka plan ilişkisi ilkesi doğrultusunda değerlendirildiğinde, en kolay değerlendirmeyi İstanbul'u arka plan Haliç'i ise bu metropol içinde bir figür olarak düşünerek yapmak mümkün olur. Haliç gerek kültürel, gerek yapısal özellikleri ile bütün içinde bir farklılık göstermektedir bu zıtlık Haliç'in bütün içindeki yerini keskin bir şekilde ortaya koymaktadır. Değerlendirme kullanıcıların algılayabildiği boyutlarda yapıldığında Haliç'i diğer kent parçalarından ayıran en önemli özelliğinin doğal yapısı olduğu görülür. Haliç kıyı mekânında bulunulduğunda kullanıcıların ilk algıladıkları mekânın kapalılığı ve topografik özellikleri ile ortaya çıkan bir devamlılığı olduğudur. Bu değerlendirmeler mekânın okunabilirliğini arttırmaktadır.

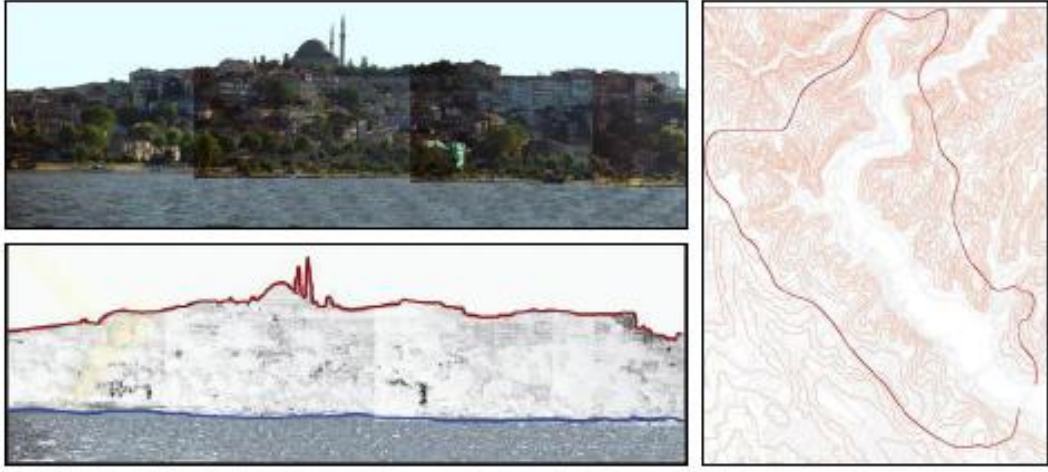
Görsel anlamda bütün olarak etki etme koşulu, parçaların birbirine benzerliğinde konum olarak yakınlığında kapalı formlar ve grup oluşturmasında, ortak bir yönde hareket etmesinde, formların yinelenmelerinde oluşan etki ile sağlanır. Haliç'e ait hava fotoğrafı incelendiğinde, algısal olarak kapalı bir alan görülmektedir. Kıyıların oluşturduğu ve sınırladığı bir alan oluşmaktadır. Haliç incelendiğinde, algısal olarak kapalı bir alan görülmektedir (MSGSÜ, 2006-07)



Fotoğraf 3.5 Biçimsel yaklaşımın kapalılık ilkesine göre Haliç (Önem,Kılıçarslan, 2005)

Topografyayı oluşturan tepe, vadi, su alanları gibi elemanlar tek tek düşünüldüklerinde, bölgeleri ayırarak alt sınırlar oluşturdukları; ama bir bütün içinde ele alındıklarında, devamlılık oluşturarak bir bölge için sınır oluşturdukları görülür.

Haliç bölgesini inceleyecek olursak, tepelerin üst kotta devamlılık sağlayarak topografik anlamda bir sınır oluşturduğu söylenebilir.” Çevresel imaj sisteminin bir ögesi olan yollar, insanları yönlendirirken aynı zamanda sınırlayıcı bir eleman olarak da rol oynarlar. Yolların devamlılık göstermesi bir sınırın algılanmasını sağlamaktadır. Kara sınırını yollar belirlerken, deniz sınırını oluşturan kıyıları ise yollar gibi devamlılık etkisi yaratır. Kıyıların bağlayıcı öğeler olmakla birlikte, ayırıcı etkileri de vardır. Haliç silüetine bakıldığında topografyaya bağlı olarak en üst noktada yer alan devamlılık gösteren objeler bir çizgi olarak algılanır. (Önem ve Kılıçarslan, 2005).



Fotoğraf 3.6 Biçimsel yaklaşımın devamlılık ilkesine göre Haliç (Önem, Kılıçarslan, 2005)

Devamlılık ilkesinde, süreklilik gösteren cisimler bir alanı çevrelerse genellikle ayrı bir birim olarak algılanırlar. Topografik özelliklerine dayanarak tepe noktalarından geçen bir topografik sınır oluşturulmuştur. Tepe noktalarının devamlılığı algısal olarak birleştirildiğinde bu sınır oluşmaktadır. Haliç silüetine bakıldığında da topografyaya bağlı olarak en üst noktada yer alan devamlılık gösteren objeler bir çizgi olarak algılanır.

Denge

Haliç bölgesi plan üzerinden incelendiğinde, morfolojik açıdan her bir alt merkezin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Yapı yoğunlukları, yol bağlantıları, yeşil alanlar bütün içinde heterojen bir dağılım göstermektedirler. Özellikle fonksiyon dağılımlarında denge arka planda kalmıştır. Fakat Haliç'in birçok alt

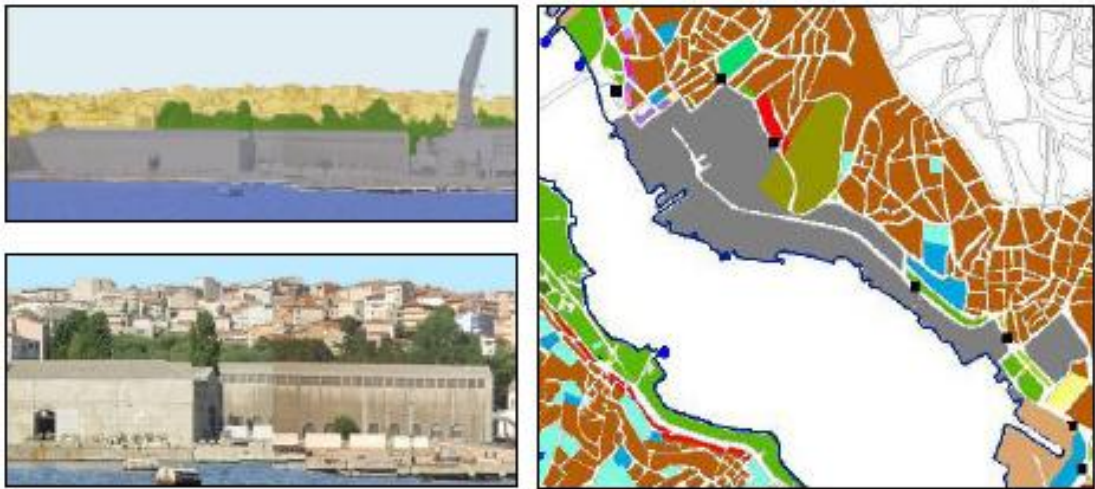
merkezden oluştuğu ve her bir alt merkezin kendi karakterini oluşturduğu düşünülürse bu dağılımın yerinde olduğu düşünülebilir.

Haliç içinde denge, kullanıcı gözü ile değerlendirildiğinde, insan ölçeğinde dengenin var olduğu görülür. Kat adetlerindeki ve mimari özelliklerdeki uyum silüette görülen süreklilik ve devamlılık bu yargıyı güçlendirmektedir. Bazı yapıların farklılığı çeşitliliği arttırmakta ve monotonluğu kırmaktadır. Fakat bu bütün içindeki dengeyi bozmamaktadır.

Algısal Gruplama

Algısal gruplama incelenirken, teorik içeriklerin benzeşme ve zıtlık yaratmak olduğu ortaya konulmuştur. Burada önemli olan benzerlik ve yakınlık şartlarının bir arada bulunmasıdır. Haliç mekânına bakıldığında ve Tersaneler bölgesi örnek gösterilecek olduğunda birbirine benzer yapıların bir bütün olarak algılandığı görülmektedir.

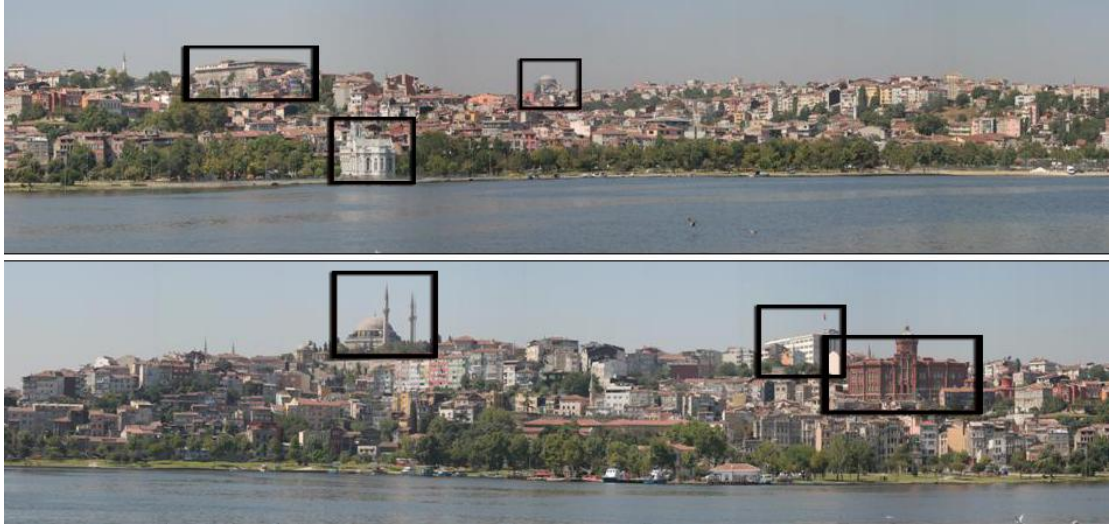
Yakınlık ilkesinde bir birine yakın cisimler bir bütün olarak algılanmaktadır ve birbirine benzer ve yakın cisimler görsel olarak gruplanmaktadır. Arazi kullanımı incelendiğinde, birbirine yakın fonksiyon alanlarının gruplanarak bölgeler oluşturduğu görülür. Haliç Bölgesi arazi kullanımında tersane binalarının bulunduğu alan, konutların oluşturduğu alan gibi fonksiyona bağlı bölgeler algılanmaktadır. Yakınlık ve benzerlik ilkeleri ile açıklanan homojen bir dokuya sahip olan semtler, Haliç Bölgesi'nde belirgin olarak görülmektedir (Önem, 2003).



Fotoğraf 3.7 Biçimsel yaklaşımın yakınlık ilkesine göre Haliç (Önem, Kılıçarslan, 2005)

Benzeşme ve Ayrışma

Grupsal algılamayı oluşturan Benzeşme ve Ayrışma kavramları mekân içinde benzer yapıların bir bütün oluşturduğunu, farklı özellik gösteren yapıların ortaya çıkardığı zıtlıkla diğerlerinden ayrıldığını göstermektedir.



Fotoğraf 3.8 Benzeşme ve ayrışma ilkesine göre Haliç (Önem, Kılıçarslan, 2005)

Haliç silüetine bakıldığında bu kavramları destekleyecek örneklerle karşılaşmaktadır. Silüet üzerinde görülen; mimari özellikler, doku renk fonksiyon gibi özellikler ile diğer yapı gruplarından farklılık gösteren yapılar mekânda dikkat çekmektedir. Bu zıtlık çeşitlilik yaratmak açısından olumlu sonuç vermektedir. Fakat bazı mimari yapıların kent dokusuna gösterdikleri uyumsuzluk ile bütünün silüeti olumsuz yönde etkilenmektedir. Çeşitlilik yaratılmaya çalışırken uyum göz ardı edilmemelidir. Burada çeşitlilik ayrışma ile sağlanmıştır. Diğer yapıların ise birçok özellikleri ile gösterdikleri uyum benzeşmeyi ortaya koymaktadır.

Eşbiçimli Uyumluluk

Eşbiçimli uyumlulukta mekân içindeki bir yapının mekânın karakterini desteklemesi, simgelemesi söz konusudur. Haliç birçok alt merkezden oluşmuştur. Bu alt merkezlerin birçoğunun kendine özgü bir karakteri vardır. Her birimde bulunmasa da birçok alt merkez karakterini simgeleyen bir yapı, yapı grubu veya bir obje ile desteklenmektedir. Bu özellik Fener-Balat'ta yapıların özelliğini korumasıyla, Eyüp bölgesinde türbe fonksiyonlu birçok yapının yer almasında, Tersaneler Bölgesi'nde tersane yapılarının bulunması ile örneklenebilir.

3.4 FENER-BALAT BÖLGESİNİN GESTALT KURAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Figür arka plan ilişkisi

Haliç genelinde figür arka plan ilişkisinin incelendiği gibi Fener-Balat Bölgesi'nin kullanıcı ölçeğindeki incelemelerinde de aynı teknik kullanılabilir. Fener-Balat Bölgesi arka plan ve bölge içinde farklı özellikler gösteren yapı figür olarak düşünüldüğünde aynı sonuç bu mekânda da ortaya çıkmaktadır. Resimde sokak perspektifinden görünen Rum Erkek Lisesi figür olarak değerlendirildiğinde diğer yapıların arasında renk ve mimari yapısı ile gösterdiği farklılıklar bu yapının insan ölçeğinde de, farklılığı ile daha kolay algılanabildiğini göstermektedir. Kullanıcı bu farklılığı okuyabilmekte ve bundan faydalanarak mekânı daha rahat okuyabilmektedir. Aynı durum, yol mekânı üzerinde yer alan cami yapısında da algılanmaktadır. Yapı diğerlerinden farklı kılan mimari özellikleri arka plandan bu figürün kolayca ayrılmasına ve algılanmasını sağlamaktadır.



Fotoğraf 3.9 Fener semtinden görünüm

Denge

Fener-Balat Bölgesi mimari özellikleri ile ön plana çıkmış bir Haliç alt merkezidir. Yapılar arasındaki yol mekânı arasındaki oran bu bölgede dengeyi en iyi sembolize edebilecek örnektir. Önceki bölümlerde değerlendirildiği gibi bazı yapılardaki farklılıklar çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bu da monotonluğun kırılmasında etkilidir.

Algısal Gruplama

Fener-Balat Bölgesi dar sokakları ve bitişik nizam düzeni ile genel anlamda homojen bir yapı oluşturmaktadır. Bitişik nizam kullanıcılarıdaki süreklilik etkisini güçlendirmektedir. Yapıların belirli kat yüksekliklerinde oluşu ve sokakların dar oluşu gibi etkenler gene kullanıcılarıda çevreneme hissini arttırmaktadır. Bu aynı zaman da kapalılık hissini arttırdığı gibi mekân oluşumunu da desteklemektedir. Kullanıcılar mekân içinde boylu boyunca giden yapıları bir bütün olarak algılamaktadırlar. Yapıların parselleri arasında yer yer görülen küçük meydan açıklıkları bu düzeni kırmaktadır.



Fotoğraf 3.10 Fener semtinden görünüm

Benzeşme ve Ayrışma

Fener-Balat Bölgesi'nde evlerin birbirine yakınlığı algılama açısından daha kesin sınırların oluşumunu sağlamaktadır. Haliç Bölgesi içinde mekânsal bir örnek vermek gerekirse, Fener yada Balat'ta mimari açıdan özelliği olan konutlar söylenebilir. Bu konutların her biri farklı özelliklere sahiptir. Ancak, konutlar yol boyunca bir devamlılık gösterdiği için, bir birim olarak algılanırlar ve Fener evi veya Balat evi şeklinde bulunduğu bölgeye kimlik veren bir özellik haline gelirler (Önem, 2003).

Yapıların tipolojik özelliklerinin birbirine benzerliği benzeşmeyi arttırmaktadır. Çıkmalarda, pencere ve kapılarda görülen benzer özellikler devamlılığı sağlamaktadırlar. Benzeşmeler arasında görülen farklı özellikler de ayrışmaya örnek oluştururlar.



Fotoğraf 3.11 Benzeşme ilkesine göre Fener semtinden görünüm

BÖLÜM SONUCU

Önceki bölümlerde incelenen kentsel tasarıma ve ilkelerine ilişkin kavramsal veriler ve Gestalt kuramının ilkeleri ile çalışma alanına ait mekânsal özellikler bu bölümde birlikte değerlendirilmiştir. Haliç bütününün ve Fener-Balat bölgesinin ayrı ayrı ele alındığı bu bölümde, Fener-Balat Bölgesi tasarım ilkeleri açısından incelenmiş ve buna bağlı olarak kullanıcılar üzerindeki algıyı olumlu yönde değiştirilmesi düşünülen tasarım önerileri getirilmesinin gerektiği düşünülmüştür. Haliç bütününün ve Fener-Balat bölümünün ayrı ayrı kentsel tasarım ilkeleri ve Gestalt kuramı ilkeleri ile incelenmesinde ortak noktalar ve farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu veriler sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

Fener-Balat Bölgesi'nin karakterinin oluşmasına etki eden, bölgeye özgün doğal ve mimari özellikler ile silüetin algı üzerindeki etkisi kendini göstermektedir. Süreklilik ve kapalılık açısından incelendiğinde, sokak yapısı, cepheler ve yol-yapı arasındaki oranın, mekânın değerlendirilmesinde araç olduğu söylenebilir. Bölge, kamusal alan kalitesi açısından değerlendirildiğinde, bölgenin estetik değerleri incelenmektedir. Alanda kullanılan malzemelerin özgün dokuya uyumu, kent mobilyalarının yeterliliği ve bölge kullanıcılarının kamusal alandan aldıkları memnuniyet, bölgenin bu açıdan yetersizliğini göstermektedir. Bölge, hareket kolaylığı bağlamında ele alındığında, kamusal ve özel alanlar arasındaki ayırım, mekânlar arasındaki geçişlerin kolaylığı, kamusal mekânların arasındaki geçişlerin kesintisizliği ile hareket kolaylığının mekân düzenlemesi içindeki değerlendirmesi yapılmıştır. Bölgedeki okunabilirlik, bazı ilkeler doğrultusunda kendini göstermiştir. Buradaki okunabilirlik kavramı, sadece kullanıcıların mekânı algılayış şekli ile ele alınmamış, aynı zamanda işaretlerle kullanıcının mekân içindeki yönlendirilmesinin etkisi ele alınmıştır. Bu açıdan okunabilirlikte işaret sisteminin bölge içindeki yetersizliği ortaya konmuştur.

Haliç ve Fener-Balat alt merkezinin Gestalt kuramına ilkelerine göre yapılan incelemelerde çeşitliliğin, sürekliliğin ve devamlılığın etkisi çok net bir şekilde görülmektedir. Denge kavramında Haliç bir bütünü teşkil ettiği için Fener-Balat bölgesi ile karşılaştırıldığında bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Benzeşme ve ayrışma kavramları gene çok net biçimde görülmektedir. Figür arka plan ilişkisi değerlendirmelerinde hem Haliç bütünü için hem Fener-Balat Bölgesi alt merkezi için aynı teknik inceleme uygulanmış ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kuramın ilkeleri değerlendirilirken kentsel tasarımın bazı ilkeleri ile benzerlik görüldüğü ortaya çıkmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde yapılan çalışmalarda, kentsel tasarım adı altında birçok ürünün ortaya konmasına rağmen, Türkiye’de gerek yasal, gerek uygulama olarak “kentsel tasarım” kavramının sınırları net değildir. Birçok disiplini bir araya toplayan, disiplinlerarası yapısı ile kentsel tasarım, tasarlanması düşünülen mekân yada mekânlar bütününe; sosyal, ekonomik, fiziksel vb. gibi konularda çözüm önerileri getirmektedir. Bu bağlamda öncelikle kentsel tasarım bileşenleri ve onu oluşturan kavram ve kriterlerin ortaya konulması gerekmektedir. Kentsel tasarım kavram ve ilkeleri ortaya koyulurken en önemli belirleyicilerin kullanıcılar olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda kullanıcı algılarının mekân üzerindeki etkilerini ve mekânın kullanıcılar üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması önemlidir.

Kentsel tasarım kavramları kenti en iyi yapma çabaları için ortaya koyulmuştur. Kent için en önemli unsur insandır. Bu nedenle mekânın en önemli ögesi olan kullanıcıların mekân içindeki davranışları önemlidir. Mekânın ne şekilde algılandığını anlamada kullanıcı davranışlarını ön planda tutmak gerekir. Algının ne şekilde geliştiği Gestalt kuramının temel ilkeleri ile ortaya koyulmuştur. Gestalt kuramı ilkelerini her tasarım şekli içinde değerlendirme aracı olarak kullanmak mümkündür.

Sonuç bölümü iki başlık altında değerlendirilmiştir. İlk olarak kentsel tasarım ilkelerinin ve Gestalt algı kuramı ilkelerinin bağdaştıkları noktalar ortaya konulmuş ve Gestalt kuramı ile net şekilde anlaşılan kullanıcı algılarının kentsel tasarım ilkelerinin şekillenişindeki etkileri gösterilmiştir. Bu değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

- Öncelikli olarak kentsel tasarımın bir çok ilkesinin birbirisini tetiklediğini söylemek doğru olur. Bu bağlamda Tablo4.1 incelendiğinde sürekliliğin beraberinde devamlılık getirdiğini mekânın doğal özellikleri ile birleştiğinde bunun çevreleme hissini uyandıracığını ve bunun da beraberinde kapalılık olgusunu ortaya çıkardığını söylemek mümkün olur. Aynı şekilde yakınlık ilkesi ele alındığında birbirine benzer parçaların benzerlikleri ile bir bütün oluşturduğu düşünülebilir. Bu gruplar arasında ki farklılıklar ise benzerliğin aksine çeşitliliği ortaya çıkartır. Bunlarla birlikte renk, doku, tekstür gibi özellikler mimari ve morfolojik özelliklerin şekillenmesinde destekçidir ve

buda kullanıcılar için algıyı kolaylaştırmada kullanılacak bir ilke haline gelir ve kullanıcıların kenti, kent parçasını yada mekânı okuyabilmelerinde kolaylık sağlar.

İNCELENEN KENTSEL TASARIM İLKELERİ VE ÇALIŞMA ALANINDA ELE ALINIŞ ŞEKLİ

SÜREKLİLİK → DEVAMLILIK → ÇEVRELEME	→ KAPALILIK
YAKINLIK	→ BENZERLİK ÇEŞİTLİLİK
RENK-DOKU → MORFOLOJİK VE TEKSTÜR MİMARİ ÖZELLİKLER		→ OKUNABİLİRLİK

Tablo 4.1 İncelenen Kentsel Tasarım İlkeleri Ve Çalışma Alanında Ele Alınış Şekli

- Kentsel tasarımın birçok ilkesi birbiri ile bağlantılı konumdadır. Gestalt algı kuramı, kentsel tasarımın özellikle kullanıcıların görsel algılarının şekillenişinde kentsel tasarım ilkeleri ile nasıl örtüştüğünü göstermektedir. Tablo 4.2 bağlantılı olan kentsel tasarım ilkelerini ve bu ilkelerin Gestalt kuramından ne şekilde etkilendiğini göstermektedir.

<u>Gestalt Kuramı İlkeleri</u>	<u>Kentsel Tasarım İlkeleri</u>
Obje-Bütün İlişkisi	→ Okunabilirlik-Renk-Doku-Tekstür
Denge	→ Morfolojik ve Mimari Özellikler
Eşbiçimli Uyumluluk	→ Karakter
Algısal Gruplama	→ Yakınlık-Süreklilik-Çevreleme-Kapalılık
Benzeşme -Ayrışma	→ Benzerlik-Çeşitlilik

Tablo 4.2 Gestalt kuramı ve Kentsel Tasarım ilişkisi

- Algının biçimsel kuramına göre, figür arka plan ilişkisi, kentsel tasarımda okunabilirlik kavramını ile ortaya çıkmaktadır. Figürün arka plan içinde öne çıkması (ör:belirli yapıların bütün içinde ilk olarak algılanması) algılanabilirliğin ve okunabilirliğin net olduğunu göstermektedir.
- Kuramın denge ilkesi kentsel tasarım ilkeleri içinde de aynı sonuçları çıkarmaktadır. Mekân içinde morfolojik özelliklere bakıldığında, doluluk-boşluk oranı, yeşil alan dağılımı, yol mekânlarının morfolojisi kent içinde dengenin nasıl oluştuğunu göstermektedir.
- Eşbiçimli uyumluluk kentsel tasarımın karakter ve kimlik ilkeleri ile bağdaşabilmektedir. Söz konusu mekânda mekânın karakterini

destekleyecek bir obje, yapı vb. gibi bir ögenin bulunması mekânın karakteri ile bu ögeyi uyumlu hale getirmektedir.

- Algısal gruplama, benzeşme ve ayrışma gibi kavramlar kentsel tasarım içinde söz konusudur. Bu kavramlar beraberinde süreklilik, benzerlik ve çeşitlilik kavramlarının desteklenmesini sağlar.

Sonuç bölümünde yapılan ikinci kısımda Fener-Balat Bölgesi'nin kentsel tasarım ilkeleri açısından yapılan değerlendirilmeler ele alınmıştır.

Haliç bütünü içinde ele alınan bu çalışmada Fener-Balat Bölgesi'nin Haliç bütünü oluşturduğu kendi karakterine sahip, fakat benzer özellikler gösteren bir bütünün parçası olduğu ortaya çıkmıştır. Fener-Balat Bölgesi'nin bütün içindeki özelliklerini değerlendirmeden önce Haliç bütünü değerlendirmek gerekir.

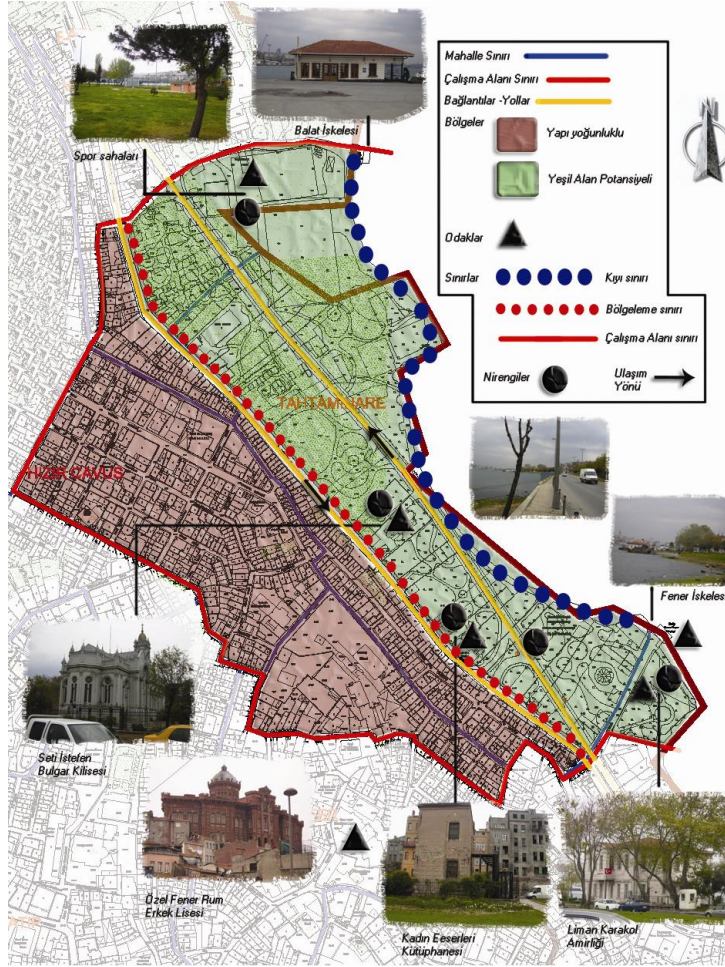
Haliç kıyı yerleşimi sahip olduğu kültürel kimlik ile İstanbul'un tarihi çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu kimliğini koruması, yerleşiminin özgün özelliklerinin korunmasına bağlıdır. Gerek yapısal özellikler olarak, gerek kentsel doku gerek doğal özelliklerinin korunması ile bu kimlik korunmuş olur. Fakat bu değerlerin yok olmaması Haliç kıyı yerleşiminin tarihi çekirdek olma kimliğini korurken, tercih edilen bir yer haline gelmesi için yeterli değildir. Bölge için yapılan fiziksel değişim ve sosyal dönüşüm projeleri olumlu sonuçlar verdiği takdirde Haliç kaybettiği değerini yeniden kazanacaktır.

Haliç bütünü ve Fener- Balat Bölgesi kentsel tasarımın çeşitlilik, hareket kolaylığı, karakter, süreklilik ve kapalılık, okunabilirlik ve peyzaj gibi özellikleri ile incelenmiştir. Bunlarla birlikte Gestalt'ın algı kuramının temel prensipleri göz önünde bulundurularak bir inceleme yapılmıştır. Algı kuramından elde edilen değerlendirmeler kentsel tasarım ilkeleri ile bağdaşmakta bu ilkelere öncülük etmekte ve yardımcı nitelik taşımaktadırlar. Kullanıcıların algıları Gestalt kuramının ortaya koyduğu ilkeler ile şekillenmektedir. Bunun nedeni kuramın algıyı temel almasıdır. Kentsel tasarım ilkeleri kullanıcı algılarına göre ortaya çıkar. Bu bağlamda kentsel tasarım ilkelerinin Gestalt kuramına göre şekillendiği söylenebilir. Bu incelemeler sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeler aşağıdaki gibidir;

- Haliç bütünü onu oluşturan alt merkezlerinin özelliklerini taşır ve bir bütün olarak alt merkezlerinden daha kapsamlı değerlendirilir.
- Haliç alt merkezlerinin her biri farklı karakterdedir. Bu nedenle uygulanacak tasarım her bölge için farklı özellik gösterecektir. Bu değerlendirme bütün alt merkezlerin kendi karakterini taşıdığı gösterilerek kanıtlanabilir

- Tarih içinde bozulmadan korunmuş özgün yapısı ile Haliç İstanbul içinde özellikli bir konuma sahiptir. Bu özellikler kapalılık, benzeşme, yakınlık, denge ve algısal özellikler gibi kavramlar dahilinde incelendiğinde fiziksel açıdan olumlu sonuçlar vermektedir. Fakat mekânların zaman içinde yıpranmış oluşu ve değişen sosyal doku nedeni ile Haliç'in İstanbul içindeki aktifliği zamanla azalmıştır.
- Fener Balat Bölgesi Haliç içinde özelliği olan alt merkezlerden biridir. Bölgede mimari doku ön plana çıkmaktadır. Fakat Haliç bütünü için geçerli olan aynı yıpranmışlık Fener-balat Bölgesi içinde söz konusudur. Mekân içinde olumlu sonuçlar verebilecek tasarım anlayışlarının geliştirilmesi yerinde olacaktır.
- Fener-Balat Bölgesi'ndeki fiziksel yenileme çalışmaları, bölgenin karakterinin korunmasında etken olsa da; mekândaki kalitenin optimum düzeyde olması sadece bu koşula bağlı değildir. Fener-Balat Bölgesi'nde fiziksel yenileme sağlandıktan sonra, bu fiziksel değişim, sosyal doku ile bütünleştirildiğinde, karakter ve karakterin devamlılığı korunmuş olur. Sosyal bütünlük içinde benimsenen fiziksel değişim yerel topluluklar tarafından daha etkili şekilde korunmuş olur. Bu aynı zamanda bölgeye ayırt edici özellik kazandırır.
- Bölgede yapılaşmanın bitişik nizam oluşu, sürekliliği sağlamaktadır. Kapalılık faktörü dolaylı olarak bu süreklilikten etkilenmektedir ve bu süreklilik bölgedeki algıyı güçlendirmektedir.
- Kamusal mekânlarda kalitenin sağlanmasında etkili iki önemli nokta estetik ve fonksiyonelliktir. Estetik sübjektif bir özellik olduğu için kullanıcılar arasında fark gösterebilir. Fakat genel değerlendirmede, tasarımda gizlenen detaylarda istenilen estetik değere yaklaşılmış olur.
- Kentsel mekânda hareket kolaylığı makro ölçekte tasarımın yapısal boyutu ile ilişkili bir kavramdır. Sokak dokusunun oluşumu, kentin morfolojik özellikleri, bölge içindeki hareket kolaylığının ölçüsünü ortaya koyar. Fener-Balat Bölgesi'nde kentsel doku belirgin ve okunabilir olduğundan, hareket ve yön bulma kolaylıkla sağlanabilmektedir.
- Fener- Balat Bölgesi incelendiğinde, bölge geneli ve nitelikleri kolaylıkla okunabilmektedir. Bu kavram doğrultusunda, makro ölçekten bir

değerlendirme yapıldığında, bölgenin sınırları, referans ve odak noktaları gözle görülür şekilde ortadadır. Fakat bölgenin net okunması ortaya çıkan ürünün doğru olduğu anlamını taşımamaktadır. Özellikle Fener–Balat çalışma alanı içinde algısal olarak ortaya çıkan bölgelerin, referans ve odak noktalarının, sınırlarının değerlendirilerek, tasarım önerilerinin getirilmesi gerekmektedir. Bölgeye ait belirlenen referans noktaları odak noktaları sınırlar gibi veriler Şekil 4.1de yer aldığı gibidir.



Şekil 4.1 Fener-Balat Bölgesi Okunabilirlik Değerlendirilmesi

- Süreklilik, Haliç bütünü içinde gözlendiğinde Fener- Balat Bölgesi'nin sahip olduğu silüet ile Haliç bütününe katkısı olduğu görülmektedir.
- Fener-Balat Bölgesi'nde hareket kolaylığı mikro ölçek içinde değerlendirildiğinde, kamusal alan ve özel mekânların birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı, sınırların belirgin olması nedeniyle hareket yönünün kolay şekilde sağlanabildiği görülmektedir.

- Mekânlarda çeşitlilik, topluluk içinde getirilebilecek farklı fonksiyon önerileri ile sağlanabilir. Bu, yapısalda sınırlı oranda bir değişiklik sağlarken, sosyal alanda bölgeyi daha çok etkilemektedir. Mekânda yapılabilecek fiziksel bir değişim, farklı malzeme kullanımı, mekân içinde farklı objelerin kullanımı çeşitliliği arttıran etkenlerdendir.
- Fener-Balat Bölgesi yeşil alan ve açık alan özellikleri Haliç bütünü ile benzerlik göstermektedir. Çalışma alanı içinde yer alan yeşil aksın devamlılığında yer yer kesintiler olsa da kıyı mekânında yeşil aks bir bütün olarak algılanmaktadır. Fakat Haliç bütününde olduğu gibi fonksiyon yetersizliği ve bakımsızlık nedeni ile kullanımın yetersiz olması sorunu burada da söz konusudur. Sosyal dokunun ihtiyaçlarına cevap verecek ve yeşil alanların içinde oluşan mekânlar içine getirilebilecek fonksiyonlarla mekânın kullanımı optimum düzeye ulaştırılabilir. Bu noktada yeşil alan üstlendiği toplumsal ve psikolojik işlevini yerine getirmiş olur.
- Alan içinde yeşil dokunun konut alanları arasında kalan açık alanlarla birleştirilmesi; bölge içinde yer alan yeşil alanın konut alanları içinde fonksiyonellik kazanacak şekilde dağılım göstermesi, konut alanlarında yer alan kullanıcılara da iklimik, toplumsal, biyolojik işlevleri ile yarar sağlayacağı anlamı taşımaktadır.
- Fener-Balat kıyı mekânında yapılacak düzenlemelerde, Haliç kıyısını bir bütün olarak saran ulaşım aksının her iki tarafı da dikkate alınmalıdır. Bu, kıyının konut alanları ile bağlantı kurmasında etkili bir yoldur. Kullanıcılara uygun öğelerin ve önerilerin alana getirilmesi ile mekânın kullanımının artmasında bu bağlantının yararları görülecektir.
- Fener-Balat Bölgesi algısal olarak başlangıç ve bitiş noktaları ile sınırlandırılmış hissi yaratsa da (Haliç köprüsünün etkisi gibi) Eyüp, Ayvansaray, Unkapanı, Söğütözü gibi Haliç'in diğer semtleri ile etkileşim halindedir. Fener-Balat Bölgesi'ne yakın konumdaki diğer semtlere ulaşım karadan sağlanabilirken Haliç'in karşı yakasında kalan Söğütözü gibi merkezlere gidişte deniz ulaşımı hakimdir. Burada gösterilmek istenen Haliç içindeki bütünlüğün tüm semtler arasında korunduğudur. Bu etkileşim sosyal ve fonksiyonel yönden sağlanabilirse, Haliç'in karakteri güçlenmiş, kullanımı artmış, etki alanı genişlemiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akça, M.**, (2007) Tarihi Yarımada İçerisinde Bulunan Hanlar Bölgesi'nin Kentsel Tasarım İlkeleri Açısından İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Akdoğan, G.**, (1987) Doğa Düzenleme Ders Notları, Yıldız Üniversitesi, F.B.E. Peyzaj Planlama Yüksek Lisans, İstanbul.
- ANON**, (1976) Kıyıları Halk Yararına Kullanılmalıdır” Antalya Semineri Bildiri, Mimarlık, Sayı 2
- Aslan, Y.**, (2005) Bir Kentsel Analiz: Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi, İÜ, *Yüksek Lisans Tezi*
- Ayataç, H.K.** (1999) "Gerçek Kent Tasarımcısı Kimdir?", **1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi; Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü**, MSGSÜ Mim.Fak. Yayını, ss. 250-257, İstanbul. .
- Aydemir, Ş., Aydemir, S. E., Beyazlı, D. Ş., Ökten, N., Öksüz, A. M., Sancar, C., Özyaba, M. ve Türk Y. A.**, (2004) Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi, Trabzon
- Ayverdi E.H.**, (1958) Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri Şehrin İskanı ve Nüfusu, Ankara 1958, s.77
- Bacon, E.**, (1974) Design of Cities, Penguin Books, New York
- Bal, U.**, (2007) Utilization Of Urban Design Principles In Designing The Urban Space – Case Studes On The Netherlands And Turkey, *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir Yüksek Teknolojisi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Baştürk, Ö.**, (2000) Peyzaj Tasarım Kriterleri Açısından, Açık Mekânlarda İnsanÇevre Etkileşimi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Bilsel,A.**, (1989) Kentsel Kamu Alanlarının Düzenlenmesinde, Kentsel Tasarım Tekniğinin Kullanımına Planlama Bütününde Kuramsal Yaklaşım”, MSGSÜ, Kamu Mekânları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu
- BİMTAŞ**, (2005-2007) Tarihi Yarımada Eminönü Ve Fatih İlçeleri Sit Alanları 1/500 ve 1/1000 Ölçekli Koruma Planları Doğrultusunda Kentsel Koruma-Yenileme- Dönüşüm Kapsamında Ekonometrik Model Oluşturulması Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi Arşivi
- Budak, B.**, (2007) Kentsel Yenileşme Süreci Bağlamında ‘Soylulaştırma’ Fener-Balat Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ, Eylül 2007

- Ceritli, İ.**, (1995) Şehirleşmeye Bağlı Çevre Sorunlarını Oluşturan Temel kaynaklar,Ekoloji Çevre Dergisi, Sayı:17
- Çelebi, E.**, *Seyahatname*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, c.1, s.114.)
- Çelik, H.M.**, (2003) "Türk Kent Planlama Sisteminin Dünya Planlama Teorisindeki yeri ve Açmazları", *Planlama Dergisi 2003/4 Sayı 26*, Şehir Plancıları Odası Yayını, ss. 93-105, Ankara.
- Çelikzincir S.**, (2006) Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı, *Yüksek Lisans tezi*, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Çetiz, M.**, (2000) "Kentsel Tasarım Uygulama Araçları, Sorunlar ve Öneriler" *Yüksek Lisans tezi*, MSGSÜ
- Çınar, Z.**, (1996) Kentsel Çevrede Mekân - Kentsel Mekân Kavramının İrdelenmesi Ve Boğaziçi Mekânı, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Çubuk, M.**, (1978) Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekânlar, *Yapı Dergisi*, Sayı:6
- Çubuk, M.**, (1982) Zaman ve Kentsel Çevre Oluşumu, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul
- Conzen, M. R. G.** 1960. "Alnwick Northumberland: A Study in Town Plan Analysis", IBG, Monograph No:27, London.
- Denel, S.**, (1982) Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara, s.42.30
- DETR**, (2000) "Urban Design in the Planning System: Towards Better Practise", Commission for Architecture and the Built Environment, London
- DİE** , 1990 nüfus sayımları
- Dirimtekin, F.**, 1990 ...İstanbul'un Nüfusu, s.3
- Eisner, S., Gallon, A.**, (1993) "The Urban Pattern: City Planning and Design", Van Nostrand Reinhold, New York
- Eke, F.**, (1994) "Değişen Dünya Türkiye ve Planlama", **Belediyeler Dergisi** Yıl:8 Sayı:24, T.C. B.İ.B. TAU Yayın No:81, Ankara, ss.3-9.
- Erbey, D.** (2006), "Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri", "İstanbul'da 'Soylulaştırma'", Derleyenler: Behar, D., İslam, T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.75
- Etli, B.**, (2002) Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi,B Serisi, Cilt 3, No 1, Trakya,

- Eyice, S.**, (1995) "Balat", İstanbul Ansiklopedisi,c.4,İstanbul,1995 s.10
- Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Analiz Raporu**, (1998) Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, UNESCO, Dünya Mirası Merkezi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Uygulama Raporu**, 2002, Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Teknik Destek Ekibi, İstanbul
- Fener-Balat Semtleri Araştırma Raporu**, (2004) Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, İstanbul
- Feridun, A.**, (2009) Kıyı Alanlarının Hukuki Statüsü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye *Journal of Naval Science and Engineering 2009, Vol. 5 , No.1, pp. 76-93*
- Gehl,J.**, (1987) Life Between Buildings, Newyork
- Giritlioğlu, C.**, (1991) Şehirselsel Mekân Öğeleri Ve Tasarımı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakóltesi Kitaplığı, İstanbul
- Gül, A. , Küçük,V.**, (2001) Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi,Seri: A, Sayı: 2, Isparta
- Gül, A., Atken, S.**, (2007), Üniversite Kampusü Açık Yeşil Alanların Kent Kimliği Üzerindeki Rolü ve Etkisi, **15. Yıl Mühendislik Mimarlık Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt 1-2, Isparta.
- Günay, B.**, (1997) "Kentsel Tasarım Kültürü ve Yaratıcılığın Sınırları", *Planlama Dergisi 97/2*, Şehir Plancıları Odası Yayını, ss. 54-61, Ankara.
- Günay, B.**, (1992) "Mekân Planlamasında Temel Yaklaşımlar ve Temel sorunlar Türkiye Gerçeğinde Bir Değerlendirme", **Friedrich Ebert Vakfı Ekonomi Formu için Hazırlanan Ana Tebliğ**, Çırağan Palace Kompinski, İstanbul.
- Gürel, S.**, (1997) "Kentsel Tasarım Eğitiminin Dünü-Büğünü-Yarını", *Planlama Dergisi 97/2*, Şehir Plancıları Odası Yayını, ss. 4-5, Ankara.
- Hatip T.**, Haliç/Fener-Balat Sahil Şeridinde Tarihsel ve Fiziksel Çevre Araştırması, (yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, s.34.
- Ittelson, W.H., Franck, K.**, (1976) The Nature of Environmental Experience, 187-206, New York.
- İstanbul Ansiklopedisi**; cilt3 sf 1974
- Kaplan, H., Bayraktar, N., Tekel, A., Çalgüner, T., Yalçınar, Ö.**, (2003) Kentsel Tasarım Süreci Ve Yöntemine İlişkin Bir Alan Çalışması; Çeşme-

Dalyan Yerleşiminde Yeni Bir Yöntem Denemesi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. J. Fac. Eng. Arch. Gazi Univ. Cilt 18, No 2, 1-15, 2003

Karagence, O., (2002) Toplu Konut Alanlarında Simgesel Performansa Yönelik Kullanım Sonrası Değerlendirme Modeli, İ.T.Ü, F.B.E, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul,

Karaman A., (1999) “Bir Disiplin ve Meslek Olarak Kentsel Tasarım Yeni Konum ve İçeriği” , Bildiri, 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Sempozyumu, MSGSÜ, İstanbul

Kubat A.Ş ,Topçu M. Antakya ve Konya tarihi kent dokularının morfolojik açıdan karşılaştırılması, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:2 Yıl:2009

Koçu, R.E., (1974) “Balat”, İstanbul Ansiklopedisi, c.4

Konuk G., (1999) “Kentsel Tasarım Yeni Bir Söylem, Kentsel Tasarım Süreci, Sürece İlişkin Yaklaşımlar ve Tasarım kontrolleri” Bildiri, 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Sempozyumu, MSGSÜ, İstanbul

Krier, R. 1979, “Urban Space”, Academy Editions, London, s.172.

L. Brehier, (1967) La Civilisation Byzantine, Cambridge,1967-1950, s.530

Lang, J., (1994) Urban Design The American Experience Van Nostrand Reinhold Newyork

Lang, J., (1996) Journal of Urban Design Vol.1 No.1

Lynch, K., (1960) The image of the city, 70-86, The MIT Press, Cambridge.

Moughtin, C., (1996) Urban Design: Green Dimensions Butterworth- Heinemann, Oxford

MSGSU, 2006 Kentsel Planlama Yüksek Lisans Programı, Planlama Atölyesi Raporu, 2006-07 Bahar Dönemi Haliç Bölgesi Raporu, *yayınlanmamış*

Ocakçı, M., (1995) Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri, *Kent ve Çevre Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, 163-170, İstanbul.

Ortaylı, İ., (1995) İstanbul'dan Sayfalar, İstanbul Dizisi:13, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.110.

Önem, B., Kılınçaslan, İ., (2005) Haliç Bölgesinde Çevre Algılama Ve Kentsel Kimlik, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 34437, Taşkışla, İstanbul, mimarlık,planlama ve tasarım, İ.T.Ü dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 115-125

- Özaydın, G.**, (1989) Kamu Mekânları Tasarımının Tamamlayıcısı Olarak Bildirişim Öğeleri, MSGSÜ, Kamu Mekânları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu
- Özer, M.N.**, (1998) **Planlı ve Tasarlı Yaşam alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği**, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, M.N.**, (2008) Kentsel Tasarım Nedir?, 21 Ağustos 2008, *İnternet Makale*, www.kentlob.net
- Öztaş, N.**, (2005) “Türkiye’de kentsel dönüşüm ve Haliç örnekleme”, MSGSÜ, *Yüksek Lisans Tezi*
- Pardorokes, V.**, (1992) Kentsel Mekân Tasarım İlkeleri Ve Mimari Oluşuma Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Rossi, A., L' 1966.** “*Architettura della citta*”.
- Shirvani,H.**, (1982) Urban Design review, Planners Press American Planning Association Washington D.C, Chicago
- Suher, H.**, (1995) Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, 3-12, İstanbul.
- Susmuş, Y.**, (1999) Kentsel Mekânda Estetik Değerler, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Tam, D.**, (2004) Çevre Duyarlı Planlamanın ve Deprem Duyarlı Planlamanın Bütünleştirilmesinin Sağlayacağı Faydalar, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını Cilt3. Sayı 29
- Tathcan,G.**, (2006) Kentsel Koruma Alanlarının Yaşatılmasında Kültürel Yatırımların Önemi, İstanbul Fener Ve Balat Semtleri Örneği, Mayıs 2006 MSGSÜ, *Yüksek Lisans Tezi*
- Tekeli İ.**, (1992) Belediyecilik Yazıları (1976-1991) Yerel Yönetimler Dünyası, İstanbul
- Tunbiş, M.**, (1987) Peyzaj Tasarım Ders Notları, Y.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, İstanbul
- Tümer,S.**, (1975) Rekreasyon İle İlgili Kavramlar, Sınıflamalar, peyzaj mimarlığı dergisi, 6(2)
- Uçar, T.F.**; 2009 Halkla İlişkiler Uygulama Teknikleri AOF, sf.6
- Uzun, G.**, (1993), **Kentsel Rekreasyon Alan Planlaması**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, No 48, Adana.
- Yıldızcı A.C.**, (1979) Kuşadası’nda ki Doğal Kaynakların Rekreasyon Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Kuşadası Sempozyum Bildirileri

Yıldızcı A.C., (1986) Kentsel Yeşil Alanlar, Yüksek Lisans Ders Notları, İstanbul,

Yılmaz, H. (2006), “Türkiye’de 1980’den sonra Kent Planlaması Hizmetlerinin Özel Kesime Gördürülme Eğilimleri: Yapı Denetim Kuruluşları Örneği”, *Doktora tezi*

Yüctürk, E., (2001) “Haliç Silüetinin Oluşum-Değişim Süreci Ve Kentsel İmge Yönünden Ele Alınması”, Y.T.Ü, *Yükse Lisans Tezi*

İNTERNET ARAŞTIRMALARI

- www.iski.gov.tr
- www.arkitera.com
- www.dpt.org.tr
- www.fenerbalat.org
- www.ibb.gov.tr
- www.planlama.org
- www.mimdap.org
- www.arkitera.com
- www.oib.gov.tr
- www.yapi.com.tr
- www.miltan.com

